

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

**Postoj Španielska k východnému rozšíreniu
Európskej únie**

Bc. Martina Podhorová

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2010

Diplomová práca

Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu vypracovala samostatne s použitím len uvedených prameňov a literatúry.

Souhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená verejnosti pre účely výskumu a štúdia.

V Prahe 17. mája 2010

Bc. Martina Podhorová

Bibliografický záznam

PODHOROVÁ, Martina. *Španielsky postoj k východnému rozšíreniu Európskej únie*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut politologických štúdií, 2010. 99 s. Vedúci práce PhDr. Jan Karlas, M.A., Ph.D.

Anotácia

Diplomová práca *Postoj Španielska k východnému rozšíreniu Európskej únie* je zameraná na vysvetlenie konečného rozhodnutia Španielska podporiť východné rozšírenie Európskej únie (EÚ) o štáty strednej a východnej Európy (SVE). Práca vychádza z teoretických predpokladov racionalizmu a konštruktivismu a im zodpovedajúcim logikám politického a sociálneho jednania: logiky výhodnosti a logiky vhodnosti (podľa rozdelenie Marcha a Olsena). Ako metodologický rámec skúmania slúži vysvetľujúca jednopřípadová štúdia, konkrétnou metódou je potom metóda zhody a ako doplnok poznatkov získaných zo sekundárnej literatúry i diskurzívna analýza. V súlade s teoretickými predpokladmi sú zvolené nezávislé premenné (a) ekonomické záujmy Španielska, b) špeciálna identita EÚ k štátom SVE, c) podobná historická skúsenosť) a premenná závislá (rozhodnutie Španielska o východnom rozšírení). Diplomová práca obsahuje popis procesu rozšírenia Európskej únie na východ a španielsku perspektívu na európsku integráciu a východné rozšírenie, súhrn teoretických prístupov, z ktorých práca vychádza a prehľad literatúry. Ďalej je kapitola venovaná empirickej analýze rozhodnutia Španielska.

Annotation

The Master's thesis *Spain's Attitude towards Eastern Enlargement of the European Union* focuses on the explanation of the final decision of Spain to support the Eastern Enlargement of the European Union. The thesis departs from the theoretical assumptions of rationalism, constructivism and two logics of political and social action: logic of consequences and logic of appropriateness (March, Olsen). The methodological framework of research is provided by an explanatory single case study, a specific method applied is congruence method and as a supplement to knowledge obtained from secondary sources serves discourse analysis. In accord with the theoretical basis of the thesis are developed independent (a) economic interests, b) special identity of the EU to

the state of Central and Eastern Europe, c) similar historical experience) and dependent variables (decision of Spain on enlargement). The thesis includes a description of the process of the Eastern enlargement of the EU and Spain's attitudes towards European integration and Eastern enlargement, the theoretical framework and the literature overview. The thesis also includes the empirical analysis of Spain's decision.

Kľúčové slová

Španielsko, východné rozšírenie, Európska únia, racionalizmus, konštruktivizmus, logika vhodnosti, logika výhodnosti.

Keywords

Spain, Eastern Enlargement, European Union, rationalism, constructivism, logic of appropriateness, logic of consequences.

Obsah

Úvod.....	6
1. Proces rozšírenia EÚ na východ a španielska perspektíva.....	9
1.1 Rozšírenie EÚ na východ.....	10
1.2 Španielsko a európska integrácia	17
1.2.1 Cesta Španielska do EÚ	17
1.2.2 Španielsko ako člen EÚ	23
1.3 Španielsko a východné rozšírenie EÚ.....	26
2. Teoretický rámec skúmania španielskeho rozhodnutia.....	29
2.1 Racionalizmus	30
2.2 Konštruktivizmus	31
2.3 Logiky sociálneho a politického jednanja.....	34
2.3.1 Vzťah logík jednanja.....	36
2.4 Teoretická reflexia rozširovania EÚ	37
2.4.1 Racionalistické prístupy a východné rozšírenie EÚ.....	38
2.4.2 Konštruktivizmus a východné rozšírenie EÚ.....	42
3. Výskumný rámec	46
3.1 Predmet výskumu.....	46
3.2 Výber prípadu.....	46
3.3 Výskumná otázka	48
3.4 Teoretické prístupy.....	48
3.5 Cieľ práce	49
3.6 Metodológia práce.....	50
3.7 Hypotéza	52
3.8 Voľba metódy	52
3.9 Operacionalizácia.....	53
3.8.1 Závislá premenná	53
3.8.2 Nezávislá premenná: ekonomické záujmy.....	53
3.8.2 Nezávislá premenná – špecifická kolektívna identita EÚ vo vzťahu k štátom SVE	54
3.8.3 Nezávislá premenná – podobná historická skúsenosť.....	55
3.9 Analyzované dokumenty.....	55
4. Motivácia španielskeho rozhodnutia o východnom rozšírení.....	59
4.1 Ekonomické záujmy.....	59
4.2 Špeciálna zodpovednosť EÚ k štátom SVE.....	66
4.3 Podobná historická skúsenosť Španielska so štátmi SVE.....	71
Záver	77
Summary	80
Prílohy	81
Zoznam použitej literatúry	82
Projekt diplomovej práce	92

Úvod

Rozširovanie, prijímanie nových členov do Európskej únie (EÚ)¹ predstavuje dôležitú súčasť dynamiky európskeho integračného procesu. Okrem motivácie kandidátov žiadať o členstvo v EÚ a rozhodnutia EÚ, či k nárastu počtu členov dôjde, je dôležité skúmať, prečo sú členské štáty ochotné medzi seba prijať nových členov. S končením studenej vojny sa otvorila možnosť skončiť s rozdelením Európy na „Východ“ a „Západ“, keď štáty strednej a východnej Európy zahájili proces demokratizácie a tržných reforiem a vyjadrili záujem začleniť sa do západoeurópskych integračných štruktúr. EÚ štátom SVE ponúkla možnosť stať sa členmi EÚ v Kodani v roku 1993 a členské štáty následne tomuto cieľu vyjadrovali podporu. Z dlhodobého hľadiska mohlo rozšírenie pre členské štáty a EÚ ako celok znamenať výhody najmä v podobe politickej, ekonomickej a bezpečnostnej stability v Európe. Z krátkodobého hľadiska ale nemohli všetky členské štáty počítať len s výhodami, naopak, namiesto prínosov pre niektoré členské štáty rozšírenie mohlo znamenať určité ohrozenie záujmov. Táto práca sa zameriava na konkrétny prípad Španielska. Španielsko si zasluhuje pozornosť, pretože patrilo medzi tie členské štáty, pre ktoré z východného rozšírenia nevyplývalo príliš veľa krátkodobých výhod, no v deklarovaní podpory rozšíreniu za ostatnými členmi nezaostávalo. Cieľom práce je preto predložiť vysvetlenie rozhodnutia Španielska podporiť rozšírenie Európskej únie o štáty strednej a východnej Európy. Konkrétna otázka, ktorú táto práca skúma je nasledovná: *Prečo Španielsko podporilo východné rozšírenie Európskej únie?*

Pri pohľade na teoretickú reflexiu problematiky rozširovania Európskej únie je možné skonštatovať, že sa jej zo strany vedcov nedostáva adekvátnej pozornosti (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 501). V porovnaní s ostatnými kolami rozšírenia však rozšírenie východné predstavuje určitú výnimku, pričom hlavná pozornosť sa sústreďuje na skúmanie EÚ politiky východného rozšírenia. Tejto otázke sa venuje niekoľko autorov: Friis 1998; Fierke – Wiener 1999; Moravcsik – Vachudova 2003; Plümper – Schneider 2007; Schimmelfennig 2001; Sedelmeier 2000. Množstvo teoretických štúdií, ktoré sa venujú politike východného rozšírenia jednotlivých členských štátov je však veľmi malé. Z relatívne nízkeho počtu prác, ktoré sa venujú

---

¹ V texte budem používať jednotné označenie Európska únia a to i v prípadoch referujúcich sa na Európske hospodárske spoločenstvo. Tento názov bol používaný až do vstupu v platnosť Maastrichtskej zmluvy v roku 1993.

otázke Španielska v súvislosti s východným rozšírením sa väčšina z nich deskriptívnym spôsobom sústreďí na popis dôsledkov východného rozšírenia pre Španielsko, či už v politickej alebo ekonomickej oblasti (Herranz 2004; Martín et al. 2002; Ruano 2003; Viñas 2000). Dôležitý prehľad poskytuje i práca J. I. Torreblancu (1999). Vskutku ojedinelé sú práce S. Piedrafity (2005; 2007), ktoré sa systematicky snažia o teoretické podchytenie španielskej politiky východného rozšírenia EÚ. P. Jáuregui (2005) rozširuje teoretickú reflexiu o vplyv noriem a identít prostredníctvom analýzy vplyvu španielskeho kolektívneho vedomia na španielsku politiku východného rozšírenia. Táto práca sa preto snaží o doplnenie existujúcej medzery uchopením španielskej politiky východného rozšírenia teoreticky informovaným spôsobom a prehĺbenia už existujúcich poznatkov.

Východné rozšírenie EÚ, v rámci ktorého na členstvo v „európskom klube“ ašpirovalo až desať štátov z východného bloku, svojou špecifickosťou predstavuje pre výskumníkov výzvu v podobe teoretickej hádanky. Predkladané teórie, ktorých cieľom je túto výzvu zložiť a poskytnúť uspokojivé odpovede na otázky východného rozšírenia, reflektujú teoretickú debatu medzi racionalizmom a konštruktivismom, ktorá súčasným európskym štúdiám dominuje. Pri hľadaní odpovede na stanovenú výskumnú otázku sú východiská tejto diplomovej práce konceptualizované práve v duchu zmienenej debaty medzi konštruktivismom a racionalizmom. Konkrétne pri identifikovaní možných motívov španielskeho rozhodnutia bude ako teoretický návod slúžiť analytické rozdelenie druhov politického jednania Marcha a Olsena (1989, 1998), ktorí rozlišujú dve logiky jednania aktérov. Aktér buďto jedná v súlade s racionalistickými predpokladmi a *logikou výhodnosti*, kedy je jeho motiváciou maximalizácia vlastného záujmu, alebo jedná v súlade s konštruktivistickými predpokladmi a *logikou vhodnosti*, kedy je jeho rozhodovanie ovplyvnené normami a identitami. Zdá sa vhodné použiť toto rozdelenie na skúmanie rozhodnutia členského štátu EÚ v otázke východného rozšírenia, procesu, ktorý na jednu stranu prebiehal v normatívnom prostredí EÚ a na stranu druhú sa dotýkal materiálnych záujmov členských štátov.

Rozhodnutie Španielska skúma táto práca na základe vysvetľujúcej jednopřípadovej štúdie. Jej použitím ide o *vysvetlenie* motívov španielskej politiky rozšírenia. Ako konkrétna metóda je použitá metóda zhody, ktorá umožňuje sledovať, či medzi teoretickými východiskami a výsledkami prípadu existuje zhoda a postulovaný kauzálny mechanizmus existuje. Pri skúmaní identít (respektíve *vhodnostných*

premenných) práca vychádza predovšetkým zo sekundárnej literatúry, no ako doplňujúcu metódu používa diskurzívnu analýzu, vďaka ktorej je možné získané informácie detailne doplniť a ilustrovať. Táto metóda totiž umožňuje odhaliť pôsobenie identít a noriem v jednaní aktéra. V súlade s uvedeným teoretickým konceptom boli ako nezávislé premenné zvolené: 1) *ekonomické záujmy Španielska*, ktoré vyjadrujú logiku výhodnosti a 2) *špeciálna identita EÚ k štátom SVE* a 3) *podobná historická skúsenosť Španielska so štátmi SVE*, kde obe premenné vyjadrujú logiku vhodnosti. Otázkou teda je, ktorá z týchto nezávislých premenných ovplyvnila *španielske rozhodnutie východné rozšírenie podporiť* (závislá premenná). Následne boli formulované hypotézy, ktoré by mala táto práca vyvrátiť alebo potvrdiť:

Hypotéza 1: Španielsko jednalo podľa logiky výhodnosti a podporilo východné rozšírenie EÚ, pretože ním boli naplnené španielske ekonomické záujmy.

Hypotéza 2: a) Španielsko jednalo podľa logiky vhodnosti a podporilo rozšírenie EÚ, pretože takéto jednanie bolo v súlade so špeciálnou identitou, ktorú EÚ diskurzívne vytvorila vo vzťahu k štátom SVE *alebo* b) Španielsko podporilo rozšírenie EÚ, pretože takéto jednanie bolo v súlade s podobnou historickou skúsenosťou Španielska so štátmi SVE.

Empirické podklady pre analýzu sú získavané z príhovorov španielskych predstaviteľov, parlamentných záznamov a tlačových konferencií. Zároveň sú dôležitým zdrojom články publikované v celošpanielskych denníkoch *ABC*, *El Mundo*, *El País* a ekonomického denníka *Expansión*. Z časového hľadiska pokrýva analýza periodík obdobie rokov 1989 – 2003, kedy došlo k spečateniu prvého kola východného rozšírenia podpisom prístupových zmlúv. Získané údaje sú následne vyhodnocované kvalitatívne. Pri spracovaní témy sú konzultované i sekundárne zdroje v podobe článkov významných španielskych výskumníkov venujúcich sa európskemu rozmeru španielskej zahraničnej politiky (Jáuregui, Piedrafita, Torreblanca).

Diplomová práca sa skladá zo štyroch kapitol. Prvá kapitola nazvaná „Proces rozšírenia EÚ na východ a španielska perspektíva“ je vystavaná tak, aby ponúkla vhľad do vývoja procesu východného rozšírenia, uviedla kontext vstupu Španielska do Európskej únie, priblížila základné kontúry španielskej európskej politiky, a v neposlednej rade vylíčila postoj Španielska k rozširovaniu Európskej únie na východ. Druhá kapitola „Teoretický rámec španielskeho rozhodnutia“ je venovaná teoretickému rámcu, z ktorého práca vychádza pri analyzovaní stanovenej výskumnej otázky a obsahuje aj prehľad literatúry venovanej rozširovaniu Európskej únie. V tretej

kapitole „Výskumný rámec“ je obsiahnutý výskumný rámec práce, teda jej cieľ, výskumná otázka, hypotézy. V rámci tejto kapitoly je predstavená i metodológia práce a použité metódy. Ďalej je špecifikovaný koncept, z ktorého práca vychádza, závislá a nezávislé premenné, ktoré sú následne operacionalizované. Rovnako táto kapitola upresňuje zdroje empirickej analýzy. Posledná kapitola potom prezentuje výsledky empirickej analýzy, v ktorej je skúmané pôsobenie zvolených nezávislých premenných na rozhodnutie Španielska o východnom rozšírení EÚ.

1. Proces rozšírenia EÚ na východ a španielska perspektíva

Táto práca sa zameriava na analýzu východného rozšírenia, konkrétne na faktory, ktoré mohli ovplyvniť rozhodnutie Španielska podporiť rozšírenie Európskej únie o štáty strednej a východnej Európy. Po skončení studenej vojny sa tieto štáty vo svojej zahraničnopolitickej orientácii upriamili na západoeurópske a transatlantické integračné štruktúry, medzi priority rozhodne patrilo začlenenie sa Európskej únie (EÚ). Pod pojmom „štáty strednej a východnej Európy“ (SVE) sú zahrnuté štáty „prvej vlny“ východného rozšírenia: Česká republika, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko a Slovinsko, ktorých snahy boli naplnené pri „veľkom“ rozšírení EÚ v roku 2004. Je nutné dodať, že v deväťdesiatych rokoch sa o členstvo v EÚ uchádzalo i Bulharsko a Rumunsko. I keď tieto štáty prechádzali mnohými bodmi rozširovacieho procesu súčasne s vyššie vymenovanými štátmi, definitívne rozhodnutie o ich prijatí za členov EÚ padlo až neskôr a členmi EÚ sa stali v roku 2007 pre pomalší postup v plnení kritérií na členstvo. Je preto možné usudzovať, že pri *konečnom rozhodnutí o členstve*, na skúmanie ktorého sa táto práca zameriava, mohli zohrať v prípade Bulharska a Rumunska úlohu i iné motívy než pri prvej vlne rozšírenia. Pri veľkom východnom rozšírení v roku 2004 sa členmi tiež stali stredomorské štáty Cyprus a Malta. Táto práca ich však do analýzy nezahŕňa, pretože ich história a trajektória vzťahov s EÚ nie je plne zhodná s reáliami štátov SVE a ich vzťahu s EÚ. Oba štáty položili základy bližšej spolupráce s EÚ už v sedemdesiatych rokoch – Malta podpísala s vtedajším Európskym hospodárskym spoločenstvom (EHS) asociačnú dohodu v roku 1971 a Cyprus v roku 1973. Prihlášky na členstvo si podali krátko po sebe v roku 1990, čím predčili štáty SVE.

EÚ a členské štáty mali záujem na zaistení stability, bezpečnosti a prosperity v regióne strednej a východnej Európy, ktoré prechádzalo fundamentálnymi zmenami. Východné rozšírenie ale nevychádzalo len z politických, ekonomických a strategických úvah oboch strán, ale do určitej miery obsahovalo aj emotívny a morálny rozmer prekonania nespravodlivého rozdelenia Európy (Grabbe – Hughes 1998: 1). EÚ členstvo štátom SVE prisľúbila na Európskej rade v Kodani v roku 1993. Členské štáty teda formálne princíp rozšírenia prijali, ale miera podpory jeho zrealizovania sa líšila v závislosti od geografickej blízkosti, ekonomickej previazanosti, podľa miery historických väzieb členských štátov s konkrétnymi štátmi SVE, a tiež podľa všeobecného postoja k európskej integrácii. Aj napriek rozdielom členské štáty svoj záväzok podporiť plné integrovanie nových demokracií do Európskej únie dodržali (Grabbe – Hughes 1998: 5-6). Španielsko, jeden z najnovších členských štátov EÚ, sa v období historických zmien vo východnej Európe sústredil predovšetkým na upevnenie svojej pozície v rámci EÚ a snažil sa podnecovať prehĺbovanie integrácie, čo sa v nemalej miere odrazilo i na jeho postoji k otázke rozširovania EÚ na východ.

Táto kapitola si stanovuje dva hlavné ciele: *predstaviť dynamiku procesu východného rozšírenia EÚ a následne sa detailne oboznámiť so stanoviskami Španielska k európskej integrácii a východnému rozšíreniu*. Prvá časť sa preto zameria na postup integračného procesu štátov SVE do EÚ a vyzdvihne jeho kľúčové momenty. Druhá časť začne popisom historického vývoja integrácie Španielska do EÚ. Práve táto španielska skúsenosť môže byť totiž chápaná ako jeden z faktorov determinujúcich španielsky vzťah so štátmi SVE a v dôsledku aj postoj k ich integrácii do EÚ. Následne bude Španielsko predstavené ako členský štát EÚ, špecifickejšie jeho postoj k procesu európskej integrácie a jeho prioritné záujmy v rámci projektu budovania Európskej únie. Nakoniec bude priblížený postoj Španielska k východnému rozšíreniu EÚ.

1.1 Rozšírenie EÚ na východ

Základnú dynamiku európskeho integračného procesu tvoria dva procesy – prehĺbovanie a rozširovanie, ktoré spolu úzko súvisia a ovplyvňujú sa. Pri prehĺbovaní integrácie dochádza k presúvaniu stále väčšieho množstva kompetencií na inštitúcie EÚ a rozširovanie oblastí spolupráce. Na druhú stranu rozširovanie znamená prijímanie nových členských štátov a bolo do fungovania EÚ vtelené už pri jej založení. Konkrétne v článku 237 Rímskej zmluvy (v Zmluve o EÚ mu odpovedá článok 49), ktorá v roku 1957 ustanovuje Európske hospodárske spoločenstvo (EHS) stojí, že „o členstvo

v spoločenstve môže požiadať každý európsky štát“. Táto základná podmienka je ďalej bližšie špecifikovaná odkazom na článok 6(1) Zmluvy o EÚ, ktorý určuje, že členským štátom sú spoločné zásady slobody, demokracie, dodržiavania ľudských práv, základných slobôd a právneho štátu. EÚ sa snaží procesy prehlbovania a rozširovania vybalancovať, obzvlášť preto, aby rozširovanie neohrozilo cieľ prehlbovania európskej integrácie a naopak, s ohľadom na legitimitu, aby sa z EÚ nestal luxusný uzavretý klub, ktorý má príliš ťažko splniteľné podmienky na členstvo. Preto sa zvyčajne predtým, ako k rozšíreniu dôjde, EÚ a členské štáty so záujmom o prehlbovanie integrácie (napríklad Nemecko ale aj Španielsko) snažia minimalizovať negatívne dopady a riziká vyplývajúce z rozširovania na prehlbovanie integrácie (Preston 1997: 8; Nugent 2004: 63-65).

O členstvo v „najlepšom klube Európy“ sa štáty kontinuálne uchádzali a okrem prehlbovania integrácie do nových oblastí spolupráce sa rozrastala aj členská základňa (nasledujúca časť podľa Preston 1997: 3). Prvými kandidátmi bola štvorica štátov - Veľká Británia, Dánsko, Írsko a Nórsko, ktoré sa všetky okrem Nórska stali členmi EÚ v roku 1973 (tzv. západné rozšírenie). Krátko po ich prijatí došlo v južnej Európe ku koncu diktátorských režimov a Grécko, Portugalsko a Španielsko mohli zahájiť dlho odopieraný proces začleňovania sa do EÚ, ktorý pre Grécko vyvrcholil v roku 1981 a pre dva zmienené štáty Pyrenejského polostrova v roku 1986 (obe rozšírenia bývajú súhrnne označované ako tzv. južné rozšírenie). So skončením studenej vojny sa rozširovanie opäť dostalo do popredia EÚ agendy, keď sa o členstvo uchádzali niektorí členovia Európskeho združenia voľného obchodu Fínsko, Nórsko, Rakúsko a Švédsko. Opäť sa okrem Nórska jednalo o kandidátov úspešných a v roku 1995 sa stali členmi EÚ (tzv. severné rozšírenie). Zároveň však rok 1989, prevratné udalosti s ním súvisiace a z neho vyplývajúce pre politickú realitu v Európe, „presmerovali“ pozornosť EÚ na strednú a východnú Európu. Ako prvé sa „novým“ členom v roku 1990 stala po zjednotení Nemecka jeho východná časť, i keď v tomto prípade neprebehol formálny proces. Nové demokratické vlády štátov strednej a východnej Európy vyjadrili vôľu začleniť sa do EÚ, organizácie, ktorá sa postupne stala synonymom Európy. Ich snahou bolo „vrátiť“ sa do Európy z ktorej boli „unesené“ (napr. Neumann 1998; Kundera 1980) a súčasne bol ich záujem na integrácii motivovaný vidinou zlepšenia ekonomickej situácie. Zo strany EÚ zas zblížovanie sa so štátmi SVE prezentovalo symboliku prekonania rozdelenia kontinentu, z pragmatickejšieho uhlu pohľadu zas

zaistenie stability, bezpečnosti a prosperity v tejto časti Európy (zrov. napr. Nugent 2004: 34).

Východné rozšírenie predstavuje akýsi kritický mílnik pre európsku integráciu. Špecifické bolo bezprecedentne veľkým počtom žiadateľov, pričom sa jednalo o bývalé komunistické štáty s diametrálne odlišnou socio-ekonomickou štruktúrou od zvyšku členských štátov EÚ. Špecifickosť týchto štátov spočívala aj v ich geopolitickej polohe a nízkom stupni ekonomického rozvoja, ktoré by ich po začlenení do Únie kvalifikovalo na čistých príjemcov z unijného rozpočtu.

Na zmenu situácie v strednej a východnej Európe reagovala EÚ relatívne pružne a pod vedením Európskej komisie sa vytvoril medzi členskými štátmi široký konsenzus o centrálnej úlohe EÚ v podpore politických zmien v štátoch SVE. Na úrovni diskurzu bola európska integrácia prezentovaná ako nástroj, ktorého cieľom vždy bolo prekonanie rozdelenia kontinentu, podporovanie liberálnej demokracie a tržných ekonomík. Tento postoj ale nebol úplne samozrejímavý. Aj keď stabilizácia a pro-západná politická orientácia štátov SVE a možnosť ekonomických ziskov v dlhodobej perspektíve boli z bezpečnostného a ekonomického hľadiska v záujme všetkých členských štátov, intenzita týchto záujmov sa s ohľadom na viaceré faktory medzi jednotlivými členskými štátmi podstatne líšila (Sedelmeier 2005: 407). Dôležitá bola vzdialenosť štátu od štátov SVE kvôli prenosu nestability, ďalej ekonomická previazanosť (či jej potenciál) so štátmi SVE, špeciálne historické vzťahy, ale aj celkový postoj k európskej integrácii (Grabbe-Hughes 1998: 5-6).

I vďaka aktivizmu a vodiaceho vplyvu Európskej komisie nakoniec EÚ prijala úlohu podporovania a vedenia nutných transformačných procesov v štátoch SVE prostredníctvom zlepšovania ich prístupu na trh EÚ alebo finančnej a technickej pomoci pri reštrukturalizácii vo forme rôznych programov (napríklad program PHARE) (Sedelmeier 2005: 407-408). Ostávalo však vyriešiť otázku dlhodobejšej a užšej spolupráce medzi EÚ a štátmi SVE, ktorej sa dožadovali nielen štáty SVE, ale aj niektoré členské štáty (napríklad Nemecko alebo Veľká Británia). Vyššie uvedené faktory rozdeľovali členské štáty aj v uvažovaní o možnosti členstva štátov SVE v EÚ ako o reálnej alternatíve inštitucionalizácie vzájomných vzťahov. Oproti vzťahom zdôrazňujúcim ekonomickú spoluprácu by členstvo ovplyvnilo napríklad aj vtedajšie rozloženie moci medzi členskými štátmi alebo fungovanie EÚ inštitúcií, ktoré boli navrhnuté pre šiestich členov, nie pre takmer tridsiatich.

Okrem toho sa na začiatku deväťdesiatych rokov EÚ zaoberala vyjednávaním a neskôr aplikovaním Maastrichtskej zmluvy, ktorá zakladá Európsku úniu, posilňuje spoluprácu štátov zúčastňujúcich sa integračného procesu v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a justície. Zároveň zmluva znovu potvrdzuje a členské štáty zaväzuje k vybudovaniu Hospodárskej a menovej únie. Ďalšou oblasťou zamerania EÚ bolo dotváranie jednotného trhu a severné rozšírenie. EÚ a členské štáty boli teda zamestnané predovšetkým prehlbovaním integrácie. Vzhľadom k týmto skutočnostiam i tie štáty, ktoré rozšírenie podporovali, reálne súdili, že k plnému začleneniu štátov SVE bude viesť dlhá cesta (Sedelmeier 2005: 402; Nugent 2004: 35).

Prvý krok formalizovania vzťahov medzi EÚ a štátmi SVE predstavujú asociačné dohody, nazývané tiež Európske dohody, ktoré jednotlivé členské štáty SVE podpísali v rôznych termínoch (zrov. Príloha 1). Tieto dohody zakladajú asymetrické liberalizovanie vzájomného obchodu, finančnú pomoc a politický dialóg. Ich cieľom bolo pripraviť uchádzačov na členstvo v Únii. Komisia však v tejto súvislosti zdôraznila, že neexistuje priame spojenie medzi asociáciou a členstvom, aj keď samozrejme možnosť členstva v budúcnosti nevylúčila. Európske dohody preto môžu byť chápané skôr ako alternatíva rozširovaniu než jeho príslub. EÚ totiž nepristúpila na deklaráciu, že spoločným cieľom spolupráce je rozšírenie. Tento cieľ zostal uvedený len ako aspirácia štátov SVE (Nugent 2004: 45; Sedelmeier 2000: 173; Mayhew 2000: 5). Európske dohody sú všeobecne nepochybné najkomplexnejšie dohody uzatvorené medzi EÚ a treťou stranou. Avšak pri vyjednávaní podmienok predsalen prevážila snaha o ochranu záujmov členských štátov a záujmových skupín v sektorových oblastiach pred všeobecným politickým cieľom pomoci štátom SVE v politickej a ekonomickej konsolidácii. Z tohto dôvodu boli Dohody vnímané zo strany štátov SVE ako nesolidárne (Sedelmeier 2005: 410).

Kvalitatívny posun a príslub smerovania spolupráce k členstvu ako *spoločný* cieľ ale prišiel čoskoro, a to na kodaňskej Európskej rade v roku 1993. V záveroch predsedníctva stojí, že „tie asociované štáty strednej a východnej Európy, ktoré si to želajú, sa stanú členmi Európskej únie. Vstup bude umožnený, len čo bude asociovaná krajina schopná niesť povinnosti členstva splnením nutných politických a ekonomických podmienok²“ (European Council 1993: 14). Ako podotýka Avery,

---

² Tieto podmienky, známe ako kodaňské kritériá sú nasledujúce: 1) stabilné inštitúcie garantujúce demokraciu, vládu práva, dodržiavanie ľudských práv a práv menšín, 2) fungujúca tržná ekonomika a kapacita zvládať konkurenciu vo vnútri EÚ, 3) prijať *acquis* a zachovávať politické, hospodárske

prvýkrát EÚ prisľúbila členstvo štátom, ktoré ešte o členstvo formálne nepožiadali (Avery 2004: 36).

Medzi podpisom asociačných dohôd a prisľubom na kodaňskom summite však nedošlo k žiadnemu výraznejšiemu posunu v ubezpečení stávajúcich členských štátov o garancii ich záujmov vis-à-vis východnému rozšíreniu. Podľa Sedelmeiera (2000) zásadnú úlohu na zmiernení EÚ postoja zohrali aktéri v Európskej Komisii, ktorí znovuo tvorili debatu o forme inštitucionalizácie vzťahov so štátmi SVE. V správe pre lisabonskú Európsku radu v roku 1992 uviedla Komisia v normatívnom tóne, že rozšírenie znamená výzvu, ktorú EÚ nemôže odmietnuť. Najprv bolo navrhnuté vytvorenie „špeciálneho“ alebo „prehĺbeného“ partnerstva so štátmi SVE, no neskôr bol presadzovaný názor, že by EÚ mala podporovať princíp členstva. Následne zástupcovia Európskej komisie koncom roku 1992 a začiatkom roku 1993 úzko spolupracovali s britským a dánskym predsedníctvom a nemeckou vládou, aby zabezpečili udržateľnú podporu svojmu návrhu. Taktiež presná formulácia podmienok členstva pôsobila pozitívne na prekonanie opozičných hlasov. Podľa týchto podmienok si totiž museli štáty SVE zabezpečiť stabilné demokratické inštitúcie, ale tiež EÚ musela mať kapacitu prijať nových členov bez ohrozenia vlastného fungovania. Zaujímavo, dôležitú úlohu zohrali aj médiá a akademici, ktorí jednohlasne kritizovali príliš inštrumentálne jednanie EÚ v protiklade s jej predchádzajúcou rétorikou o zodpovednosti k štátom SVE (Sedelmeier 2005: 412).

Ako prvé si podali prihlášku na členstvo Maďarsko a Poľsko v roku 1994 a v ďalších dvoch rokoch ich nasledovali ostatné štáty SVE (zrov. Príloha 1). Prvé praktické kroky zo strany EÚ k rozšíreniu prišli na Európskej rade v Essene v decembri 1994, kde bola navrhnutá predvstupová stratégia. Na Európskej rade v Madride v decembri 1995 sa EÚ jednoznačnejšie postavila k procesu rozširovania. Španielskemu predsedníctvu sa podarilo vyjednať aspoň približný rozvrh začatia prístupových jednaní. Jednania s Cyprom mali začať šesť mesiacov po ukončení Medzivládnej konferencie zahájenej v júli 1996, pričom podmienkou bolo, aby sa členské štáty dohodli na inštitucionálnej reforme EÚ. Španielske predsedníctvo v tejto súvislosti vyjadrilo očakávanie, že otvorenie jednaní so štátmi SVE sa udeje zároveň s Cyprom a Maltou (Sedelmeier 2005: 417). Európska rada taktiež požiadala Komisiu, aby po skončení konferencie pripravila názory na kandidátov, zhodnotila finančné aspekty rozšírenia

---

a menové ciele Únie, 4) kapacita EÚ prijať nových členov bez ohrozenia postupu európskej integrácie (Plechanovová 2004: 118).

a jeho dopad na politiky EÚ. I napriek nevel'kému úspechu Konferencie ju štáty v júni 1997 uzavreli, čím umožnili Európskej komisii predložiť zásadné dokumenty. Tie mali podobu tzv. Agendy 2000 (Mayhew 2000: 7). V decembri 1997 Európska rada v Luxemburgu rozhodla o začatí prístupových jednaní s tzv. luxemburskou skupinou: Českou republikou, Estónskom, Maďarskom, Poľskom, Slovinskom a Cyprom. Dôležitá pre postup bola aj Európska rada v Berlíne v roku 1999, kde bola schválená Agenda 2000, finančná perspektíva na obdobie 2000 – 2006, reforma štrukturálnych fondov a spoločnej poľnohospodárskej politiky. Taktiež je jej súčasťou rozšírená predvstupná stratégia s užšou participáciou kandidátov na programoch EÚ. V decembri roku 1999 sa na Európskej rade v Helsinkách rozhodlo o otvorení prístupových jednaní aj so zvyšnými štátmi: Bulharskom, Litvou, Lotyšskom, Rumunskom, Slovenskom a Maltou. V roku 2000 Komisia odporučila vytvorenie plánu vyjednávania, čo znateľne proces rozširovania urýchlilo a s jeho postupom sa ako pravdepodobné javilo veľké rozšírenie o desiatich kandidátov, t.j. okrem Rumunska a Bulharska. Po dohode o najzložitejších kapitolách (napr. poľnohospodárstvo) sa proces vyjednávania ukončil v decembri 2002 v Kodani (Mayhew 2000: 8). V apríli 2003 boli v Aténach podpísané prístupové zmluvy a osem štátov SVE, Cyprus a Malta sa členmi EÚ stali od 1.5.2004.

V období po podaní prvých prihlášok na členstvo postupoval vývoj k rozširovaniu pomalým tempom. I keď prísľub rozšírenia bol pravidel'ne opakovaný na jednotlivých Európskych radách, váhavý prístup a nedostatok záujmu niektorých členských štátov bol evidentný (Avery 2004: 59). Štáty sa rozchádzali na otázke kedy by k rozšíreniu malo dôjsť a aj v selekcii kandidátov. Nakoľko všetky rozhodnutia – či a kedy má Komisia vystaviť stanovisko o kandidátovi, či po podaní prihlášky mu status kandidáta bude pridelený, kedy s kandidátom začať prístupové rokovania a schválenie dohodnutých podmienok – prijíma Európska rada jednohlasne, každý štát má možnosť proces rozširovania zablokovať, pokiaľ nekorešponduje s jeho vlastnými záujmami (Mayhew 2000: 12; Tremosa 2005: 1). Otázka potom znie, prečo členské štáty s rozšírením súhlasili a to dokonca už v štádiu, kedy nebolo jednoznačné, či a do akej miery budú zaistené ich individuálne záujmy a v neskorších fázach jednaní nepoužili právo veta na zablokovanie procesu rozširovania. V histórii rozširovania EÚ nie je vetovanie úplne tabu, použil ho napríklad De Gaulle pri britskej žiadosti o vstup v roku 1963 alebo ním hrozilo Španielsko v roku 1994 v prípade severného rozšírenia.

Teoretické vysvetlenia tejto otázky, ktoré akademici predkladajú budú detailnejšie prezentované v kapitole „Teoretický rámec skúmania rozhodnutia Španielska“.

Španielsko pri možnosti východného rozšírenia cítilo obavy z ohrozenia vlastných záujmov v EÚ, na stranu druhú ho ale deklaratívne podporovalo (Torreblanca 2000; Tremosa 2005). V tejto súvislosti sa ako vhodné ukazuje zmieniť, že východné rozšírenie býva často pripodobňované rozšíreniu južnému pre podobnosti v historických okolnostiach pri žiadaní o vstup, ekonomickej úrovni kandidátov, ale aj úlohe EÚ. V oboch prípadoch sa jednalo o krajiny poznačené dlhodobou skúsenosťou s nedemokratickým režimom, ktorých HDP na obyvateľa bolo v porovnaní s unijným priemerom veľmi nízke a v štruktúre hospodárstva prevládal agrárny sektor. Pokiaľ ide o prístup EÚ k obojm rozšíreniam, na základe spomenutých skutočností o ich problémoch sa EÚ príliš neponáhľala so zaradením týchto štátov medzi členov a zamerala sa na skvalitnenie politickej úrovne a konsolidáciu hospodárstva kandidátskych štátov. Neil Nugent (2004) však tvrdí, že podobnosti sú zrejmé *len* na prvý pohľad, pri detailnejšom rozbere sa odhalia skutočnosti vyzdvihujúce rozdiely i v týchto zdanlivo podobných prípadoch. Svoj argument podopiera poukázaním na odlišný charakter nedemokratických režimov (zatiaľ čo v prípade stredomorských štátov nedemokratické režimy vzišli zvnútra systému, v strednej a východnej Európe sa jednalo o režimy dosadené zvon), ďalej tým, že ekonomiky prvej skupiny mali znaky tržnej ekonomiky, zatiaľ čo štáty SVE mali centrálné plánované ekonomiky. Z geopolitického hľadiska južné štáty patrili do západnej sféry vplyvu, naopak štáty SVE boli pod vplyvom SSSR, úplne izolované od procesu integrácie v západnej Európe, zatiaľ čo u južných krajín bola umožnená aspoň ekonomická spolupráca. Aj stupeň integrácie EÚ čo do fungovania inštitúcií a politik, sa výrazne líšil medzi jednotlivými kolami rozšírenia (Nugent 2004: 57). Zatiaľ čo Nugentovým cieľom je tento argument použiť pre formulovanie argumentu ďalšieho a to, že všetky kolá rozšírenia sú jedinečné, cieľom tejto práce je zamerať sa na to, že práve tieto rámcové podobnosti mohli zohrať významnú úlohu vo formovaní španielskeho postoja k východnému rozšíreniu. Nasledujúca časť sa sústreďí práve na proces pristupovania Španielska do EÚ a následného pôsobenia v nej.

1.2 Španielsko a európska integrácia

Druhá časť tejto kapitoly bude venovaná predstaveniu Španielska v kontexte európskej integrácie. Najprv budú popísané okolnosti španielskeho vstupu do EÚ. Na ich základe je možné interpretovať mnohé názory a záujmy, ktoré sa ako člen EÚ snaží presadiť, a ktoré tak ovplyvňujú aj jeho postoje k východnému rozšíreniu. Následne budú ukázané základné postoje Španielska k procesu európskej integrácie a rozšíreniu EÚ o štáty strednej a východnej Európy.

1.2.1 Cesta Španielska do EÚ

Aby bolo možné hľadať paralely medzi Španielskom a štátmi SVE v momente ašpirovania na členstvo v EÚ, je nutné pozrieť sa na proces španielskeho začleňovania sa do európskeho integračného projektu a jeho následného pôsobenia v štruktúrach EÚ. Členstvo v EÚ sa po páde frankistickej diktatúry stalo primárnou zahraničnopolitickou ašpiráciou tohto južného štátu a symbolom demokratizácie, modernizácie a znovunadobudnutia medzinárodnej prestíže (Jáuregui 2005: 112).

Španielsky vzťah k Európe dobre vystihuje jeho poloha na periférii Európy – i keď v Európe, politicky k nej Španielsko zachovávalo skôr odmeraný postoj a častokrát sa nezúčastňovalo na zásadných historických momentoch v jej vývoji. Tento postoj súvisí i so skutočnosťou, že centrom španielskeho záujmu boli najmä koloniálne územia v Latinskej Amerike. Zásadný zlom pre medzinárodnopolitickú orientáciu Španielska nastal s rokom 1898, kedy stratilo i posledné zvyšky svojich kolónii (Filipíny, Guam, Kuba, Portoriko) v prospech Spojených štátov. Štát sa tak ocitol v situácii uvedomenia si stupňa svojho úpadku v porovnaní s Európou a nutnosti hľadania nového smerovania. Španielski intelektuáli tzv. „Generácie 89“ formulovali dve varianty orientácie Španielska v európskom kontexte. Zatiaľ čo jedni sa prikláňali k zavrnutiu európskej liberálnej tradície a presadzovala návrat k typickým španielskym hodnotám (katolícke náboženstvo, rytierstvo), druhou navrhovanou možnosťou bola práve „europeizácia“ Španielska, otvorenie sa vplyvu európskych krajín a ich ekonomickým, sociálnym a kultúrnym normám. Oba postoje sa objavujú v španielskej politike i počas dvadsiateho storočia (Closa 2001: 2-3; Closa - Heywood 2004: 6).

Španielsko sa už v prvej tretine dvadsiateho storočia len marginálne zúčastňovalo na hlavných udalostiach európskej histórie, o čom svedčí i neutralita Španielska v oboch svetových vojnách. V roku 1936 vyhrali občiansku vojnu fašistické sily a v nasledujúcich rokoch v zemi panoval diktátorský režim generála Franca.

Španielsko tak upadalo do stále väčšej izolácie voči Európe, nielen v dôsledku zavrhnutia režimu západoeurópskymi demokraciami, ale aj Francovho zavrhnutia európskych hodnôt v prospech tradičných španielskych. Tieto predpoklady v kombinácii s doktrínou ekonomickej autarkie viedli k španielskej absencii v začiatkoch európskeho povojnového zjednocovania a integrácie (Closa 2001: 4).

Kvôli stále zhoršujúcej sa ekonomickej situácii sa postoj Francovho režimu k Európe začína meniť v šesťdesiatych rokoch v súvislosti s ekonomickou reformou – *Ekonomickým liberalizačným plánom*, ktorej proponenti presadzovali otvorenie španielskej ekonomiky priamym európskym susedom. I prostredníctvom primknutia sa k EÚ si režim sľuboval zlepšenie žalostného stavu ekonomiky, ale z politického hľadiska i medzinárodnú legitimizáciu. Španielsko sa preto v roku 1962 (a opakovane v roku 1964) snažilo o získanie statusu pridruženého štátu. EÚ ale žiadosť zamietla s poukázaním na nedemokratický charakter Francovho Španielska. EÚ týmto spôsobom vniesla do svojej politiky rozširovania podmienku, že do Spoločenstva môžu vstúpiť len demokratické štáty, ktoré rešpektujú ľudské práva a vládu práva. Pridruženie či členstvo v EÚ ale zostalo možnosťou pre budúcnosť, pokiaľ by sa zmenili politické podmienky smerom k demokracii, a to i v prípade nedostatočnej ekonomickej pripravenosti kandidáta. I vďaka tomuto kroku začala španielska opozícia vnímať EÚ ako symbol demokracie a demokratizáciu Španielska spájať s členstvom v EÚ. Na druhú stranu sa predstavitelia režimu začali snažiť o pragmatickejší postoj k EÚ a ašpirovať na členstvo v nej kvôli vyššie uvedeným dôvodom. Tento zdieľaný proeurópsky postoj zostal základom španielskej európskej politiky až do polovice deväťdesiatych rokov (Closa 2001: 4-5).

Vzťahy medzi EÚ a Španielskom zostali, okrem uzatvorenia preferenčnej dohody v roku 1970, chladné. Zásadný prelom nastal až po Francovej smrti v roku 1975, po ktorej sa Španielsko dostalo na cestu k nastoleniu demokracie. S touto zmenou sa Španielsko začalo pokúšať o členstvo v medzinárodných organizáciách, výnimkou nebola ani EÚ, kde si podalo prihlášku v júli 1977. Členstvo v EÚ bolo prezentované ako kľúčový element v procese demokratizácie a modernizácie krajiny, ale aj ako spôsob medzinárodného uznania. EÚ v Španielsku slúžila ako referenčný rámec v tranzičnom procese k demokracii a jej konsolidácii. Členstvo ako také samozrejme neznamenal garanciu demokratizácie, stanovovalo však dôležité vymedzenie možností jednania politickej reprezentácie, čím fungovalo ako prevencia prípadných autoritatívnych sklonov a taktiež ako stabilizátor novej demokratickej ústavy (Closa

1995: 111). Nepopierateľne však bolo členstvo v EÚ posudzované i na základe ekonomických faktorov, nakoľko EÚ pomohla Španielsku nasmerovať k ekonomickej modernizácii a prostredníctvom rozpočtu EÚ minimalizovať negatívne dopady, ktoré z členstva pre Španielsku vyplývali.

I keď pre Španielsku malo členstvo v EÚ znamenať ako politickú tak aj ekonomickú stabilizáciu, všeobecne prevláda názor, že španielsky záujem o členstvo v EÚ bol motivovaný primárne ako dôležitá podmienka politického a morálneho obnovenia zeme než čisto nástroj naštartovania ekonomickej činnosti (Closa 2001: 5). Podobne Díez Medrano vo svojej štúdiu zameranej na porovnanie pohľadu Britov, Nemcov a Španielov na EÚ tvrdí, že v porovnaní s britským a nemeckým sa španielsky názor líši v tom, že Španieli EÚ primárne konceptualizujú ako nástroj modernizácie štátu a politickej scény, ktorý mu umožní vymaniť sa z tradičnej medzinárodnej izolácie, zatiaľ čo ani Briti, ani Nemci tento názor príliš neudávajú (Díez Medrano 2003; cit. v Díez Medrano 2007: 209).

Integrácia Španielska do EÚ sa tešila širokej podpore verejnosti, ale konsenzus o tejto otázke panoval aj na úrovni politickej reprezentácie. Nová politická elita predkladala víziu Španielska, ktoré ašpiruje na ideály slobody, modernity a demokracie - ideály všeobecne stotožňované s členstvom v EÚ. Aj Francom vybraný kráľ Juan Carlos I. prijal „europeizačný“ demokratizačný postoj za svoj, čo mu okrem iného pomohlo uhájiť si legitimitu v spoločnosti dožadujúcej sa pretrhnutia väzieb s odkazmi nedemokratického režimu (Jáuregui 2005: 117). Dokonca ohľadne španielskeho snaženia sa o členstvo v EÚ panovala takmer jednohlasná, zriedkavá zhoda medzi pravicovými a ľavicovými stranami, odborními a záujmovými skupinami. Dve hlavné strany – Ľudová strana (*Partido Popular - PP*) a Socialistická robotnícka strana Španielska (*Partido Socialista Obrero Español - PSOE*) – neprejavili žiadne významnejšie rozdiely a námietky v súvislosti s integráciou do EÚ, ako tomu bolo napríklad v prípade NATO, ktorému oponovala najmä ľavicová PSOE (Díez-Nicolás 2003: 127)³. Naopak, na rozhodovaní o podobe a vývoji španielskej európskej politiky sa spočiatku podieľali zástupcovia PP i PSOE (Closa 2001:13). V súlade so základnou teóriou vyjednávania však možno s určitým predstihom povedať, že táto jednoznačná podpora vstupu do EÚ Španielsku vlastne zhoršila vyjednávaciu pozíciu pri

---

³ Pre rolu, ktorú zohralo váhanie politickej reprezentácie Španielska v otázke členstva v NATO pri vyjednávaní o členstve v EÚ zrov. Closa - Heywood 2004: 18-19.

prístupových jednaniach, nakoľko malo veľký záujem dosiahnuť dohodu, a preto muselo robiť i väčšie ústupky (Moravcsik – Vachudova 2003: 44-45).

Uvedené skutočnosti španielskeho pohľadu na vzťah s EÚ veľmi vhodne vystihuje stanovisko zhodné s pohľadom „europeizačných“ intelektuálov zo začiatku dvadsiateho storočia: „Španielsko je problém, Európa je odpoveď“ (Closa 2001: 3).

Zatiaľ čo Španielsko videlo riešenie svojich problémov v Európe, vtedajšie členské štáty sa na tzv. južné alebo stredomorské rozšírenie, ako sa zvykne súhrnne kvôli podobnosti pristupujúcich členov nazývať rozšírenie o Grécko v roku 1981 a Portugalsko a Španielsko v roku 1986, nepozerali príliš priaznivo. Naopak, chápali ho ako záťaž pre EÚ ako z ekonomického, tak aj politického hľadiska. Na druhú stranu býva rozhodnutie o tomto rozšírení interpretované najmä ako politické rozhodnutie, motivované snahou EÚ o zaistenie stability v južnej Európe „ochranou“ novovzniknutých demokratických režimov, možnosťou rozšírenia a posilnenia politického a ekonomického základu EÚ. Tiež sa v ňom zrkadlila vidina zlepšenia strategickú pozíciu pre západnú Európu smerom na juh a zabezpečenie si vzťahov so štátmi a územiaми, ktoré dovtedy stáli na periférii záujmu EÚ (Nugent 2004: 28). Prevala politických dôvodov na podporu rozšírenia vyplýva i zo stanoviska Európskej komisie, ktorá v ňom v roku 1977 prezentovala žiadosť Grécka, Portugalska a Španielska o členstvo ako politickú zodpovednosť Spoločenstva, ktorej odmietnutím by jednalo v rozpore so svojimi fundamentálnymi princípmi a mohlo tak tiež ohroziť demokraciu pomaly sa rozvíjajúcu v južnej Európe (Closa – Heywood 2004: 16). Južné rozšírenie potom fungovalo pri rozšírení východnom ako precedens, v ktorom prevážili politické dôvody rozšírenia a solidarita členských štátov s kandidátmi (Jileva 2004: 6).

Prístupové jednania zo Španielskom boli zahájené v roku 1979 počas vlády Adolfa Suáreza a pokračovali v nasledujúcich rokoch počas vlád Leopolda Calva Sotela a Felipa Gonzáleza až do marca 1985. Španielsko sa stalo členom EÚ 1.1.1986. Napriek deklarovanej politickej podpore prijatia Španielska do EÚ sa tieto dôvody pri samotných jednaniach dostali do úzadia na úkor národných záujmov členských štátov. Španielsko predstavovalo pre členské štáty výzvu nielen kvôli svojej veľkosti, ale najmä kvôli slabej ekonomike a štrukturálnym problémom. Španielska ekonomická výkonnosť napríklad dosahovala len 75% priemeru EÚ, miera nezamestnanosti bola dvojnásobná ako priemer EÚ a dôveru nevzbudzovala ani história emigrácie z Francovho Španielska. Z politického hľadiska sa jednalo o nestabilný štát, v roku 1981 tu ešte prebehol pokus

o prevrat vedený podplukovníkom A. Tejerom a k neutušenému stavu pridával i problém terorizmu.⁴

Keďže ekonomické prínosy z rozšírenia mali pripadnúť najmä na Španielsko a negatíva na členské štáty, jednania o prístupových podmienkach boli dlhé a zložité.⁵ Ako už bolo naznačené vyššie, Španielsko sa nachádzalo v slabšej vyjednávacej pozícii oproti členským štátom, na jednu stranu tomu bolo tak kvôli očakávaným benefítom, ktoré mali pre Španielsko z členstva plynúť, na stranu druhú bola táto pozícia oslabovaná i jednoznačnou podporou a politickou dôležitosťou, ktorú Španielsko na rozdiel napríklad od Veľkej Británie, Dánska, alebo neskôr Rakúska, členstvu v EÚ pripisovalo (Closa – Heywood 2004: 20). Problémové časti jednaní sa týkali najmä poľnohospodárstva, priemyselných výrobkov, rybolovu, voľného pohybu pracovných síl a v neposlednej rade rozpočtových a finančných otázok. Tie časti dohody, ktoré Španielsko vnímalo ako negatívne a nákladné sa neskôr už ako člen EÚ snažilo pri každej vhodnej príležitosti napraviť a vyjednať pre seba výhodnejšie podmienky, čo sa prirodzene prejavilo i v jednaniach o rozširovaní ako severnom tak aj východnom (Closa – Heywood 2004: 28). Z členských štátov najväčšie výhrady proti členstvu Španielska formulovali Francúzsko a Taliansko.

Talianske a francúzske výhrady voči španielskemu členstvu sa zakladali predovšetkým na obavách z veľkého španielskeho poľnohospodárskeho sektoru, v ktorom bolo zamestnaných približne 30% populácie. Pokiaľ by teda Španielsko dostalo dotácie zo spoločnej poľnohospodárskej politiky podobného rozsahu ako Taliansko a Francúzsko, znamenalo by to neúnosnú záťaž pre rozpočet EÚ. Navyiac ešte existoval predpoklad rozšírenia a zvýšenia španielskej produktivity s postupujúcou modernizáciou, čo by mohlo viesť k ďalšiemu zvyšovaniu nadbytočných výrobkov a zvyšovaniu dotácií pre španielskych poľnohospodárov. Jednania o prístupe Španielska sa takmer na dva roky zabrzdili kvôli talianskemu, no predovšetkým francúzskemu naliehaniu na zabezpečenie si kompenzácií za hroziacu španielsku konkurenciu najmä pri tzv. stredomorských produktoch. I keď nakoniec členské štáty problém vyriešili čiastočným navýšením príspevkov do rozpočtu, pre Španielsko nebolo toto navýšenie dostatočné natoľko, aby mohlo plne participovať na výhodách spoločnej

---

⁴ *20 Years of Spain in the European Union (1986-2006)*.

⁵ Prístupové jednania so Španielskom trvali šesť rokov a štyri mesiace a celý proces od prihlášky po prístupenie trval osem rokov a päť mesiacov. Tieto obdobia sú podobné trvaniu prístupových jednaní a celého procesu so štátmi SVE, kde napríklad pre Maďarsko a Poľsko, ktoré o členstvo požiadali medzi prvými trval celý proces desať rokov a mesiac, prístupové jednania štyri roky a desať mesiacov (Avery 2004: 60).

poľnohospodárskej politiky. Naopak, pri citlivých produktoch (olivový olej, víno) dostalo Španielsko podmienku desaťročných prechodných období a španielski výrobcovia nižšie dotácie ako ich kolegovia zo starých členských štátov (Ruano 2003: 4). Grécki, talianski a francúzski poľnohospodári boli na druhú stranu kompenzovaní za španielsku konkurenciu prostredníctvom podporných programov ako napríklad Integrovaných stredomorských programov (Torreblanca 2000: 4).

Rozsah španielskeho rybolovného sektoru taktiež znamenal určité ohrozenie, keďže po vstupe by Španielsko produkovalo polovicu celkového úlovku EÚ a tri štvrtiny lodí by sa plavilo pod španielskou vlajkou. Spoločná rybolovná politika sa do veľkej miery vyvinula v osemdesiatych rokoch práve pod výzvou španielskej participácie. Španielsky rybolov v rámci EÚ bol obmedzený viacerými reštrikciami či už množstva lodí, ktoré mohli využívať európske vody, alebo množstevnými kvótami na výlov. I v tejto oblasti sa Španielsko nestalo ihneď plným členom, muselo súhlasiť s dlhým prechodným obdobím, konkrétne sedemnástimi rokmi. Otázka rybolovu sa ukázala pre Španielsko ako obzvlášť dôležitá pri jednaniach pred severným rozšírením. Španielsko v roku 1994 hrozilo vetovaním vstupu Nórska do EÚ, pokiaľ by EÚ neprijalo španielske požiadavky. Španielsko totiž nesúhlasilo s plným začlenením Nórska do spoločnej rybolovnej politiky, keďže samotné Španielsko na nej malo začať plne participovať až po uplynutí prechodného obdobia v roku 2003 (zrov. Closa - Heywood 2004: 151-155). Podobne citlivou otázkou bol aj pohyb pracovných síl, kde Španielsko tiež prijalo sedemročné prechodné obdobie (Torreblanca 2000: 4).

Na druhú stranu ale nemožno zabúdať, že sa Španielsko stalo čistým príjemcom z rozpočtu EÚ (okrem prvého roku po vstupe), a to najmä zo štrukturálnych fondov, nástroja určeného pre najchudobnejšie regióny EÚ za účelom vyrovnania rozdielov medzi jednotlivými regiónmi. Keďže španielske HDP na obyvateľa bolo dlhodobo nižšie ako hranica stanovená pre čerpanie z fondov Spoločenstva, už od vstupu sa stalo čistým príjemcom týchto fondov a neskôr i najväčším čistým príjemcom z Kohézneho fondu, ktorého založenie sa podarilo dojednať španielskemu premiérovi Gonzálezovi v roku 1992. Práve obavy zo straty, či výrazného zníženia týchto príjmov hrali dôležitú úlohu v španielskom postoji k severnému a východnému rozšíreniu (Granel 2000: 70-71).

Už španielsky postoj k európskej integrácii počas prístupového procesu, ale aj charakter podmienok, za ktorých do EÚ vstúpilo veľa naznačuje o tom, ako sa Španielsko stavalo k európskej integrácii ako člen EÚ. Na jednu stranu Španielsko

podporuje prehlbovanie integrácie, no zároveň intenzívne obhajuje a presadzuje svoje národné záujmy. Nasledujúca stať sa zameriava práve na pôsobenie Španielska ako člena EÚ a hlavné znaky jeho európskej politiky.

1.2.2 Španielsko ako člen EÚ

Španielsko si i po vstupe zachovalo silný pro-integračný postoj, nezabúdalo však ani na obhajobu národných záujmov. Za všeobecnou podporou prehlbovania integračného snaženia sa dalo nájsť tvrdé vyjednávanie a prehodnocovanie podmienok členstva. Jednanie Španielska ako člena EÚ vhodne vystihuje postreh jedného z vysokých španielskych úradníkov, podľa ktorého Španielsko využilo každú vhodnú príležitosť po podpísaní prístupovej zmluvy, aby zlepšilo svoje prístupové podmienky a to bez jedinej formálnej žiadosti o znovuotvorenie jednaní (Closa – Heywood 2004: 28). Že to nebola márna snaha potvrdzujú viaceré zmeny, ktoré sa Španielsku podarilo dosiahnuť, ako skrátenie prechodných období v niektorých oblastiach alebo odstránenie tarifných prekážok. Ako už bolo spomenuté, do Španielska prúdili aj čisté príjmy z rozpočtu EÚ, pričom Španielsko stále vyjednávalo lepšie príjmy. Napríklad pri jednaniach o finančnej perspektíve na obdobie 1987-1992 sa podarilo vyjednať zdvojnásobenie príjmov zo štrukturálnych fondov. Pri jednaniach o finančnej perspektíve na ďalšie obdobie Španielsko ukázalo, akú dôležitosť prikladá princípu súdržnosti. Na zasadaní Európskej Rady v Edinburghu v decembri 1992 predseda vlády González podmienil svoj súhlas s jednaním o statných položkách agendy, predovšetkým o severnom rozšírení, prijatím rozhodnutí o tomto princípe. V dôsledku sa Španielsku podarilo zaistiť si štatút najväčšieho čistého príjemcu zo štrukturálnych a kohéznych fondov – 27%, oproti 11,7% príjmov Grécka a Portugalska a 5% Írska na obdobie 1994-1999 (Viñas 2000: 77).

Tento posun k „pragmatickejšiemu“ vnímaniu EÚ reflektujú aj sociologické prieskumy verejnej mienky, z ktorých vyplýva, že so samotným členstvom v EÚ sa postupne menia aj názory a očakávania Španielov. Szmolka Vida (1999, 2008) argumentuje, že španielska podpora na úrovni individuálnej ako aj štátnej sa zakladá najmä na ekonomických a sociálnych výhodách, zatiaľ čo politické dôvody sú sekundárne. Odôvodnenie očakávania výrazných ekonomických benefitov a podpory zo strany EÚ plynie z toho, že Španielsko vynaložilo nemalé prostriedky na modernizáciu a adaptovanie sa na „európske“ štandardy, za čo si teda „zaslúži“ podporu pri prispôbovaní sa európskym ekonomickým štandardom (Closa 2001: 9). Szmolka

Vida ale identifikuje i ďalšie, „emočné“ dôvody španielskej priazne ako napríklad dôveru vo fungovanie európskych inštitúcií a identifikovanie sa Španielov s Európou. I napriek miernym výkyvom v podpore, ktoré súvisia najmä s vývojom udalostí v EÚ a ich dopadom na Španielsko (napríklad zavedenie spoločnej meny a s ňou súvisiace zvýšenie cien), sa Španielsko dlhodobo radí medzi tzv. proeurópske štáty a podpora európskej integrácii sa drží nad priemerom EÚ (zrov. Díez Medrano 2007: 213-214; Díez-Nicolás 2003: 126-127, Closa 2001: 7).

Zmeny v španielskom postoji na politickej úrovni, či akási „normalizácia“ vzťahu Španielska s EÚ súvisia so socio-ekonomickými problémami, ktoré vyvstávali v dôsledku konvergencie s politikami EÚ a v nemalej miere taktiež so zmenenými geopolitickými reáliami Európy, kvôli ktorým sa Španielsko dostalo na okraj záujmu EÚ. Namiesto nedávnych južanských nováčikov sa po roku 1989 do centra pozornosti dostáva sever a východ Európy (Closa - Heywood 2004: 29). Podľa Barbé „normalizácia“ vzťahov znamená, že Španielsko odložilo ružové okuliare a začalo sa viac sústrediť a náležite obhajovať špecifické národné záujmy, keďže pôvodný prvoradý záujem o členstvo v EÚ už bol naplnený (Barbé 1996: 10). Closa s Heywoodom ale tvrdia, že táto interpretácia španielskeho postoja je zavádzajúca. Podľa nich bolo Španielsko vždy pripravené svoje národné záujmy presadzovať, no tento postoj sa stáva dominantnejší až v momente, kedy už pro-integračná rétorika prestala mať v EÚ ohlas, a keď sa pozornosť EÚ presúva na štáty SVE (Closa - Heywood 2004: 29; Closa 1995).

Je dôležité podotknúť, že táto zmena sa ale stále drží v hraniciach pozitívneho postoja k integrácii, ktorá vyplýva zo skutočnosti, že Španieli stále stotožňujú členstvo v EÚ s medzinárodnou prestížou Španielska, na ktorej dobrom obraze si potrpia. Španielsko vyhodnocuje svoje aktivity na medzinárodnej scéne často podľa toho, ako sú hodnotené v zahraničí na rozdiel od iných štátov, ako napríklad Spojených štátov, Nemecka, Francúzska, Veľkej Británie, kde hlavným zhodnocujúcim faktorom je domáca verejná mienka (Díez Medrano 2007: 209-210). Práve EÚ má pozitívny vplyv na prestíž Španielska, a preto sa Španielsko snaží o získanie, prípadne upevňovanie si významnej pozície v rámci EÚ.

Na začiatku deväťdesiatych rokov Španielsko aktívne podporovalo zjednotenie Nemecka a jeho plné začlenenie do EÚ. Španielsko tento vývoj chápalo ako približovanie sa k cieľu vytvorenia politickej Európy. Tento postoj vystihujú slová vtedajšieho premiéra F. Gonzáleza: „[zjednotením Nemecka] nemáme čo stratiť,

naopak, môžeme získať, pokiaľ naň zareagujeme prehĺbením európskej integrácie“.⁶ Obdobie zmeny španielskeho postoja korešponduje s prijatím Maastrichtskej zmluvy a povinnosťami vyplývajúcimi zo záväzku o Hospodárskej a menovej únii. Zároveň sa Španielsko začalo obávať preorientovania toku európskych peňazí do strednej a východnej Európy namiesto do Španielska, alebo pre Španielsko dôležitých oblastí Stredomoria a Latinskej Ameriky a odsúdenia Španielska do jeho periférnej pozície po prijatí škandinávskych krajín (Closa 2001: 17).

V tejto súvislosti sa na domácej politickej scéne objavujú prvé nezhody ohľadne smerovania európskej integrácie. Dovtedajší konsenzuálny postoj reprezentovala vládna PSOE na čele s F. Gonzálezom, ktorej pro-integračný prístup sa vyznačoval federatívnym diskurzom. Hlavný argument tohto prístupu je, že národné záujmy a záujmy Spoločenstva sa nevyklučujú a pokrok bude dosiahnutý len ak sa nebude pohliadať na relatívne zisky, ale na všeobecný prínos pre EÚ. V praxi sa tento prístup prejavil napríklad španielskym návrhom európskeho občianstva a prepracovaním myšlienky ekonomickej a sociálnej súdržnosti členských štátov (Closa 2001: 16). V súvislosti s vyššie uvedenými udalosťami si vládna PSOE a aj PP, ktorá ju pri moci vystriedala v roku 1996 osvojujú diskurz, v ktorom sa dôraz kladie na národné záujmy. Obzvlášť diskurz PP začal obsahovať odkazy na národné záujmy, špeciálne prostredníctvom predsedu J. M. Aznara. PSOE sa snažila vyvarovať otvorene nacionalistickému diskurzu a stále zdôrazňovala svoj pro-európsky postoj (Closa 2001: 14). Postoje k európskej integrácii sa teda na úrovni politických strán rozdeľujú a politické preferencie strán podmieňujú aj ich európsky diskurz. Na všeobecnej rovine sa Španielsko posunulo od federatívneho diskurzu k silnej obhajobe unijného *acquis* (Closa – Heywood 2004: 30). I napriek prehĺbujúcim sa rozdielom sa strany stále zhodujú na troch, pre Španielsko teda zásadných postojoch vo vzťahu k EÚ: 1) zachovanie a posilňovanie redistributívneho charakteru EÚ, 2) odmietanie akéhokoľvek spôsobu diferencovanej integrácie a 3) obhajoba inštitucionálnej pozície Španielska ako veľkého štátu (Closa 2001: 14).

Dôraz na prehĺbovanie integrácie sa prejavil i na postoji Španielska k rozširovaniu EÚ. Pred severným rozšírením Španielsko trvalo na ratifikovaní Maastrichtskej zmluvy a tiež na schválení druhého Delorsovho balíka (t.j. finančnej perspektívy na obdobie 1993-1999). V prípade rozšírenia východného Španielsko

---

⁶ *El País*, González, Genschel y Delors intentan apaciguar los temores que suscita la unificación alemana, 3.3.1990.

obzvlášť trvalo na dôkladnom prevzatí *acquis* a snažilo sa zabezpečiť, aby toto rozšírenie neznamenalo zníženie príjmov z Kohézneho fondu a štrukturálnych fondov, ako ani príjmov pre poľnohospodárstvo. Španielsko taktiež so súvisiacim preskupovaním rozloženia síl v EÚ vehementnejšie obhajovalo svoju inštitucionálnu pozíciu „veľkého“ štátu (Closa – Heywood 2004: 30). Nasledujúca časť podrobnejšie priblíži hlavné kontúry španielskeho postoja k východnému rozšíreniu.

1.3 Španielsko a východné rozšírenie EÚ

Španielsko rozšírenie brzdilo presadzovaním svojich podmienok a požiadaviek a zároveň ho podporovalo – toto je základný pohľad na španielsky nejednoznačný postoj vo vzťahu k východnému rozšíreniu (Viñas 2000, Torreblanca 2000, Tremosa 2005). Cieľom tejto state bude ukázať základné rysy španielskeho postoja a očakávaní spojených s východným rozšírením.

Ako už bolo spomenuté vyššie, moment veľkých zmien v strednej a východnej Európe korešpondoval s obdobím, kedy sa Španielsko najviac snažilo redefinovať podmienky svojho členstva v EÚ a ekonomicky z neho viacej profitovať. Prirodzenou reakciou na aspiráciu chudobných SVE na členstvo v EÚ boli španielske obavy z odlivu EÚ peňazí zo Španielska, zahraničných investícií na východ, a naopak, prílivu konkurenčných výrobkov na trh EÚ, či zanedbania pre Španielsko prioritných oblastí Stredomoria a Latinskej Ameriky. Zároveň by noví členovia pozmenili rovnováhu síl v EÚ, takže sa Španielsko cítilo ešte viac nútené udržať si postavenie veľkého štátu. V otázke zblížovania vzťahov so štátmi SVE a rozšírenia sa podľa Španielska malo postúpiť až po vykonaní dôležitých reforiem vo vnútri EÚ, ktoré by Španielsku zaručili, aby sa jeho obavy nematerializovali v maximálnej miere (Closa – Heywood 2004: 123).

Keď už EÚ schválila princíp rozšírenia o štáty SVE, Španielsko sa snažilo oddialiť stanovenie pevného termínu posunu v procese rozširovania. Podporovalo prijatie kandidátov v súlade s tzv. princípom regaty, podľa ktorého mala EÚ začať rokovania o vstupe so všetkými kandidátmi bez predchádzajúcej selekcie a postup každej krajiny posudzovať individuálne podľa pokroku, ktorý sa jej podarilo dosiahnuť. Tento princíp kladie dôraz na plnenie kritérií na členstvo v EÚ a o termíne prijatia kandidáta má rozhodnúť práve kvalita jeho pripravenosti (Viñas 2000: 83). Tento postoj korešponduje s tým, že Španielsko napríklad oproti Nemecku nepreferovalo konkrétnych kandidátov na prioritné členstvo, ale naopak sa obávalo, že príliš urýchlené vyjavenie preferencií o kandidátoch by znamenalo podcenenie, prípadne úplné

odsunutie reforiem ako na strane EÚ tak aj v kandidátskych štátoch. Takýto postup by mohol možnosť rozšírenia ohroziť, keďže záujmy mnohých členských, ale aj kandidátskych krajín by nemuseli byť naplnené (Herranz 2004: 2; Sedelmeier 2005: 417).

Španielska pozícia k rozšíreniu sa zakladala na podmienkach v troch hlavných oblastiach (podľa Closa – Heywood 2004: 133):

1. Rozšírenie musí byť založené na plnom akceptovaní *acquis*. *Acquis* malo byť kandidátmi prijaté bez akýchkoľvek zjednodušení a jeho adaptácia, implementácia a vynútenie mali byť nevyhnutnou podmienkou rozšírenia.
2. Rozšírenie nemalo byť zámenkou poľavenia v spoločnej poľnohospodárskej politike. Naopak, kandidátske krajiny sa mali počas dlhých tranzitívnych období adaptovať na fungovanie spoločnej politiky a harmonizovať ceny.
3. Príjmy zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu určené pre štáty SVE nemali ísť na úkor príjmov ostatných príjemcov, najmä tzv. kohéznych štátov (Grécko, Írsko, Portugalsko a Španielsko).

Tieto podmienky v nemalej miere reflektujú práve očakávané dopady východného rozšírenia na španielsku ekonomiku. Zastavíme sa ešte pri druhej stránke španielskeho postoja, teda náznakoch podpory.

Torreblanca (2000) sa vo svojom článku príznačne nazvanom „Španielsko a rozšírenie: mýtus a realita“ snaží zvrátiť všeobecne prijímanú interpretáciu, že Španielsko je proti rozšíreniu, dokonca že stojí v čele stredomorského opozičného bloku. Prvým spôsobom, ktorým sa snaží poukázať na možnosť opačnú, teda, že Španielsko rozšírenie ako také podporuje, je analýza výskumu verejnej mienky ohľadne východného rozšírenia. Podľa výskumov približne polovica Španielov rozšírenie podporuje (45% v 1997 a 54% v roku 1998). Pre porovnanie, v roku 1998 bola priemerná podpora rozšíreniu medzi EÚ-15 44%. Podpora španielskej verejnosti má vzrastajúci charakter a drží sa aj nad priemerom podpory v krajinách, ktoré sú tradične chápané ako zástanci rozšírenia (napríklad Nemecko a Veľká Británia) (Torreblanca 2000: 1; Closa 2001: 11). Prirodzene, verejná mienka nemusí korešpondovať s postojom a jednaním vlády. Torreblanca ale argumentuje, že proces východného rozširovania bol podporovaný kráľom, jednotlivými vládami a oboma komorami parlamentu. Ako príklady používa úspech španielskeho predsedníctva Rady EÚ v roku 1995 pri definovaní procesu rozšírenia ako procesu otvoreného, vyvíjajúceho sa

a nediskriminačného. Ďalej zmieňuje spoločnú deklaráciu oboch komôr parlamentu z roku 1995, v ktorej označujú rozšírenie na východ ako neodvratnú morálnu a politickú povinnosť a prejav predsedu vlády J. M. Aznara pri príležitosti luxemburského summitu Európskej rady v roku 1997, v ktorom vyjadril potešenie, že sa Španielsko zúčastňuje definitívneho pochovania nespravodlivého rozdelenia Európy dohodnutého na Jalte a taktiež špeciálnu solidaritu Španielska so štátmi SVE založenú na historickej skúsenosti (Torreblanca 2000: 2).

Táto kapitola priblížila dynamiku procesu rozširovania EÚ na východ. Proces rozširovania je vskutku komplexný a v jeho priebehu ho majú členské štáty možnosť či už urýchliť, alebo naopak zablokovať. Zároveň tak bola naznačená i zásadná teoretická otázka tejto práce – prečo členské štáty podporujú rozšírenie. Vďaka poskytnutiu historického kontextu vzťahov medzi Španielskom a EÚ a španielskej perspektívy východného rozšírenia bol položený základ pre skúmanie motívov španielskej podpory rozšírenia EÚ o štáty strednej a východnej Európy. V nasledujúcej kapitole sa práca zameria na zmapovanie súčasného výskumu o rozširovaní Európskej únie, výsledky ktorého budú zohľadnené pri hľadaní alternatívnych vysvetlení, prečo Španielsko rozšírenie podporilo.

2. Teoretický rámec skúmania španielskeho rozhodnutia

Výskum v odbore medzinárodných vzťahov sa od deväťdesiatych rokov nesie v znamení teoretickej „veľkej debaty“ medzi racionalizmom a reflektivistickými prístupmi (Keohane 1988). Základom tejto diskusie je otázka povahy medzinárodnej reality (ontologické hľadisko) a spôsob jej vedeckého skúmania (epistemologické hľadisko). Zatiaľ čo racionalistické prístupy pokladajú realitu medzinárodných vzťahov za objektívne danú a vedeckými prístupmi používanými v prírodných vedách poznateľnú (pozitivismus), z reflektivistického hľadiska je realita medzinárodných vzťahov intersubjektívne konštruovaná, a preto na jej štúdium treba prístupy, ktoré berú do úvahy ľudský subjekt (postpozitivismus) (Drulák 2003: 134). Konštruktivismus medzi nimi zaberá akúsi „stredovú pozíciu“ (Adler 1997) alebo inak povedané, ponúka alternatívu tým, čo sa neidentifikujú úplne ani s racionalizmom ani s reflektivistickými prístupmi (Christiansen, Jørgensen, Wiener 1999: 536-537). Konštruktivismus totiž primárne pohliada na medzinárodnú realitu ako na intersubjektívny konštrukt, no úplne nezavrhuje existenciu a vplyv materiálneho sveta či možnosť jej vedeckého poznania (Adler 1997: 322).

Pre úplnosť je ale nutné podotknúť, že samotný konštruktivismus predstavuje relatívne širokú teoretickú školu, ktorej zástanci sa rozchádzajú práve v otázke možnosti existencie objektívnej reality a jej poznania. Zatiaľ čo kritickí konštruktivisti nepripúšťajú existenciu objektívnej reality a zameriavajú sa na *porozumenie* spôsobom, akými je svet konštruovaný, umiernenější či konvenční konštruktivisti existenciu objektívnej reality pripúšťajú a snažia sa *vysvetliť*, ako normy ovplyvňujú aktérov. Umiernenější konštruktivismus preto necháva otvorený priestor pre spoluprácu s racionalistickými prístupmi, pričom sa im nesnaží byť alternatívou, ale ich dopĺňovať (Kratochvíl 2008: 184-185). Táto práca sa bude pridŕžiavať predpokladov „umiernenej“ varianty konštruktivismu.

I keď sa primárne jedná o debatu v medzinárodných vzťahoch, s určitým oneskorením sa koncom deväťdesiatych rokov premietla i do európskych štúdií. Je treba zdôrazniť, že racionalizmus a konštruktivismus nie sú na tomto mieste chápané ako teórie európskej politiky alebo európskej integrácie, ale ako obecné sociálne teórie, či metateórie poskytujúce obecný, širší rámec, na základe ktorého je možné vytvoriť množstvo špecifických teórií a testovateľných hypotéz o rôznych typoch ľudského jednania (Pollack 2006: 31).

V popredí debaty medzi racionalizmom a konštruktivismom je otázka vzťahu aktéra a štruktúry. Racionalizmus je zameraný na aktéra, ktorý svojou činnosťou vytvára sociálne prostredie, prístup metodologicky kompatibilný s individualizmom racionálnej voľby. V teóriach medzinárodných vzťahov predpoklady teórie racionálnej voľby preberá liberalizmus a realizmus (a ich varianty). Konštruktivismus kladie dôraz na štruktúru, pričom predpokladá, že jednanie aktéra je predovšetkým usmerňované komponentami štruktúry (normy, pravidlá, sociálne inštitúcie, hodnoty). Zatiaľ čo racionalizmus predpokladá egoistického aktéra sledujúceho vlastné záujmy, podľa konštruktivismu sa v jednaní aktérov premietajú i pocity povinnosti, zodpovednosti a identity (Finnemore – Sikkink 1998: 912-913). Tieto rozdielne pohľady na vzťah aktéra so sociálnou realitou a na povahu aktérov vedú i k odlišnej interpretácii toho, ako aktéri jedajú. Podstatu rozdielov medzi racionalistickým a konštruktivistickým chápaním motivácie jednania aktérov vystihuje rozdelenie uvedené Marchom a Olsenom (1989, 1998), ktorí v súlade s racionalistickými predpokladmi identifikujú tzv. logiku výhodnosti (*logic of consequences*) a konštruktivistickým predpokladom zodpovedá logika vhodnosti (*logic of appropriateness*).

Hlavným cieľom tejto kapitoly je priblížiť teoretický rámec, z ktorého táto práca čerpá pri hľadaní odpovede na stanovenú výskumnú otázku a zmapovať stav výskumu o rozširovaní Európskej únie. V tejto stati najprv predstavím základné teoretické východiská racionalizmu a konštruktivismu. Pre účely tejto práce pokladám za dôležité zamerať sa na ich kľúčové predpoklady a rozdiely medzi nimi. Následne bude detailnejšie rozvinuté rozdelenie logík jednania tak, ako to navrhujú March a Olsen. V ďalšej časti potom predstavím teórie stredného dosahu, ktoré vychádzajú z racionalistických a konštruktivistických predpokladov a sú aplikované na vysvetlenie rozširovania Európskej únie (EÚ) všeobecne, ale aj špecificky na rozširovanie o štáty strednej a východnej Európy (SVE).

2.1 Racionalizmus

Racionalizmus je zvyčajne chápaný ako metateoretický prístup, ktorého základné predpoklady zdieľajú ďalšie prístupy ku štúdiu medzinárodných vzťahov – či už realizmus, liberalizmus alebo ich „neo“ varianty. Možno povedať, že súčasný racionalizmus je výsledkom postupného zblížovania neorealizmu (alebo tzv. *power-based theories*) a neoliberalizmu (alebo tzv. *interest-based theories*), ktoré sa označujú ako neo-neo syntéza. I keď sa tieto prístupy profilovali najmä vymedzovaním sa proti

sebe, spoločný pozitivistický základ im umožňuje zhodnúť sa na niektorých teoretických východiskách (Schimmelfennig 1999: 3). Z epistemologického hľadiska sú racionalistické teórie pozitivistické, ich poznanie je založené na *vysvetlení*. Medzi základné racionalistické predpoklady oboch prístupov patrí individualizmus, materializmus, egoizmus a inštrumentalizmus (podľa Schimmelfennig 1999: 3):

1. Racionalisti vychádzajú pri vysvetľovaní medzinárodných interakcií z predpokladu individuálnych aktérov, ktorých identity a záujmy sú exogénne dané a stabilné v čase.

2. Medzinárodné prostredie je anarchické, absentujú v ňom hierarchické štruktúry autority a prevládajú štruktúry materiálne ako distribúcia moci či bohatstva. Práve materiálne podmienky sú hlavnými vysvetľujúcimi faktormi procesov a výstupov v medzinárodných vzťahoch.

3. Racionalisti predpokladajú egoistických aktérov, ktorí svoje preferencie formujú s ohľadom na vlastný blahobyť.

4. Aktéri si volia taký spôsob jednania, ktorý im umožní maximalizovať vlastný úžitok, alebo aspoň za daných podmienok uspokojiť ich sebecké záujmy.

Egoizmus a inštrumentalita spolu charakterizujú racionálneho aktéra jedajúceho podľa logiky výhodnosti. Nakoľko v medzinárodnom prostredí podľa racionalizmu prevládajú štruktúry materiálne, hlavné otázky, ktoré skúmajú teórie s racionalistickým základom sú otázky ekonomické a mocenské. Jeden z racionalistických prístupov, inštitucionalizmus racionálnej voľby, sa zameriava na vplyv inštitúcií na aktéra predpokladaného racionalizmom. Inštitúcie napomáhajú egoistickým, úžitok maximalizujúcim aktérom prekonávať problémy kolektívnej akcie (Hall – Taylor 1996: 12), pričom inštitucionálne prostredie obmedzuje možnosti strategického jednania aktérov, alebo im naopak ponúka možnosti nové. Pokiaľ sa teda aktér nachádza v situácii, kedy sa o výsledku akcie rozhoduje kolektívne, bude jednať strategicky na základe predpokladaného jednania ostatných aktérov (Caporaso, Jupile, Checkel 2003: 12.) Procesy a inštitúcie obmedzujú či menia len jednanie aktérov, ale nemajú vplyv na ich identity a záujmy (Wendt 1992: 391).

2.2 Konštruktivizmus

Zatiaľ čo racionalizmus predpokladá exogénne dané preferencie aktérov a nemenný kontext, v ktorom k interakciám dochádza, konštruktivisti tieto predpoklady spochybňujú. Záujmy, identita a jednanie aktérov sú podľa nich vytvárané v kontexte

historických a kultúrnych noriem (Fierke - Wiener 1999: 723). Inými slovami, ovplyvňuje ich sociálne prostredie a jeho kolektívne zdieľané systémy významov (napríklad kultúra v širšom zmysle) (Risse 2004: 161). Konštruktivizmus na rozdiel od racionalistického individualizmu predpokladá, že aktéri, ich záujmy a preferencie musia byť endogenizované, analyzované a vysvetlené ako produkty sociálnych štruktúr (kultúry, inštitúcií) a sociálnej interakcie (Schimmelfennig 1999: 11). Nezameriava sa preto len na racionálnosť rozhodnutí v určitom prostredí, ale problematizuje i samotný kontext. Na rozdiel od racionalizmu však konštruktivizmus nepokladá štruktúry medzinárodného systému za primárne materiálne, ale zdôrazňuje aj ich ideové aspekty. Štruktúra systému totiž nie je exogénne daná, jedná sa o sociálnu konštrukciu, ktorá sa intersubjektívne utvára v interakciách jej členov, aktérov.

Dostávame sa tak k základnému východisku konštruktivizmu a to, že štruktúra a aktér sa nielenže vzájomne determinujú, ale dokonca vzájomne *konštituuju* (Risse 2000b: 6). Sociálne prostredie, v ktorom sa aktér nachádza, konštituuje jeho identitu (kým je). Zároveň aktér vytvára, reprodukuje a mení sociálne prostredie svojou činnosťou (Risse 2004: 161). Skrze predpoklad o vzájomnej konštitúcii aktéra a štruktúry je možné študovať EÚ ako dvojsmerný proces vytvárania politik a budovania inštitúcií na európskej úrovni, ktorý má následne spätnú väzbu v politických procesoch a pôsobí na jednanie členských štátov (proces známy pod pojmom europeizácia) (Kratochvíl 2008: 187).

Integračný proces preto z pohľadu konštruktivizmu nemení len vonkajšie prostredie, v ktorom sa členské štáty pohybujú, a ktoré buďto rozširuje alebo obmedzuje pole možností naskytujúce sa aktérom pri maximalizácii vlastného úžitku ako bolo spomenuté pri racionalistickej perspektíve (Risse 2004: 163), ale inštitúcie chápe ako sociálne štruktúry, pôsobením ktorých sa menia aj identity aktérov a ich preferencie. Inštitúcie predstavujú relatívne stabilné súbory identít a záujmov, ktoré sú prenesené a obsiahnuté vo formálnych pravidlách a normách. Pravidlá ale podnecujú jednanie aktéra len do tej miery, do akej sa aktéri socializujú a účastnia na kolektívnom vedení, pretože v rámci vzájomnej konštitúcie zas normy existujú len prostredníctvom kolektívneho vedenia aktérov. Aktéri si v procese učenia a socializácie identity a záujmy osvojujú, nezostávajú len vonkajším faktorom ovplyvňujúcim ich správanie (Wendt 1992: 399).

Konštruktivisti rozlišujú sociálne, komplexné učenie od „jednoduchej“ varianty. V druhom zmieňovanom prípade aktér získava nové informácie, mení stratégie, ale i po týchto zmenách stále sleduje vopred dané, fixné záujmy. Na druhú stranu sociálne

učenie je charakteristické tým, že v dôsledku interakcií v inštitucionálnom kontexte aktéri získajú nové identity a záujmy (Checkel 1999: 548). Sociálne učenie vedie k socializácii, procesu uvádzania aktérov do noriem, pravidiel a spôsobov jednaní určitej komunity (Checkel 2005: 804). Ak sa aktér riadi podľa noriem, pravidiel a spôsobov jednaní určitej komunity, v hre môže byť viacero kauzálnych mechanizmov v závislosti od stupňa socializácie: strategické kalkulovalenie (častočná socializácia), rozpoznanie role (*cognitive role-playing*; stredný stupeň socializácie) a normatívne presvedčovanie (*normative suasion*; internalizácia noriem) (Checkel 2005: 804). V každom type mechanizmu prevláda v aktérovom jednaní iný druh racionality (uvedené v rovnakom poradí ako kauzálne mechanizmy): inštrumentálna, obmedzená (*bounded*) a komunikatívna.

V prvom prípade aktéri jednajúci podľa inštrumentálnej, teda úžitok maximalizujúcej logiky adaptujú svoje správanie podľa noriem len v dôsledku stimulov a odmien z nich plynúcich. I strategické kalkulovalenie, jednanie čisto podľa logiky výhodnosti sa však môže podľa konštruktivismu zmeniť na dodržiavanie noriem podobné vhodnostnému jednaniu. Jedná sa preto tiež o jeden zo stupňov socializácie. Takáto interpretácia sa zhoduje so „umiernenejšími“ variantami konštruktivismu, ktoré sa na škále medzi racionalistickými a reflektivistickými prístupmi približujú viac k racionalizmu a pripúšťajú jednanie podľa logiky výhodnosti. Identity a normy totiž pôsobia dvojakým spôsobom – konštitutívne, kedy v prvom rade určujú preferencie a záujmy aktérov a regulatívne, ktoré stanovujú vhodné jednanie pre tú ktorú identitu. Ak sa aktéri prispôbujú normám v dôsledku pôsobenia regulatívnej normy, aktérovo jednanie nie je primárne ovplyvnené materiálnymi pohnútkami, ale normami (Sedelmeier 2000: 170 - 171).

Na druhom stupni aktér rozpoznáva svoju úlohu, jedná podľa noriem, ktoré sú pre ňu „vhodné“. Aktér tak jedná automaticky, bez reflektívneho procesu internalizácie daných noriem. V tomto sa líši od tretieho stupňa socializácie, kedy aktér vedome prijíma normy a internalizuje ich. Racionalita aktérov je v tomto prípade komunikatívna: nekalkulujú zisky a náklady, nejednajú automaticky podľa vhodnej normy, ale predkladajú argumenty a snažia sa presvedčiť ostatných aktérov o legitimitate normy, s ktorou sa stotožňujú. Aktér nemá vopred dané pevné preferencie, ale je ochotný ich vplyvom argumentov zmeniť. V tomto momente nastáva „úplné“ vhodné jednanie (Checkel 2005: 808-813). Stupeň socializácie reflektuje rozdelenie

spôsobov či logík jednania aktérov – vhodnosti a výhodnosti, ktoré budú bližšie predstavené v nasledujúcej časti.

Na tomto mieste je ešte vhodné zmieniť pre konštruktivizmus dôležitý koncept kolektívnej identity. Ako už bolo spomenuté, na jednanie aktérov majú vplyv predovšetkým intersubjektívne zložky štruktúr než tie materiálne. Intersubjektívne štruktúry sú vytvárané prostredníctvom kolektívnych významov. Tým, že sa aktéri kolektívnych významov zúčastňujú, získavajú identitu, ktorú Wendt definuje ako relatívne stabilné chápanie špecifických rolí a očakávaní o sebe (Wendt 1992: 398). Inými slovami, sociálne identity opisujú obsah a podstatu toho, čo znamená byť členom určitej skupiny. Aktéri majú početné identity spojené s ich inštitucionálnymi rolami, evokovanie tej ktorej identity je vždy úzko viazané na kontext. Identity sú vlastne základom, z ktorého vyvstávajú záujmy aktérov. Ak hovoríme o kolektívnej identite, záujmy jednotlivých aktérov nie sú egoisticky orientované na seba samých, ale prihliadajú aj na záujmy tých druhých, sú definované na vyššom stupni súdržnosti, založené na pocitoch solidarity, komunity a lojality (Zehfuss 2004: 57).

Výskum vytvárania identít sa v európskych štúdiách zameriava najmä na charakter „európskej identity“. Niektoré prvky európskej identity súvisiace s procesom rozširovania budú uvedené v štáti tejto kapitoly zaoberajúcej sa konštruktivistickými interpretáciami rozširovania EÚ. Ďalej skúma premenu národných identít pod vplyvom integračného procesu a v neposlednom rade otázku, ako môže byť európska politická identita alebo kultúra postavená na pluralite národných identít a kultúr (Christiansen, Jørgensen, Wiener 1999: 540).

2.3 Logiky sociálneho a politického jednania

Spôsob, akým racionalizmus a konštruktivizmus vnímajú aktéra, utváranie jeho preferencií a záujmov a jeho jednanie, reflektuje rozlíšenie J. G. Marcha a J. P. Olsena (1989; 1998), reprezentantov sociologického inštitucionalizmu. V súlade s vyššie uvedenými predpokladmi racionalizmu a konštruktivizmu rozlišujú dve základné logiky sociálnej a politickej akcie: logiku výhodnosti (*logic of consequences*) a logiku vhodnosti (*logic of appropriateness*). Tento koncept prepája sociologický inštitucionalizmus s konštruktivizmom, nakoľko konštruktivistom umožňuje postaviť do protikladu inštrumentálne racionalistické jednanie a jednanie vedené normami (Adler 2002: 102-103). Toto rozdelenie bude v práci použité ako teoretické vodítko pri skúmaní španielskeho rozhodnutia o východnom rozšírení EÚ.

Za jednotlivými logikami jednania stoja rozdielne rozhodovacie postupy aktérov. Podľa racionalizmu a logiky výhodnosti majú aktéri stabilné, exogénne preferencie na základe ktorých racionálne hodnotia dôsledky alternatív svojho jednania a z možností si zvolia tú, ktorá im prinesie maximálny úžitok. Pokiaľ je maximalizácia úžitku možná len prostredníctvom kooperácie s ostatnými akérmi, je možné koordinovanú akciu egoistických aktérov očakávať. O tom, či ku koordinovanej akcii dôjde, a aké sú jej podmienky rozhodujú vyjednávacíe pozície jednotlivých aktérov. Zahraničná politika štátov je teda z tohto pohľadu vysvetliteľná interpretovaním dôsledkov, ktoré od nej štát očakáva (March – Olsen 1998: 950).

I keď v teoretických prácach prevláda zdôvodňovanie jednania aktérov vo svetle logiky výhodnosti, empirická skutočnosť často poskytuje príklady, ktoré logika výhodnosti nedokáže dostatočne vysvetliť. V niektorých prípadoch totiž jednanie viac zodpovedá konštruktivistickému pohľadu a ním zdôrazňovanému jednaniu podľa pravidiel (*rule-based*) než inštrumentálnemu (*consequence-based*). Logika vhodnosti uvádza vplyv sociálne konštruovaných identít, pravidiel, noriem a inštitúcií na jednanie aktérov v konkrétnych situáciách. Táto logika úzko súvisí s chápaním samého seba, kedy aktér v konkrétnej situácii evokuje svoju identitu a priradzuje k nej jednanie, ktoré sa na základe tejto identity v danej situácii očakáva. Normatívne správanie implikuje konštitutívne pôsobenie sociálnych noriem a inštitúcií. Znamená to, že normy, ktoré sú formované sociálnou interakciou a skúsenosťou, regulujú správanie a zároveň definujú/konštituuju identity aktérov (Risse 2000b: 5-6). Politickí aktéri jednajú podľa pravidiel a praxe, ktoré sú sociálne konštruované, verejne známe, očakávané a akceptované. Aktéri vedení logikou vhodnosti sa snažia „urobiť správnu vec“, nie len maximalizovať alebo optimalizovať úžitok ako pri logike výhodnosti. Keď aktéri čelia určitej situácii, pýtajú sa: o akú situáciu sa jedná?, čo by som mal teraz robiť?, namiesto otázky: ako získam, čo chcem? Pri výbere možností sa aktér neriadi maximalizáciou úžitku, ale sociálnymi normami a pravidlami svojho výberu (Finnemore – Sikkink 1998: 914). V zahraničnej politike teda aktéri aplikujú pravidlá vyplývajúce zo svojej identity na konkrétne situácie. Na jej vysvetlenie je preto nutné určiť identity, ktoré sú v hre, a aký význam aktéri danej situácii pripisujú (March – Olsen 1998: 949-952).

V nemeckom prostredí výskumu medzinárodných vzťahov sa však objavuje aj ďalší spôsob či logika sociálnej interakcie – argumentatívna logika (*logic of arguing* alebo aj *logic of justification*) (Risse 2000a), ktorá sa aplikuje aj na výskum európskej

integrácie, a preto je vhodné sa s ňou aspoň stručne zoznámiť. Autori, ktorí uvádzajú existenciu tejto logiky vychádzajú z toho, že logika vhodnosti v podstate zahŕňa dva spôsoby jednania, ktoré je však treba analyticky rozlíšiť. V prvom prípade aktéri jednajú podľa noriem, ktoré plne prijali za svoje, pokladajú ich za „samozrejmé“ a ich aplikovanie nie je nutne výsledkom vedomého procesu (odpovedá tzv. *role-playing*, zrov. Checkel 2005: 13). Na jednanie podľa noriem (*rule-guided behaviour*) ale môžeme hľadiť aj ako na vedomý, racionálny proces, v ktorom aktéri musia rozpoznať situáciu, priradiť k nej vhodnú normu, alebo vybrať z konfliktných pravidiel. Dostávame sa tak k podstate argumentatívnej logiky.

V tomto prípade aktéri musia argumentovať, presviedčať jeden druhého o svojom chápaní situácie. Zároveň argumentovaním zdôvodňujú vhodnosť normy, ktorá má byť použitá ako vhodná v danej situácii. Jedná sa teda o strategické jednanie (použitie argumetov), ale rozdiel medzi strategickým jednaním logiky výhodnosti a argumentatívnej logiky spočíva v tom, že cieľom aktérov jednájúcich podľa argumentatívnej logiky nie je dosiahnutie vlastných, exogénne daných preferencií, ale spochybnit' alebo zdôvodniť oprávnenosť svojich záujmov. Vo svetle lepšieho argumentu sú aktéri zúčastňujúci sa na diskurze ochotní zmeniť svoj pohľad na svet, prípadne aj svoje preferencie (Risse 2000a: 7).

2.3.1 Vzťah logík jednania

Uvedené rozdelenie logík jednania politických aktérov na logiku vhodnosti a logiku výhodnosti však neznamena, že niektorá z nich sama dostačujúco toto jednanie vysvetľuje. March a Olsen predkladajú štyri hlavné interpretácie vzájomného vzťahu logiky výhodnosti a vhodnosti (March – Olsen 1998: 952-954):

Jasná logika prevláda nad nejasnou logikou: aktéri sa môžu riadiť oboma logikami, pričom prevládne tá, ktorá je za daných okolností jasnejšie identifikovateľná. Pokiaľ sú jednoznačné preferencie ale identity nejasné, prevládne logika výhodnosti. Naopak, ak sú jasne definované identity pri nejasných preferenciách, prevládne logika vhodnosti.

Jedna logika riadi jednanie pri dôležitých rozhodnutiach, druhá potom slúži na doladenie rozhodnutí: hlavná myšlienka spočíva v tom, že jedna logika má dominantný vplyv na jednanie aktéra pri zásadných rozhodnutiach, zatiaľ čo druhá následne slúži len ako „doplňok“ a riadi jednanie v menej podstatných otázkach.

Vzťah logík sa vyvíja v čase: podľa tejto interpretácie sa jednanie môže primárne riadiť podľa jednej logiky, ale postupom času sa zmení na logiku druhú. Napríklad, aktér vstupuje do vzťahov z inštrumentálnych dôvodov a riadi sa logikou výhodnosti, no vo vzťahu získa určitú identitu a pravidlá a jedná v súlade s nimi na základe logiky vhodnosti.

Jednou logikou sú obsiahnuté i prvky jednania logiky druhej: podľa tohto prístupu je všetko jednanie vysvetliteľné jednou logikou a prvky druhej sú do nej len zahrnuté.

Autori však taktiež poznamenávajú, že i napriek prepojeniu oboch logík jednania je možné použiť ich ako samostatné analytické nástroje, čoho sa bude držať aj táto práca. V nasledujúcej časti sa pozornosť zameria na zmapovanie stavu výskumu o rozširovaní EÚ so zvýraznením teoretických poznatkov o rozšírení východnom.

2.4 Teoretická reflexia rozširovania EÚ

Pre účely tejto práce je nutné zoznámiť sa so stavom výskumu zameraného na rozširovanie Európskej únie. I keď je rozširovanie kľúčový politický proces s dôležitými dôsledkami nielen pre charakter a fungovanie únie, kandidátske krajiny, ale obecné i na medzinárodné vzťahy v Európe, teoreticky bol tento fenomén donedávna slabo podchytený (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 501-502). I teoretizovanie európskeho rozšírenia sa v súčasnosti nesie v duchu racionalisticko-konstruktivistickej diskusie (Pollack 2006: 41). Štúdie zamerané na rozšírenie analyzujú štyri kategórie otázok: politiku rozšírenia kandidátskych štátov, členských štátov, EÚ a dopady rozšírenia (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 504). Konkrétne v súvislosti s východným rozšírením analytikov zamestnávajú tieto otázky:

- a) rozhodnutie rozšíriť EÚ na východ: prečo, kedy a ako k nemu došlo;
- b) výber kandidátov: aké kritériá boli zvolené a ako boli schválené;
- c) načasovanie zahájenia prístupových jednaní s kandidátskymi krajinami: či predchádzali alebo nasledovali reformu inštitúcií, rozpočtu a politik;
- d) náklady rozšírenia: ekonomického, bezpečnostného, inštitucionálneho charakteru (Torreblanca 2002: 18).

Konkrétny prípad východného rozšírenia predstavuje pre racionalistický a konstruktivistický prístup tak povediac hádanku, keďže ani jeden z nich nie je úplne schopný náležite vysvetliť nesúlad medzi teoretickými predpokladmi a empirickou realitou (Schimmelfennig 1999: 1-2).

V nasledujúcich dvoch statiach bude predstavený prehľad ako racionalistických, tak konštruktivistických hypotéz o rozširovaní EÚ. Keďže primárna pozornosť tejto práce je kladená na východné rozšírenie, budú všeobecné hypotézy doplnené o hypotézy vzťahujúce sa práve k východnému rozšíreniu. Dôraz pritom bude kladený na tie teórie, ktoré sa sústredia na vysvetlenie rozhodnutia rozšíriť EÚ na východ a analyzujú rozhodnutia členských štátov o rozšírení.

2.4.1 Racionalistické prístupy a východné rozšírenie EÚ

Ako už bolo spomenuté v stati 2.1 o predpokladoch racionalistických teórií, hlavný dôraz sa pri posudzovaní jednaní aktérov a výstupov ich vzájomnej interakcie kladie na ich záujmy. Keďže v medzinárodnom prostredí dominujú štruktúry materiálne, jednanie aktérov je predovšetkým motivované ekonomickými a bezpečnostnými úvahami. Racionalistické vysvetlenia rozširovania obsahujú väčšinou dva zásadné prvky: 1) vysvetlenie preferencií členských štátov a kandidátskych štátov a 2) vysvetlenie kolektívnych rozhodnutí o rozšírení (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 510).

Všeobecná racionalistická analýza rozšírenia EÚ sa zameriava na kalkulácie kandidátov a členských štátov o nákladoch a výnosoch z rozšírenia. EÚ ako aktér sa snaží maximalizovať ekonomické, politické a bezpečnostné zisky z rozšírenia a zároveň minimalizovať náklady spojené s prijatím nových členov. Podobne, jednotlivé členské štáty sa snažia maximalizovať zisky z rozšírenia a zminimalizovať vlastné príspevky k nákladom, i keď by to pre celok znamenalo suboptimálny výsledok (Piedrafita – Torreblanca 2005: 30). K rozšíreniu sa teda pristúpi len pokiaľ hraničný zisk z rozšírenia je vyšší ako hraničné náklady pre členov i kandidátov a zároveň hraničný zisk z rozšírenia je vyšší ako hraničný zisk z inej formy inštitucionalizácie vzťahov medzi členmi a kandidátmi (napríklad asociačné dohody). Keďže sa ale jedná o inštitucionalizovaný režim, v ktorom je predpoklad opakovanej spolupráce, štáty, ktoré z rozšírenia neprofítujú môžu byť kompenzované napríklad prostredníctvom kompenzácií v inej oblasti alebo protiplatieb (Schimmelfennig 2009: 45). V tejto situácii sú preto dôležité konštelácie vyjednávacej sily, ale aj formálne rozhodovacie pravidlá (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 512).

Medzi popredné teórie rozširovania EÚ patrí tzv. *club theory*, podľa ktorej je „klub“ definovaný ako dobrovoľné združenie, ktorého členovia získavajú benefity zdieľaním čiastočne deliteľných spoločných statkov (*collective goods*). Nový členovia

sú v organizácii vlastne rivalmi o získavanie spoločného statku a stávajúci členovia sa obávajú z príliš veľkého počtu záujemcov o benefity. K rozšíreniu preto dôjde len vtedy, ak noví členovia dokážu kompenzovať náklady plynúce z „preplnenia“ (*crowding*), teda prostredníctvom ich príspevkov (Schimmelfennig 1999: 4).

Z racionalistických teórií zdôrazňujúcich otázku moci (*power-based theories*) môžeme uviesť všeobecnú realistickú interpretáciu rozšírenia, podľa ktorej EÚ k rozšíreniu pristúpi, pokiaľ je rozšírenie nutný a efektívny spôsob vyrovnávania moci alebo vnímaných hrozieb (Schimmelfennig 1999: 6). Špecifické aplikovanie racionalistického prístupu na európsku integráciu a príklad *interest – based theory* predstavuje Moravcsikov liberálny medzivládny prístup, ktorý sa opiera o tri základné predpoklady: racionálne jednanie štátu, liberálnu teóriu národných záujmov a medzivládnu analýzu medzištátneho vyjednávania. Hlavným determinantom preferencií štátu sú náklady a zisky vyplývajúce z ekonomickej vzájomnej závislosti. Nerovnomerné rozdelenie ziskov z kooperácie (distribučný problém) je vyriešený v medzivládnych vyjednávaniach, kde existuje možnosť vytvorenia alternatívnych koalícií a možností prepojenia tém (*issue-linkages*) (Moravcsik 1993: 480). K rozšíreniu EÚ dôjde vtedy, keď z neho pre členské štáty budú vyplývať čisté absolútne zisky.

Moravcsik a Vachudova (2003) taktiež na rozšírenie pohliadajú prostredníctvom záujmov štátov a ich vyjednávacej moci. Z rozšírenia bude podľa nich profitovať EÚ ako celok, ale náklady s ním spojené budú medzi členskými štátmi rozložené nerovnomerne. Tento problém je ale možné vyriešiť v priebehu medzištátnych vyjednávání. Štáty prichádzajú na vyjednávania na úrovni EÚ so súborom preferencií, ktoré sú výsledkom súťaženia domácich, najmä ekonomických skupín (liberálna teória národných záujmov). Preto i preferencie štátov v otázkach rozšírenia sú odvodené predovšetkým od záujmov dôležitých domácich ekonomických skupín, zatiaľ čo zahranično-politické ciele sa rôzne menia pod vnútropolitickým tlakom (O’Brennan 2006: 137). V následnom medzivládnom vyjednaní je rozhodujúca vyjednávací sila aktérov. V súlade s teóriou vyjednávania sa relatívna vyjednávací sila štátu znižuje, čím väčší záujem má štát na dosiahnutí dohody. Vtedy je totiž ochotný k najväčším ústupkom. Pre priebeh vyjednávania je teda charakteristická logika asymetrickej závislosti (*asymmetrical interdependence*), kedy tie štáty, u ktorých sa dá predpokladať, že zo spolupráce budú najviac profitovať, budú ochotnejšie robiť ústupky (Moravcsik – Vachudova 2003: 44). Štáty, ktoré majú na prípadnom rozšírení tratiť budú s rozšírením súhlasiť, ak sú schopné vyjednať kompenzáciu od štátov, ktoré majú na rozšírení

profitovať. Druhou možnosťou je, že tie štáty, ktoré majú na rozšírení záujem, dokážu druhú skupinu štátov vierohodne zastrašiť vylúčením zo spolupráce, ktoré bude pre tieto štáty nákladnejšie ako rozšírenie (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 512-513).

Liberálny medzivládny prístup môžeme aplikovať priamo na vysvetlenie preferencií členských štátov pri východnom rozšírení. Rozdiely v preferenciách členských štátov o rýchlosti a počte kandidátov sú vysvetliteľné nasledujúcimi faktormi:

1. geografickou polohou, pretože ovplyvňuje bezpečnostné záujmy a určuje stupeň ekonomickej vzájomnej závislosti;
2. mierou ekonomickej previazanosti so štátmi SVE
3. socioekonomickou štruktúrou, kvôli ktorej sa prejavuje nerovnomernosť rozloženia nákladov na rozšírenie (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 520).

Preferencie členských štátov sa rozchádzali najmä v otázke rýchlosti a rozsahu východného rozšírenia (nasledujúca časť podľa Schimmelfennig 2004: 87-89). Čo sa rýchlosti rozširovania týka, „poháňači“ (*the drivers*) boli za to, aby EÚ rýchlo prijala pevný záväzok k rozšíreniu, na druhú stranu „spomaľovači“ (*the brakemen*) boli zdržanlivejší a snažili sa rozhodnutie o rozšírení oddialiť. V otázke rozsahu bolo možné stretnúť sa so štátmi, ktoré presadzovali užšie kolo rozšírenia o štáty strednej Európy a so štátmi, ktoré naopak podporovali prijatie všetkých desiatich kandidátov. Toto prerozdelenie preferencií ilustruje nasledujúca tabuľka:

	Užšie rozšírenie	Rozšírenie o všetkých kandidátov
Poháňači (<i>the drivers</i>)	Rakúsko, Fínsko, Nemecko	Veľká Británia, Dánsko, Švédsko
Spomaľovači (<i>the brakemen</i>)	Belgicko, Luxembursko, Holandsko	Francúzsko, Grécko, Taliansko, Portugalsko, Španielsko

Tabuľka 1 (Schimmelfennig 2004: 87).

Rozloženie preferencií štátov odpovedá do veľkej miery ich geografickej polohe. Takmer všetky štáty, ktoré priamo susedia so štátmi SVE boli zástancami rozšírenia, zatiaľ čo odľahlejšie krajiny boli proti. Výnimkou je v tomto prípade Veľká Británia. Geografická poloha je však len sprostredkujúca premenná na vyjadrenie vzájomnej závislosti medzi štátmi. Vzájomná závislosť sa totiž zvyšuje s geografickou blízkosťou,

preto štáty, ktoré sa nachádzajú v blízkosti štátov SVE majú vyššiu pravdepodobnosť profitovať zo vzájomného obchodu než štáty z odľahlejších regiónov. Zároveň sú štáty susediace so štátmi SVE vystavené väčšiemu riziku v prípade nestability v tomto regióne.

Miera ekonomickej previazanosti členských štátov so štátmi SVE sa líšila nielen na základe posudzovania stavu aktuálnej kooperácie napríklad v zahraničnom obchode, ale aj z dlhodobej perspektívy a možností nadviazania a výhodnosti tejto spolupráce.

Na druhú stranu pozíciu „spomaľovačov“ možno vysvetliť tým, že náklady spojené s rozšírením boli rozdelené nerovnomerne medzi členskými štátmi a jednotlivými ekonomickými sektormi. Negatívne by sa totiž dotklo najmä chudobnejších, menej rozvinutých a na poľnohospodársku výrobu orientovaných členských štátov. Dôvodom je konkurenčný vzťah so štátmi SVE v obchode a rozpočte. Štáty ako Grécko, Portugalsko, Španielsko či Írsko sa totiž špecializujú na podobné hospodárske odvetvia ako kandidátske krajiny (ako poľnohospodárstvo, textilný priemysel), a preto boli náchylnejšie k negatívnym dôsledkom integrácie trhu. Zároveň by sa z nových členov stali čistý príjemcovia z rozpočtu EÚ, čo by zásadne ovplyvnilo redistribúciu zdrojov zo štrukturálnych fondov alebo na spoločnú poľnohospodársku politiku, z ktorých dovedy profitovali práve spomínané členské štáty.

Vysvetlenie zmeny postoja štátov, ktoré mali niesť bremeno nerovnomerného rozdelenia nákladov medzi členskými štátmi sa snažia poskytnúť Thomas Plümer a Christina Schneider (Plümer - Schneider 2007). Tieto členské štáty mohli byť kompenzované vďaka „diskriminačnému členstvu“ (*discriminatory membership*), mechanizmus, prostredníctvom ktorého EÚ využila vzťah asymetrickej vzájomnej závislosti medzi členmi a kandidátmi a uvalila na kandidátske krajiny prístupové podmienky (napríklad nižšie poľnohospodárske subvencie v prvých rokoch po vstupe a.i.). Tieto podmienky by znížili náklady, a teda kompenzovali negatívne ovplyvnené členské štáty, ktoré na základe tohto svoj postoj zmenili a s rozšírením súhlasili. Dôležité je však poznamenať, že oponenti rozšírenia mu dali zelenú ešte pred tým, než začali distribučné vyjednávania. Toto vysvetlenie teda platí len v prípade, že oponenti mali silné dôvody veriť, že budú kompenzovaní neskôr. Zároveň treba predpokladať, že „diskriminačné“ opatrenia by potenciálne stratové štáty skutočne plne kompenzovali.

Pre racionalistické hypotézy východného rozšírenia zostáva problematickým bodom vysvetlenie skutočnosti, že i bez výraznej zmeny ekonomických či

bezpečnostných preferencií členských štátov EÚ rozhodla o príprave asociovaných krajín na plné členstvo v EÚ a jednotlivé štáty, ktorých preferencie neboli príliš rozšíreniu naklonené, nevyužili niektoré inštitucionálne možnosti na blokovanie rozšírenia, ako napríklad použitie veta (Schimmelfennig 2004).

2.4.2 Konštruktivismus a východné rozšírenie EÚ

Zástanci konštruktivismu či príbuzného sociologického inštitucionalizmu v európskych štúdiách pokladajú za jeden z ústredných nedostatkov racionalistických teórií neschopnosť predostrieť vysvetlenie skutočnosti, prečo a ako EÚ ako celok a tiež jednotlivé členské štáty s právom veta prijali rozhodnutie podporiť východné rozšírenie i napriek odlišným preferenciám členských štátov, či značným finančným nákladom s ním spojenými. Podľa týchto autorov je teda nutné uviesť do vysvetľovania východného rozšírenia úlohu sociálnych faktorov ako EÚ identity a sociálnych noriem, ktoré ju konštituuju (Pollack 2004: 152). Normy a kolektívne identity, ktoré sa vytvárajú prostredníctvom sociálnych interakcií nie sú chápané len ako obmedzenie pre jednanie aktérov, ale tak, že konštituuju ich záujmy a preferencie. V sociálnej interakcii sa taktiež prejavuje, aké správanie vhodne reflektuje danú identitu. Tento postoj odpovedá i predpokladom sociologického inštitucionalizmu, podľa ktorého aktéri prijímajú svoju úlohu v rámci inštitúcie jednaním podľa logiky vhodnosti. Z pohľadu tejto interpretácie nie je politika východného rozšírenia EÚ či jednotlivých členských štátov vedená s cieľom presadiť či už kolektívny alebo individuálny záujem na úkor kandidátskych krajín, ale postoj EÚ a členských štátov odpovedá správaniu, ktoré tieto pokladajú za správanie vhodné pre EÚ a jej reprezentantov voči štátom SVE (Sedelmeier 2003: 4).

Zároveň je vhodné podotknúť, že v rámci konštruktivismu existujú jemné rozdiely, ktoré sa týkajú najmä povahy noriem, ktoré sú relevantné pri rozšírení, a aký majú vplyv. Čo sa pôvodu relevantných noriem týka, analyticky je možné rozlíšiť tri typy: 1) liberálne demokratické princípy, 2) paneurópska identita EÚ, 3) špecifická úloha a identita EÚ vo vzťahu k štátom SVE (Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 521).

Frank Schimmelfennig (2002) predkladá hypotézu „liberálnej komunity“, podľa ktorej regionálne organizácie ako EÚ predstavujú medzinárodné liberálne komunity noriem a hodnôt. Rozšírenie (všeobecne, nielen v prípade rozšírenia východného) potom znamená prijatie štátov, ktoré sa identifikujú s konštitutívnymi normami a hodnotami komunity a dodržiavajú ich (Schimmelfennig 2002: 598).

Lykke Friisová (1998) pokladá za kľúčový faktor, ktorý ovplyvnil rozhodnutie Európskej rady v Luxemburgu zahájiť formálne prístupové rokovania so všetkými desiatimi štátmi SVE paneurópsku identitu EÚ.

Ulrich Sedelmeier (2000) vysvetľuje východné rozšírenie EÚ existenciou špecifickej kolektívnej identity, ktorú EÚ diskurzívne vytvorila vo vzťahu k štátom SVE, a ktorá zahŕňa ako normy konštitutívne, tak i regulatívne. Podstatu kolektívnej identity tvorí predstava „špeciálnej zodpovednosti“ EÚ voči štátom SVE, konkrétne podporu ekonomických a politických reforiem a ich integráciu do EÚ. Regulatívny aspekt tejto identity znemožňuje sebecké jednanie členov a predstaviteľov EÚ a blokovanie rozšírenia na základe individuálnych záujmov členských štátov (Sedelmeier 2000: 166).

K. M. Fierkeová a A. Wienerová (1999) zas zdôrazňujú dôležitosť rečových aktov pri konečnom rozhodnutí o rozšírení EÚ a NATO. Rečové akty vytvárajú intersubjektívne významy, ktoré majú hlboký vplyv na formovanie identity. V prípade EÚ a NATO sa jedná o politické prehlásenia prenesené počas studenej vojny, respektíve v Záverečnom akte Konferencie o spolupráci a bezpečnosti v Európe, ktoré mali za cieľ jednak upevniť konštrukciu identít západných demokracií vymedzením sa voči nedemokratickému Východu, jednak obsahovali prísľub šírenia západných demokratických hodnôt v rozdelenej Európe. Tieto prísľuby sa tak stali súčasťou identít oboch organizácií. So zmenou kontextu, ktorú priniesol koniec studenej vojny, sa EÚ ani NATO nemohli obrátiť chrbtom štátom usilujúcim sa o transformáciu. Nereflektovanie morálneho záväzku a nepodporenie rozšírenia by bolo hrozbou pre ich vlastnú identitu.

Helene Sjursen (2002) zas skúma povahu normatívnych argumentov použitých EÚ a členskými štátmi na zdôvodnenie rozšírenia. Identifikuje dva druhy normatívnych argumentov: „správne“ (*rights based*) a „hodnotové“ (*value based*). Zatiaľ čo „správne“ argumenty sa odvolávajú na univerzálne štandardy spravodlivosti (t.j. podľa toho by bolo napríklad fér, aby do EÚ patrila i Kanada), „hodnotové“ sa orientujú na hodnoty a tradície, ktoré tvoria EÚ identitu, kolektívne „my“ a povinnosti vychádzajúce z príslušnosti ku konkrétnej komunite. Zo Sjursenovej výskumu vyplýva, že pri východnom rozšírení prevažne pôsobili normy „hodnotové“, konkrétne zmysel povinnosti založený na spriaznenosti EÚ so štátmi SVE (*sense of kinship-based duty*).

Lasas (2008) v duchu Sedelmeierovej špecifickej EÚ identity voči štátom SVE pokladá za kľúčový aspekt, ktorý zaväznil pri rozhodovaní o východnom rozšírení a jeho

geografickom rozsahu, pocit viny za „zradenie“ Východu v kritických historických momentoch (Mníchovská dohoda, Pakt Molotov-Ribentrop, Jaltská konferencia) (Lasas 2008: 101).

V súvislosti s vplyvom noriem na jednanie aktérov sa v literatúre analyzujúcej rozšírenie môžeme stretnúť s rozličnou interpretáciou, ktorá je úzko spätá s určitou dvojznačnosťou, ktorú v sebe nesie logika vhodnosti. Jedna interpretácia, zhodná s interpretáciami autorov ako Sedelmeier, Fierke – Wiener, atď., pokladá dodržiavanie noriem za dôsledok pôsobenia identity aktéra (tzv. *cognitive role-playing*). Druhá interpretácia tvrdí, že aktéri vedome používajú normatívne ladené argumenty v dôsledku racionálnej kalkulácie (internalizácia noriem).

Vysvetlenie rozhodnutia EÚ o rozšírení v duchu podobnom druhej interpretácii ponúka Schimmelfennig (2001, 2003), pričom sa tak svojou argumentáciou dostáva na pomedzie racionalistickej a konštruktivistickej analýzy. Schimmelfennig do analýzy pridáva faktor vplyvu inštitučného prostredia EÚ na vyjednávanie a stratégie členských štátov, keď EÚ intepretuje ako „komunitnú organizáciu“ (*community organization*), v ktorej pôsobí kolektívna identita založená na konštitutívnych normách a hodnotách EÚ. Na tomto základe buduje koncept „rétorickej akcie“ (*rhetorical action*), strategického používania normatívnych argumetov za účelom presadenia vlastných záujmov. Štáty, pre ktoré bolo rozšírenie v ich záujme, „rétoricky uväznili“ (*rhetorically entraped*) oponentov rozšírenia tak, že svoju podporu zdôvodňovali poukazom na tradičnú paneurópsku orientáciu Spoločenstva a jeho konštitutívne liberálne normy a hodnoty. Oponenti tak boli „chytaní do pasce“ a museli svoje správanie prispôbiť normám, ktoré rétoricky evokovali zástanci rozšírenia. Podľa Schimmelfenniga teda aktéri môžu v inštitucionálnom prostredí účelovo používať spoločnú identitu, hodnoty, normy ako nástroj presadzovania vlastných záujmov. Predpokladom fungovania mechanizmu „rétorickej pasce“ (*rhetorical trap*) sú slabo socializovaní egoistickí aktéri, čo znamená, že členské štáty síce zdieľajú normy komunity, do ktorej náležia a v obecnej rovine im záleží na ich dodržiavaní, ale ich identifikácia s daným spoločenstvom nie je natoľko silná, aby jednali podľa logiky vhodnosti. V tomto prípade tak normy, identity a hodnoty nedefinujú záujmy členských štátov, ale predstavujú spôsob ako prinútiť štát, ktorému nie je ľahostajná jeho reputácia na medzinárodnej scéne, k určitému správaniu (Schimmelfennig 2001: 62-63, 72-76).

Diplomová práca

Táto kapitola predstavila teoretický rámec, v ktorom sa bude pohybovať analýza španielskeho rozhodnutia podporiť rozšírenie Európskej únie. Alternatívne vysvetlenia poskytujú teórie vychádzajúce z predpokladov racionalizmu na strane jednej a konštruktivismu na strane druhej. V nasledujúcej kapitole budú tieto poznatky zužitkované pri formulovaní výskumného rámca diplomovej práce.

3. Výskumný rámec

3.1 Predmet výskumu

Prijímanie nových členov do Európskej únie, rozširovanie, je dôležitý politický proces. I keď sa počas studenej vojny jednalo skôr o sporadický (tri rozšírenia v 1973, 1981 a 1986), no o nič menej významný jav, s koncom studenej vojny sa rozširovanie stalo takmer neustálou súčasťou agendy EÚ (1995, veľké rozšírenie 2004, 2007, jednania o rozšírení so štátmi Západného Balkánu a Turecka). Rozširovanie tak predstavuje dôležitý predmet výskumu nielen v širšom kontexte prijímania nových členov do medzinárodných organizácií, ale i konkrétne v zameraní na aktérov a procesy rozširovania EÚ.

Stále viac štúdií sleduje konkrétny prípad východného rozšírenia EÚ, ktoré je špecifické veľkým počtom kandidátov. Štáty SVE prejavili záujem o členstvo v EÚ po páde komunizmu a potýkali sa s veľkým množstvom ekonomických a politických problémov. EÚ ako celok toto rozširovanie podporovala a prísľub členstva pre štáty SVE prijala v Kodani v roku 1993. Prísľub bol následne opakovaný vo vyhláseniach jednotlivých Európskych rád. Členské štáty ale na možnosť rozšírenia reagovali rôzne, pričom niektoré ho aktívne podporovali, pozícia iných zas bola ladená viac opozične. Žiadny štát však nezaujal takú pozíciu, ktorá by rozšírenie úplne znemožnila (Avery 2004: 59). Otázkou potom bolo, aké dôvody, mechanizmy prevážili pri rozhodovaní sa členských štátov, keď ho nakoniec všetky podporili: bola EÚ schopná zabezpečiť prerozdelenie mechanizmy a upokojiť racionálne záujmy tých členov, pre ktorých by rozšírenie neprineslo výhody z krátkodobého hľadiska? Alebo, podľa predpokladov sociologického konštruktivismu sa na rozhodovaní aktérov podpísali záujmy konštituované normami a identitami?

3.2 Výber prípadu

Táto práca bude skúmať prípad Španielska, presnejšie jeho rozhodnutie podporiť rozšírenie EÚ o štáty strednej a východnej Európy. Jedná sa o súhlas so vstupom ôsmich štátov SVE do EÚ, ktoré sa následne uskutočnilo v roku 2004. Prípad Španielska si zasluhuje pozornosť vzhľadom k tomu, že bolo na jednu stranu vnímané ako štát predovšetkým obhajujúci vlastné národné záujmy, ale na druhú stranu deklarujúci podporu cieľu ďalšieho rozširovania EÚ. Toto nejednoznačné jednanie

zasluhuje bližšiu analýzu príčin, pre ktoré Španielsko východné rozšírenie EÚ podporilo.

Pre Španielsko, štát, ktorý sa príliš nepodieľal na hlavných udalostiach európskej histórie dvadsiateho storočia znamenalo členstvo v EÚ jedinečný spôsob, ako sa vymaniť z dlhoročnej „európskej izolácie“ a plnohodnotne sa začleniť do Európy. Okrem politickej izolácie, do ktorej Španielsko upadlo počas autoritatívneho režimu *Generalísima* Franca, viedla Španielsko v roku 1962 k podaniu žiadosti o asociáciu k EÚ i rastúca ekonomická zaostalosť štátu. Žiadosť ale bola zamietnutá pre nedemokratický charakter režimu. Prvým pokrokom v ustavovaní vzájomných vzťahov bola preferenčné obchodné dohody z roku 1970, boli však výhradne obmedzené na ekonomickú spoluprácu. Po Francovej smrti v roku 1975 Španielsko podalo prihlášku na členstvo v EÚ v júli 1977 a zložité prístupové rokovania trvali až do marca 1985. Španielske dlhoročné snaženie bolo zavŕšené 1.1.1986, kedy sa stalo členom EÚ. Proces začleňovania sa Španielska do EÚ a aj členstvo ako také, boli významnými katalizátormi upevňovania demokratických inštitúcií a celkovej stabilizácie štátu v tranzícii k demokracii.

I z tohto dôvodu EÚ poňalo tzv. južné rozšírenie ako svoju politickú zodpovednosť reflektujúcu základné hodnoty Spoločenstva, vo svetle ktorých nemohlo byť členstvo odmietnuté krehkým demokraciám rodiacim sa okrem Španielska aj v Portugalsku a Grécku (Closa - Heywood 2004: 16-17). Obzvlášť pri južnom rozšírení sa upevnil precedens, podľa ktorého má EÚ zodpovednosť za konsolidáciu demokracie a podporu tržných reforiem (Sedelmeier 2000).

Čo sa však ekonomického aspektu španielskeho prístúpenia k EÚ týka, podmienky vstupu neboli z pohľadu Španielska preň príliš priaznivé. Ako veľký, ale ekonomicky zaostalý štát, orientujúci sa prevažne na poľnohospodárstvo a rybolov a s vysokou mierou nezamestnanosti, prístup Španielska (no i Portugalska a Grécka) znamenal zaťažkávacu skúšku pre rozpočet EÚ a obzvlášť zásadné bolo vyjednanie v otázkach poľnohospodárstva, rybolovu, voľnom pohybe pracovných síl, priemyselných výrobkov a sociálnej a regionálnej politiky. I keď vyjednané podmienky v mnohých sektoroch neboli pre Španielsko najpriaznivejšie, netreba zabudnúť zdôrazniť i ekonomické výhody vyplývajúce z členstva v EÚ - Španielsko sa stalo čistým príjemcom z rozpočtu a príjemcom najväčšieho podielu zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu EÚ (Torreblanca 2000: 4; Viñas 2000: 78). Celkovo môžeme španielsky vzťah k európskej integrácii označiť ako pozitívny, sprevádzaný

veľkou populárnou podporou, ktorá sa v prevažnej miere zakladá na očakávaní pozitívnych dopadov integrácie pre Španielsko.

Na základe spomenutých skutočností nie je zložité hľadať paralely medzi španielskou skúsenosťou a situáciou štátov SVE po prevratných udalostiach roku 1989. Podobne ako Španielsko, i tieto štáty prezentovali svoju snahu o členstvo v EÚ ako legitímny nárok na „návrat do Európy“, ktorým sa chceli zapojiť do dôležitých európskych integračných procesov (zrov. Neumann 1998). Samotná EÚ i v prípade štátov SVE rozoznala svoju politickú povinnosť otvoriť sa novým, pomaly sa ustavujúcim demokraciám ako tomu bolo i v prípade rozšírenia južného. Zároveň je ale možné tvrdiť, že v prípade rozšírenia východného bola na úrovni EÚ diskurzívne vytvorená špecifická identita vo vzťahu k štátom SVE, ktorá okrem konštituovania záväzku podpory rozšírenia obsahovala aj regulatívne normy, ktoré štátom zabraňovali proces vetovať (Sedelmeier 2000). Zásadnú úlohu pri rozhodovaní aktérov ale zohrali aj otázky ekonomického charakteru, keďže pri tzv. východnom rozšírení sa jednalo o prijatie štátov, na ktorých ekonomikách sa podpísali roky centrálné plánovaného hospodárstva a potýkali sa s prechodom k hospodárstvu tržnému a ich začlenenie sa do EÚ vyžadovalo zásadné reformy.

3.3 Výskumná otázka

V kontexte podobnosti skúsenosti Španielska a štátov SVE pri vyjednávaní vstupu do EÚ, opozičného postoja, ktoré Španielsko prejavovalo smerom k východnému rozšíreniu, ale aj jeho odsúhlasenia a „špeciálnej zodpovednosti“ EÚ voči krajinám SVE bude táto diplomová práca skúmať otázku: *Prečo Španielsko podporilo tzv. východné rozšírenie EÚ?*

3.4 Teoretické prístupy

Súčasný výskum rozširovania EÚ je formulovaný ako debata medzi racionalistickým a konštruktivistickým prístupom. Prístupy sa líšia základnými predpokladmi, čo sa prejavuje v odlišnej interpretácii toho, akí aktéri sú, aké sú ich záujmy, ako vnímajú okolitý svet a ako v ňom jedajú. Pre racionalistov aktéri vždy sledujú svoje *a priori* dané záujmy a pri rozhodovaní sa zvolia takú variantu, ktorá im umožní maximalizovať vlastný úžitok. Maximalizácia záujmov ale nie je pre konštruktivistov dostatočným vysvetlením jednania aktérov vo všetkých situáciách, pretože jednanie aktérov je podľa nich predovšetkým vedené normami, princípmi,

identitami a pravidlami, pretože sú tieto pokladané za prirodzené, oprávnené, očakávané a legitímne (March - Olsen 2009). Preto aktéri nevyberajú najvýhodnejšiu možnú variantu, ale takú, ktorá najviac korešponduje s aktérovou rolou, identitou alebo normami a hodnotami prostredia, v ktorom jedná. V tomto momente je zásané i rozlíšenie, ako normy ovplyvňujú jednanie aktéra.

Pri vysvetľovaní, prečo Španielsko podporilo východné rozšírenie, bude použité rozdelenie Marcha a Olsena (1989, 1998), ktoré odráža rozdiel medzi racionalistickou a konštruktivistickou interpretáciou jednania aktérov, a podľa ktorého pri prvom spomínanom jednaní sa aktéri riadia *logikou výhodnosti*, zatiaľ čo pri druhom *logikou vhodnosti*.

Logiku výhodnosti a vhodnosti je možné použiť ako samostatné analytické nástroje. Vo výskume rozširovania EÚ sa však ukazuje, že vzťah zmienených logík sociálneho jednania zrejme nie je vzťahom „buď-alebo“. Analýzy rozširovania EÚ ako obecného fenoménu a rozšírenia východného ako špecifického prípadu totiž obzvlášť upozorňujú, že vysvetlenia postoja EÚ ako celku a jednania jednotlivých členských štátov nie sú dostačujúce a uspokojujúce, pokiaľ sa zameriavajú len na aspekty zdôrazňované či už racionalizmom alebo konštruktivizmom. March a Olsen zhŕňajú možné pôsobenie logiky vhodnosti a výhodnosti:

- 1.) *Jasná logika prevláda nad nejasnou logikou*
- 2.) *Jedna logika riadi jednanie pri dôležitých rozhodnutiach, druhá potom slúži na doladenie rozhodnutí*
- 3.) *Vzťah logík sa vyvíja v čase*
- 4.) *Jednou logikou sú obsiahnuté i prvky jednania logiky druhej.*

Primárne však bude táto práca logiky používať ako samostatné analytické nástroje. Španielska politika východného rozšírenia bude skúmaná a interpretovaná v tomto teoretickom rámci.

3.5 Cieľ práce

Hlavným cieľom predkladanej diplomovej práce je *vysvetlenie konečného rozhodnutia Španielska podporiť rozšírenie Európskej únie o štáty strednej a východnej Európy*. V súlade s predpokladmi racionalistického a konštruktivistického prístupu a im odpovedajúcim logikám jednania (výhodnosti a vhodnosti) sa táto práca snaží identifikovať dôvody, ktoré viedli Španielsko k súhlasu s rozšírením. Vzhľadom

k tomu, že sa práca zameriava na identifikovanie príčin španielskeho súhlasu, z epistemologického hľadiska sa snaží o vysvetlenie (*explain*).

3.6 Metodológia práce

Skúmanie stanovenej otázky sa pohybuje v metodologickom rámci *vysvetľujúcej jednopřípadovej štúdie*. Případová štúdia sa zameriava na detailnú analýzu prípadu zvoleného za predmet výskumu. Prípad môžeme definovať ako „dostatočne ohraničený aspekt historickej epizódy či dostatočne ohraničenú historickú epizódu samu o sebe“ (Kořan 2008: 32). Z epistemologického hľadiska sa prípadová štúdia používa s vysvetľujúcim ako aj s interpretatívnym prístupom, vďaka čomu umožňuje zameranie na príčinné vysvetlenie alebo hlboké porozumenie (Karlas 2008: 63). Podľa toho sa prípadové štúdie rozdeľujú na vysvetľujúce a interpretatívne. Okrem detailnej analýzy prípadu vysvetľujúca prípadová štúdia umožňuje ďalšiu prácu s teóriami – ich testovanie či vytváranie. Prípadové štúdie sa v základnom rozlíšení ďalej delia na jednopřípadové a komparatívne prípadové štúdie.

Podľa uvedených druhov prípadových štúdií sa v tejto práci jedná o vysvetľujúcu jednopřípadovú štúdiu. Vysvetľujúca jednopřípadová štúdia sa javí ako najvhodnejšia metodológia, pretože z epistemologického hľadiska odpovedá predpokladom oboch teoretických prístupov, z ktorých táto práca vychádza, a to racionalizmu a tzv. „vysvetľujúcemu“ konštruktivismu⁷. Oba prístupy sa totiž zameriavajú na kauzálne väzby, teda hľadanie príčin jednania aktérov prostredníctvom skúmania vzťahu medzi závislými (jednania akérov) a nezávislými premennými (možné príčiny). Použitím vysvetľujúcej jednopřípadovej štúdie je *cieľom tejto práce analyzovať a vysvetliť možné príčiny rozhodnutia Španielska podporiť rozšírenie EÚ o štáty strednej a východnej Európy, vychádzajúc z predpokladov racionalistických a konštruktivistických prístupov*.

V súlade so zvoleným teoretickým konceptom sú jednotlivé premenné identifikované nasledovne:

Závislá premenná: *podpora východného rozšírenia EÚ*

---

⁷ Zrovnaj s kapitolou „Teoretický rámec skúmania rozhodnutia Španielska“, kde je uvedený rozdiel medzi kritickou a umiernenou variantou konštruktivismu. Zatiaľ čo sa kritická varianta z epistemologického hľadiska snaží o *porozumenie* reality, umiernená má za cieľ jej *vysvetlenie*.

Nezávislé premenné: 1.) *ekonomické záujmy Španielska* (logika výhodnosti), 2.) *špeciálna identita EÚ k štátom SVE*, 3.) *podobná historická skúsenosť Španielska so štátmi SVE* (obe logika vhodnosti).

Ku skúmaniu španielskej podpory rozšíreniu a odhaleniu možných príčin práca používa rozdelenie na dve logiky jednania politických aktérov – *logiku výhodnosti a logiku vhodnosti*. Ak je hlavnou motiváciou aktérovho jednania logika výhodnosti, riadi sa podľa toho, aký úžitok mu jeho jednanie prinesie. V súlade s racionalistickými predpokladmi sa takýto aktér svojím jednaním snaží maximalizovať vopred stanovené záujmy, ktoré sú predovšetkým ekonomickej a mocenskej povahy. Na bližšiu špecifikáciu záujmov, ktoré štáty zahŕňajú do kalkulácií o ziskoch a nákladoch určitej alternatívy jednania preto poslúži jeden z racionalistických prístupov, liberálny medzivládny prístup. Podľa tohto prístupu sú preferencie štátov predovšetkým ekonomickej povahy a sú výsledkom vyjednávania na vnútro politickej úrovni (Moravcsik 1993: 483). V prípade hľadania faktorov španielskej podpory východného rozšírenia sa totiž mocenské či geopolitické záujmy zdajú byť sekundárne záujmom ekonomickým.

Ak je aktérovho jednanie motivované logikou vhodnosti, riadi sa podľa toho, aké jednanie je v danej situácii vhodné pre aktéra s určitou identitou, viazaného normami a pravidlami. Keďže existuje veľké množstvo noriem, pravidiel a aktéri majú mnohonásobné identity, len niektoré sú relevantné v danej situácii. Je dôležité rozlíšiť, ktoré normatívne argumenty a dôvody mohli byť relevantné. V prípade španielskeho postoja k rozšíreniu sa ponúkajú dve alternatívy: kolektívna identita EÚ a podobná historická skúsenosť Španielska a štátov SVE.

Prvá sa zameriava na Španielsko ako členský štát EÚ, a teda zdôrazňuje vplyv noriem, ktoré vyplývajú z kolektívnej identity EÚ. Táto práca sa prikláňa k názoru, že EÚ diskurzívne vytvorila špeciálnu identitu EÚ vo vzťahu k štátom SVE (Sedelmeier 2000), ktorej podstatou je „špeciálna zodpovednosť“ k štátom SVE využiť unikátny historický moment a prekonať rozdelenie Európy. Za týmto účelom mala EÚ ako celok a aj jednotlivé členské štáty pomáhať štátom SVE pri ekonomickej a politickej transformácii a integrácii do EÚ. Čo sa jednania aktérov týka, táto špecifická európska identita zakazuje EÚ a členským štátom čisto egoistické jednanie a naopak im prikazuje vyjsť v ústrety potrebám štátov SVE.

Ďalšia možná príčina španielskeho normatívneho jednania súvisí s podobnou skúsenosťou Španielska vo vzťahu k EÚ, ako je skúsenosť štátov SVE. V povedomí

španielskeho národa je integrácia do EÚ vnímaná ako hlavný motor ekonomickej a politickej transformácie bývalého nedemokratického a od Európy izolovaného režimu. V mene solidarity a súdržnosti by preto mala EÚ podobne pristupovať k štátom strednej a východnej Európy, ktorých história a trajektória zblížovania sa s EÚ je veľmi podobná španielskej.

3.7 Hypotéza

Hypotéza 1: Španielsko jednalo podľa logiky výhodnosti a podporilo východné rozšírenie EÚ, pretože ním boli naplnené španielske ekonomické záujmy.

Hypotéza 2: a) Španielsko jednalo podľa logiky vhodnosti a podporilo rozšírenie EÚ, pretože takéto jednanie bolo v súlade so špeciálnou identitou, ktorú EÚ diskurzívne vytvorila vo vzťahu k štátom SVE. Pre členský štát EÚ sa tak vplyvom tejto normy za *vhodné* jednanie pokladá súhlas s rozšírením a to i v prípade, že ide proti jeho ekonomickým záujmom. Alebo b) Španielsko jednalo podľa logiky vhodnosti a podporilo rozšírenie EÚ, pretože takéto jednanie bolo v súlade s podobnou historickou skúsenosťou Španielska so štátmi SVE. Štát s podobnou skúsenosťou by nemal (nie je to *vhodné*) odmietnuť pomoc štátom SVE, t.j. prijať ich do EÚ.

3.8 Voľba metódy

Ako konkrétna metóda bude v práci použitá *metóda zhody (congruence method)*. Základnou charakteristikou metódy zhody je, že „výskumník začína teóriou a potom sa snaží ohodnotiť jej schopnosť predpovedať alebo vysvetliť výsledok v konkrétnom prípade“ (Bennet – George 2005: 181). Metóda zhody umožňuje zisťovať, či je prítomnosť závislej premennej sprevádzaná existenciou nezávislých premenných. Teória, ktorú si výskumník zvolil postuluje určitý vzťah medzi nezávislými a závislými premennými. Najprv sú v konkrétnom prípade zistené hodnoty nezávislých premenných a podľa vybranej teórie výskumník predpokladá, akú hodnotu by mala nadobudnúť závislá premenná. Pokiaľ je výsledok prípadu zhodný s predpoveďou teórie, je možné predpokladať, že v danom prípade existuje kauzálny mechanizmus (Bennet – George 2005: 181).

Analýza identít, ktoré mohli byť v španielskom prípade relevantné, je vedená poznatkami získanými zo sekundárnej literatúry, obzvlášť práce P. Jáureguiho (2005, španielska historická skúsenosť) a U. Sedelmeiera (2000, špeciálna európska kolektívna identita). Ako dopĺňujúca metóda k tomuto základu bude použitá diskurzívna analýza,

ktorá je vhodným nástrojom na skúmanie pôsobenia identít a noriem v jednaní aktéra. Vďaka použitiu diskurzívnej analýzy môžu byť poznatky získané zo sekundárnej literatúry detailnejšie rozvinuté a doplnené o príklady.

Diskurzívna analýza pristupuje k súboru výrokov ako k súčasťi politicko-spoločenskej reality. Diskurz môžeme definovať ako systém, ktorý reguluje formovanie výrokov, pričom vo výskume európskej integrácie sa dôraz kladie na politický diskurz (Wæver 2004: 199). Táto výskumná technika umožní zistiť, či v španielskom prípade zohrala úlohu príslušnosť ku kolektívnej identite Európskej únie, alebo pocit historickej súdržnosti so štátmi SVE. O východnom rozšírení sa v Španielsku vytvoril ucelený diskurz, nakoľko rozšírenie EÚ na východ predstavovalo v Španielsku trvalú a relevantnú tému. Zároveň bude diskurzívna analýza použitá ako doplnkový nástroj pri analýze ekonomických dôvodov Španielska k rozšíreniu. Výhoda tejto možnosti spočíva v tom, že popri sledovaní nákladov a ziskov z rozšírenia pomocou ekonomických ukazateľov môžeme zistiť, či náklady a zisky z rozšírenia rovnako vnímali a následne prezentovali i politickí predstavitelia.

Keďže sa politický diskurz často študuje z verejných textov obsiahnutých napríklad v novinových článkoch, prejavoch dôležitých verejných činiteľov, či parlamentných záznamoch, je na mieste zvážiť, nakoľko sú skúmané výroky zhodné s úmyslami aktéra. Cieľom diskurzívnej analýzy na rozdiel od rôznych kognitívnych a psychologických prístupov však nie je hodnotiť, čo si aktér naozaj myslí, a akú „tajnú agendu“ svojimi výrokmí sleduje, ale brať diskurz tak ako je, ako ho aktéri používajú. Diskurzne štruktúry určujú možnosti politickej akcie, pretože vyjadrenie politika nie je len krátkodobým, či dokonca jednorázovým zdôvodnením určitého politického rozhodnutia, ale má dôsledky i na budúce rozhodnutia (Wæver 2004: 200).

3.9 Operacionalizácia

3.8.1. Závislá premenná

Skúmaná závislá premenná je výsledný vyjednávací postoj Španielska, teda či rozšírenie podporilo alebo nie.

3.8.2 Nezávislá premenná: ekonomické záujmy

Ako nezávislá premenná vyjadrujúca logiku výhodnosti boli zvolené ekonomické záujmy. Táto nezávislá premenná sa zameriava na zistenie, či

v španielskom prípade existovali ekonomické záujmy, ktoré by motivovali výsledné rozhodnutie Španielska v otázke východného rozšírenia. Konkrétne budú sledované tri oblasti ekonomického záujmu, ktoré korešpondujú s faktormi, kvôli ktorým sa líšili preferencie jednotlivých štátov ohľadne rozšírenia. Sú to: 1) geografická blízkosť, ktorá slúži ako sprostredkujúca premenná na vyjadrenie vzájomnej závislosti štátov; 2) miera ekonomickej previazanosti; 3) socio-ekonomická štruktúra (podľa Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 520). Za tieto faktory môžeme dosadiť španielske prioritné ekonomické záujmy: 1) prioritné zameranie na Stredomorie a Latinskú Ameriku, teda oblasti, s ktorými má Španielsko tradičné ekonomické a politické väzby v porovnaní s východnou Európou; 2) existujúce a potenciálne možnosti rozvoja ekonomických vzťahov; 3) príjmy z rozpočtu EÚ, najmä v rámci regionálnej politiky (štrukturálne fondy a Kohézny fond). Španielsko sa teda bude snažiť tieto záujmy maximalizovať a v súlade s racionalistickými predpokladmi rozšírenie podporí, pokiaľ rozšírenie bude napĺňať jeho ekonomické záujmy. Naopak, ak rozšírenie nespĺňa ekonomické záujmy Španielska, nebude s rozšírením súhlasiť a bude využívať možnosť postup rozšírenia zablokovať. Stupeň uspokojenia bude posudzovaný podľa toho, či španielski predstavitelia budú vyjadrovať spokojnosť z ekonomických dôsledkov rozšírenia. Toto kritérium sa javí ako veľmi dôležitý spôsob vyhodnotenia miery naplnenia ekonomických záujmov rozšírenia pre Španielsko, nakoľko ekonomické indikátory (napríklad suma, akú Španielsko bude prijímať z Kohézneho fondu po rozšírení) nie vždy korešpondujú s interpretáciou politickej reprezentácie.

3.8.2 Nezávislá premenná – špecifická kolektívna identita EÚ vo vzťahu k štátom SVE

Ďalšou nezávislou premennou reprezentujúcou logiku vhodnosti je špecifická identita EÚ, ktorá je založená na špeciálnej zodpovednosti EÚ vo vzťahu k štátom SVE. Konštitutívna norma tejto identity ukladá EÚ a členským štátom za povinnosť aktívne jednať, aby sa východné rozšírenie stalo realitou a zohľadňovať záujmy štátov SVE. Zároveň táto identita v sebe zahŕňa okrem konštitutívnej aj normu regulatívnu, ktorá stanovuje minimálnu podmienku, ktorú musí aktér preukázať, aby bolo možné tvrdiť, že je danou identitou viazaný. Jedná sa o negatívne vymedzenú normu a to, že členský štát by nemal rozšírenie blokovať presadzovaním národných záujmov.

Okrem výskytu diskurzu, ktorý by potvrdzoval vplyv tejto kolektívnej identity na rozhodnutie o rozšírení, bude na identifikáciu jej vplyvu použitý i predpoklad

pôsobenia regulatívnej normy. Znamená to, že ak Španielsko táto identita pri podpore rozšírenia ovplyvnila, nebude rozšírenie blokovať a prípadné negatívne stanoviská (podmienky, nároky) nebude zdôvodňovať vlastnými záujmami.

V empirických materiáloch je prítomnosť tejto identity v španielskom diskurze identifikovateľná pomocou kľúčových výrazov ako: „prekonanie rozdelenia kontinentu/Európy“, „rozšírenie predstavuje rozhodujúci moment v európskej histórii“, „zodpovednosť EÚ a členských štátov aktívne pomáhať pri naplnení historického momentu“, „vedenie si unikátnosti významu východného rozšírenia pre projekt európskej integrácie“ a podobne. Primárnym vodítkom sú výroky, ktoré východnému rozšíreniu priznávajú jeho historickú dôležitosť pre budúcnosť Európy a európskej integrácie a zároveň zdôrazňujú, že EÚ a členské štáty musia tomuto kroku aktívne dopomôcť. Pokiaľ teda španielske rozhodnutie o rozšírení ovplyvnila táto identita, budú politickí predstavitelia zdôvodňovať svoje rozhodnutie a stanovisko práve v termínoch vyššie uvedených výrazov.

3.8.3 Nezávislá premenná – podobná historická skúsenosť

Ďalšia nezávislá premenná, ktorá zodpovedá logike vhodnosti vychádza z vedomia historickej skúsenosti, ktorej základné rysy sú zhodné so skúsenosťou štátov SVE. Vychádzajúc z vlastného pristupovania k EÚ, Španielsko rozšírenie chápe ako morálny projekt, prostredníctvom ktorého sa šíri stabilita, demokracia a prosperita. Štáty SVE majú rovnaký morálny nárok benefitovať z členstva v EÚ ako malo Španielsko, a preto im ho nemôže odopierať.

V empirických materiáloch by sa vplyv tejto identity na rozhodnutie Španielska o východnom rozšírení prejavil vo výskyte kľúčových výrazov ako sú napríklad: „podobná skúsenosť/podobná situácia, v ktorej sa Španielsko nachádzalo po zmene režimu“, „solidarita so štátmi v obdobnej situácii“, „morálna povinnosť“. Za relevantné budú pokladané tie výroky, ktoré explicitne zmieňujú vzťah medzi španielskou skúsenosťou a nárokmi štátov SVE na členstvo v EÚ ako dôvod, prečo Španielsko ich vstup do EÚ podporuje.

3.9 Analyzované dokumenty

Pri spracovávaní výskumnej otázky táto práca pracuje ako s primárnymi, tak aj so sekundárnymi zdrojmi. Dôležitým primárnym zdrojom sú príhovory významných predstaviteľov vlády určené ako pre domáce, tak aj európske publikum. Inauguračné

prejavy španielskych predsedov vlády sú verejne dostupné na webových stránkach španielskej vlády (<http://www.la-moncloa.es/Presidente/PresidentesDeLaDemocracia/index.htm>). Z týchto prejavov sú analyzované tie, ktoré spadajú do vymedzeného časového obdobia, ktoré analyzuje táto práca, teda spolu štyri prejavy (dva F. González, dva J. M. Aznar). Ďalej sú použité príhovory a záznamy z tlačových konferencií, ktoré boli zhromaždené na osobných stránkach J. M. Aznara za obdobie 1988 - súčasnosť (<http://www.jmaznar.es/>). Jedná sa o príhovory a tlačové konferencie, ktoré vznikli po zasadaniach jednotlivých Európskych rád, alebo po rokovaníach španielskeho predsedu vlády so zástupcami niektorého z členských štátov alebo s reprezentantami štátov kandidátskych. Z nich boli vybraté tie, ktoré spadajú do obdobia, kedy bol J. M. Aznar predsedom vlády, a kedy zároveň prebiehali najdôležitejšie jednania o východnom rozšírení (obdobie od roku 1996 – 2003), čo spolu predstavuje približne 25 záznamov tlačových konferencií a 10 prejavov. Významným zdrojom prejavov, či príhovorov nielen predsedov vlády, ale aj ďalších významných predstaviteľov (ministrov, zástupcov politických strán) sú parlamentné záznamy dostupné z webových stránok Kongresu (www.congreso.es) a Senátu (www.senado.es). Konkrétne záznamy boli vyberané podľa nižšie uvedenej tabuľky momentov, ktorým bolo v súvislosti s východným rozšírením treba venovať zvýšenú pozornosť. Boli preto predovšetkým vybraté tie záznamy, v ktorých vláda, či predseda vlády informovali o konaní/výsledkoch Európskej rady (spolu cca 23 záznamov). Podľa tohto kľúča boli zvolené aj záznamy v období 1989-1993.

Dôležitým sekundárnym zdrojom sú články publikované v celoštátnych denníkoch *ABC*, *El Mundo*, *El País* a ekonomického denníka *Expansión*. Čo sa týka charakteristiky jednotlivých denníkov, *ABC* sa prikláňa k zdôrazňovaniu národných tém a záujmov, no nezaujíma otvorene anti-európsky postoj či výraznejšiu podporu európskej politike ľudovej strany PP. *El País* je tradične pro-európsky, má blízko k postojom socialistickej strany PSOE a kritizuje európsku politiku ľudovej strany PP. *El Mundo* tenduje ku kritike európskej politiky zdôrazňovaním primárnosti národných záujmov (Closa 2001: 37). Získané údaje budú vyhodnotené kvalitatívne.

Z časového hľadiska analýza pokrýva obdobie od novembra 1989 až do podpisu prístupových zmlúv v apríli 2003. Počiatočný dátum je zvolený ako mílnik, kedy EÚ a členské štáty začali formovať svoje stanoviská k riešeniu radikálne meniacej sa situácii vo východnej Európe. Za časový horný limit analýzy bol zvolený rok 2003,

kedy bolo rozšírenie o prvú skupinu kandidátov spečatené podpisom prístupových zmlúv.

V období 1989-1998 je z dôvodu dostupnosti archívov analyzovaný denník *El País*, čo však nepredstavuje zásadný zásah do kvality empirického výskumu. Konkrétne boli v tomto periodiku prechádzané zložky „España“, „Internacional“, „Economía“, v ktorých boli sledované témy týkajúce sa východného rozšírenia EÚ. Od roku 1998 sú potom do analýzy zahrnuté i ostatné zmienené periodiká, ktoré sú dostupné prostredníctvom vyhľadávača „Europrensa“ Centra európskej dokumentácie Univerzity Complutense v Madride.

Pri analýze periodík a dokumentov bola zvýšená pozornosť venovaná momentom, v ktorých dochádzalo k zásadným rozhodnutiam, prípadne procesom v otázke východného rozšírenia. Podľa týchto dátumov boli vyberané i príhovory predstaviteľov vlády. Jedná sa o nasledujúce momenty:

Obdobie (mesiac/rok)	Udalosť
6/1993 kodaňská Európska rada (ER)	Schválený princíp rozšírenia pre štáty SVE
12/1994 essenská ER	Schválená predvstupová stratégia
12/1995 madridská ER	Stanovený približný dátum začiatku predvstupových vyjednaní
7/1996	Začiatok medzivládnej konferencie o inštitucionálnej reforme
7/1997 – 3/1999	Vyjednávanie Agendy 2000
12/1997 luxemburská ER	Výber 1. skupiny kandidátov na otvorenie v predvstupových vyjednaní
3/1998	Začiatok predvstupových vyjednaní
3/1999 berlínska ER	Vyjednávanie rozpočtu na obdobie 2000-2006
12/1999 helsinská ER	Výber 2. skupiny kandidátov
12/2002	Ukončenie predvstupových vyjednaní s 10 kandidátmi
4/2003	Podpis prístupových zmlúv v Aténach

Tabuľka 2 (vlastné spracovanie podľa Sedelmeier 2005: 403-404).

Ďalším sekundárnym zdrojom sú akademické práce venujúce sa Španielsku a jeho postoj k východnému rozšíreniu. Medzi nimi vyniká obzvlášť práca S.

Diplomová práca

Piedrafity *The EU Eastern Enlargement: Policy Choices of the Spanish Government*. P. Jáuregui sa vo svojej práci *Spain's Special Solidarity with the East: The Influence of Collective Memory on Spanish Attitudes to EU-Enlargement* venuje otázke, ako španielske kolektívne vedomie ovplyvnilo Španielsko v posudzovaní východného rozšírenia EÚ. Dôležité sú i práce J. I. Torreblanca, ktoré sa venujú rôznym aspektom španielskej európskej politiky.

4. Motivácia španielskeho rozhodnutia o východnom rozšírení

4.1 Ekonomické záujmy

V tejto časti bude skúmaný predpoklad vychádzajúci z logiky výhodnosti, teda, či Španielsko rozšírenie podporilo, pretože ním boli naplnené jeho ekonomické záujmy. Vplyv tejto premennej je posudzovaný podľa toho, či boli naplnené španielske kľúčové ekonomické záujmy v súvislosti s rozšírením a podľa vyjadrení o spokojnosti či nespokojnosti politických predstaviteľov. Ak aktér jedná podľa logiky výhodnosti, jeho preferencie o určitej otázke (v tomto prípade o rozšírení) vychádzajú z kalkulácií ziskov a nákladov rôznych alternatív jednania. Obzvlášť dôležité pri formovaní preferencií z pohľadu racionalizmu sú záujmy materiálne, predovšetkým ekonomické. V prípade otázky východného rozšírenia sa Španielsku ponúkali dve možnosti jednania – rozšírenie podporiť alebo rozšírenie nepodporiť. Pokiaľ ale preferencie Španielska v otázke rozšírenia kolidujú so záujmami ostatných členských štátov, pri jednaniach o rozširovaní Únie všeobecne existuje priestor na to, aby štát dosiahol prijatie dohody (obzvlášť ak sa rozhoduje jednohlasne), ktorá bude maximalizovať jeho záujmy (Piedrafita – Torreblanca 2005: 30). V prípade, že by rozšírenie prinášalo pre Španielsko v nejakej oblasti vyššie náklady ako zisky, budeme očakávať, že sa Španielsko pokúsi tieto náklady práve v procese vyjednávania znížiť. Za účelom dosiahnutia pre seba čo najvýhodnejších podmienok bude tvrdo vyjednávať, dožadovať sa postranných platieb, spájať rôzne témy, pričom na zvýšenie svojej vyjednávacej sily bude taktiež využívať možnosť vetovať spoločné stanovisko a brzdiť celý proces. Pokiaľ by španielske záujmy vo výsledku neboli naplnené, mohlo by celý proces pozastaviť buďto úplne, alebo ho na dlhú dobu zmraziť.

Nepochybne, rovnako ako ostatné členské štáty, by Španielsko benefitovalo z rozšírenia v podobe politickej, ekonomickej a bezpečnostnej stabilizácie veľkej časti Európy. Z rozšírenia by pre EÚ ako celok vyplývali ekonomické výhody, či už vďaka rozšíreniu trhu alebo zvýšeniu ekonomického rastu. Na druhú stranu však prínosy a náklady s ním spojené budú medzi členskými štátmi rozdelené nerovnomerne (Grabbe – Hughes 1998: 6). Faktory, ktoré najviac ovplyvňujú rozdelenie ziskov a nákladov (a analogicky preferencie členských štátov o rozšírení) sú: 1) geografická blízkosť, ktorá

slúži ako sprostredkujúca premenná na vyjadrenie vzájomnej závislosti štátov; 2) miera ekonomickej previazanosti so štátmi SVE; 3) socio-ekonomická štruktúra (podľa Schimmelfennig – Sedelmeier 2002: 520). Za tieto faktory môžeme dosadiť španielske prioritné ekonomické záujmy: 1) veľmi nízka orientácia na región strednej a východnej Európy a prioritné zameranie na Stredomorie a Latinskú Ameriku, teda oblasti, s ktorými má Španielsko tradičné ekonomické a politické väzby; 2) existujúce a potenciálne možnosti rozvoja ekonomických vzťahov; 3) príjmy z rozpočtu EÚ, najmä v rámci regionálnej politiky (štrukturálne fondy a Kohézny fond).

Zmienené záujmy boli artikulované už v ranom štádiu procesu východného rozšírenia a sledované konštatne v jeho priebehu. V nasledujúcej časti bude ukázané, ako Španielsko tieto záujmy v súvislosti s východným rozšírením formulovalo a do akej miery boli prostredníctvom vyjednávania s ostatnými členskými štátmi maximalizované.

Na zmeny vo východnej Európe po páde Berlínskeho múru Španielsko reagovalo opatrne. Na jednu stranu ich síce podporovalo, no zároveň zreteľne formulovalo dôsledky týchto zmien pre Španielsko a EÚ ako celok. Tento prístup dobre vystihuje vo svojom inauguračnom príhovore v roku 1989 predseda vlády F. González:

„Španielsko musí jednoznačne konať v prospech týchto zmien a zároveň musí zachovať vlastné vnútro- a zahraničnopolitické záujmy. (...) Vonkajšie vzťahy EÚ, prakticky neexistujúce so štátmi východnej Európy, sa rýchlo menia a bezpochyby naznačujú problémy s orientovaním pozornosti na ostatné tradičné oblasti pozornosti EÚ, ako napríklad Stredomorie alebo na oblasti, s ktorými sa spolupráca začína rozvíjať, ako Latinská Amerika. Je jasné, že úsilie vynaložené na niektoré východné štáty, ako Poľsko a Maďarsko, v posledných rokoch alebo vlni, už prevyšuje celú dohodu o financovaní Stredomoria“⁸.

S postupom spolupráce štátov SVE s EÚ sa ešte jasnejšie profilovali obavy Španielska z negatívnych dopadov na španielske prioritné záujmy. Okrem zmienenej obavy presunutia pozornosti z oblastí pre Španielsko prioritných na východ Európy, sa náklady spolupráce predpokladali aj v redistribúcii štrukturálnych fondov.⁹ K týmto obavám sa pri vyjednávaní Európskych dohôd pridala i obava z dôsledkov pre španielsku ekonomiku (obzvlášť pre sektory ako poľnohospodárstvo, metalurgický či textilný priemysel), keďže tieto dohody zavádzajú asymetrickú liberalizáciu

⁸ Inauguračný prejav (1989), 4.12. 1989.

⁹ *Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados* [DSCD], 27.6.1990, s. 2298.

vzájomného obchodu. Španielsko teda patrilo k tým štátom, ktoré pri uzatváraní Európskych dohôd presadzovali svoje sektorálne záujmy pred záujmami štátov SVE, bolo dokonca ochotné použiť veto. Z podpisom Dohôd súhlasilo, len čo malo zaručené garancie ochrany pred dovozmi z východnej Európy. Zároveň sa spolu s nimi dohodlo posilňovanie spolupráce so štátmi Stredomoria a navýšenie pomoci pre Latinskú Ameriku (Piedrafita 2005: 6). Čo sa týka vzťahu medzi rozširovaním a prehľbovaním integrácie, Španielsko si stanovilo dve podmienky: rozširovanie nesmie ovplyvniť prehľbovanie, obzvlášť budovanie hospodárskej a menovej únie a pred rozšírením musí byť nutne zrealizovaná inštitucionálna reforma (Piedrafita 2005: 6)

Predloženie týchto podmienok a následné odsúhlasenie rozhodnutia Európskej rady v Kodani v roku 1993 budovať spoluprácu medzi EÚ a štátmi SVE na základe princípu budúceho členstva sa zdá byť v protiklade. Na druhú stranu ale dohodnuté podmienky na členstvo, t.j. kodaňské kritériá, vo veľkej miere poskytovali Španielsku záruku, že sa zo strany EÚ bude k rozšíreniu pristupovať v súlade so španielskymi požiadavkami. Jednak bolo členstvo podmienené splnením ekonomických a politických podmienok a úplným prevzatím *acquis* na strane kandidátov, vďaka čomu by nebolo ohrozené prehľbovanie spolupráce v EÚ, jednak k pristúpeniu nových štátov malo dôjsť len ak na to bude EÚ pripravená. Navyiac, dohoda z Kodane bola vo väčšej miere zárukou, že nedôjde k urýchlenému rozhodnutiu o rozšírení, ale naopak sa počítalo s tým, že východné rozšírenie bude dlhý proces, postupom ktorého sa podarí znížiť mnohé ekonomické, politické a bezpečnostné náklady a splniť požiadavky členských štátov (Piedrafita – Torreblanca 2005: 40).

Ďalší možný dôvod, prečo Španielsko princíp rozširovania podporilo súvisí s obavou z marginalizácie Španielska v dôsledku presúvania pozornosti EÚ na východ. Spôsob, akým tomu bolo možné z pohľadu Španielska zabrániť, bolo tvoriť súčasť úzkej skupiny štátov, ktoré podporujú upevňovanie vzťahov so štátmi SVE a aktívne pripravujú pôdu pre ich členstvo presadzovaním postupu v integračnom úsilí a inštitucionálnych reformách: „je treba byť v centre, aby sme nezostali stranou“.¹⁰

I keď bola v Kodani prijatá dohoda o možnosti rozšírenia EÚ na východ, tento krok ešte automaticky neznamenal, že k samotnému rozšíreniu dôjde, kedy sa tak stane, a koľko štátov sa stane členmi. Keďže členské štáty o kľúčových otázkach o postupe rozšírenia rozhodujú jednohlasne, existuje ešte priestor na to, aby pre nich z rozšírenia

---

¹⁰ *El País*, Los motivos de Moncloa, 3.12.1989.

vyplývali čo najnižšie náklady. Pre úspech je zásadná vyjednávací sila štátov, pričom podľa základnej teórie vyjednávania má nižšiu vyjednávaciu silu ten štát, ktorému viacej záleží na uzatvorení dohody (Moravcsik – Vachudova 2003). V nasledujúcej časti budú rozpracované jednotlivé ekonomické záujmy a miera ich naplnenia prostredníctvom východného rozšírenia tak, ako boli identifikované vyššie.

Otázka príjmov Španielska z fondov EÚ je v popredí pozornosti španielskych politikov v podstate od vstupu do EÚ. Domáca politická scéna sa na túto otázku detailne zameriavala a tá ktorá opozičná strana tlačila na stranu vládu, aby nepristúpila na žiadne kompromisy, ktoré by ohrozili národné záujmy Španielska. Zároveň od začiatku procesu východného rozšírenia bolo zdôraznené, že Španielsko je síce ochotné prispieť svojim finančným podielom na rozšírenie, no náklady by nemali ísť na úkor „chudobných“ štátov, t.j. na úkor štátov, ktoré boli dovtedy najväčšími príjemcami zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu.¹¹ Okrem prvého roku po vstupe do EÚ bolo Španielsko čistým príjemcom z rozpočtu EÚ. V prvom období prerozdelenia prostriedkov z Kohézneho fondu v rokoch 1993-1999 Španielsko získalo až 55% zo všetkých prostriedkov, najviac zo všetkých príjemcov. Pokiaľ by sa pred rozšírením nezmenili kritériá na prerozdelenie zo štrukturálnych fondov, prípadne ak by sa nenavýšil rozpočet EÚ (zachovala sa jeho hodnota na 1,27 % HNP EÚ) sedem alebo osem španielskych regiónov z desiatich by prestal spĺňať kritériá na príjem podpory (Consejo económico y social 2004: 173; Martín et al. 13-14). S prístupom nových členov sa malo znížiť i priemerné HDP EÚ, čím by sa Španielsko priblížilo k priemeru a stratilo nárok na čerpanie z Kohézneho fondu. Zároveň malo Španielsko vstupom do tretej etapy projektu hospodárskej a menovej únie prísť o príjmy z Kohézneho fondu (Plechanovová 2004: 183). Pri vyjednávaní finančnej perspektívy na obdobie 2000-2006, v ktorom sa už počítalo s prístupím aspoň časti kandidátov preto Španielsko nezavrholo možnosť použitia veta i za cenu odloženia rozšírenia na neurčito, ak by neboli naplnené jeho požiadavky, čo i zreteľne dávalo najavo.¹² Vo výsledku si v Berlíne v roku 1999 Španielsko vymohlo predĺženie platieb do roku 2006 z Kohézneho fondu v približne rovnakej hodnote ako dovtedy a to i napriek tomu, že na

---

¹¹ Parlamentný prejav (1997), 17.12.1997.

¹² Zrovňaj napr. *ABC*, Bruselas aprueba sin cambios la reforma del aceite y el Gobierno insiste en que utilizará el veto. 19.3.1998.; *Expansión*, El gobierno no apoyará que la UE sacrifique la cohesión por la ampliación, 15.4.1998; *El Mundo*, Aznar rechazará la Agenda 2000 hasta el último minuto. España cree que los nuevos requisitos para acceder al Fondo de Cohesión son ilegales, 14.4.1998; *El Mundo*, España vetará la ampliación de la UE si se pretende hacer a su costa. 4.6.1998.

začiatku roku 1999 vstúpilo do tretej fáze budovania hospodárskej a menovej únie (Plechanovová 2004: 188). I keď sa znížil počet cieľov štrukturálnych fondov a celkový objem prostriedkov na štrukturálne operácie o 20%, na druhú stranu bola dohodnutá presná výška prechodných kompenzačných platieb (*phasing out*) pre tie oblasti, ktoré po znížení celkového objemu v štrukturálnych fondoch už na túto pomoc nebudú mať nárok (Plechanovová 2004: 183). Španielsku spokojnosť s dohodou o politike súdržnosti na Európskej rade 1999 vyjadril vtedajší minister financií R. Rato, podľa ktorého dohoda „pre Španielsko veľmi výhodná“.¹³

V roku 2000 potom Španielsko vyjadrilo úmysel urýchliť rozšírenie. Na jednu stranu to znamenalo spôsob vyjadrenia podpory projektu rozšírenia, no na druhú stranu sa jednalo i o strategickú taktiku na vyjednávanie podmienok o prístupní s kandidátskymi štátmi.¹⁴ Podľa existujúceho plánu vyjednávaní malo totiž vyjednávanie najcitlivejších otázok (poľnohospodárstvo, štrukturálne fondy) pripadnúť na španielske predsedníctvo Rady EÚ v roku 2002. Túto snahu potvrdzuje i naliehanie španielskych predstaviteľov o prepojenie predvstupových vyjednávaní (konkrétne otázky voľného pohybu pracovných síl) s reformou štrukturálnej politiky EÚ (ktorá by mohla zmierniť dopady tzv. štatistického efektu na príjmy Španielska z európskych fondov) (Torreblanca 2002: 5). Španielsko si chcelo prepojením týchto tém zabezpečiť záruku, že kvôli tzv. štatistickému efektu spôsobenému prijatím nových členov pri nezmenenej výške rozpočtu, nepríde o zásadnú časť svojich príjmov z fondov EÚ. Táto stratégia bude bližšie popísaná v časti venujúcej sa pôsobeniu európskej kolektívnej identity, no dôležité je, že i keď Španielsko nepresadilo svoje, nezablokovalo vyjednávanie a rozšírenie ako také, čo by jednoznačne potvrdzovalo, že Španielsko v otázke rozšírenia na prvé miesto jednoznačne kládlo vlastné ekonomické záujmy.

Presadzovanie rovnocennej spolupráce EÚ s Latinskou Amerikou a Stredomorím pramení okrem historických a politických väzieb nepochybne z tradičnej ekonomickej previazanosti medzi Španielskom a oboma regiónmi.¹⁵ Španielske podmienky ohľadne rovnakého podielu pozornosti venovaného Stredomoriu ako štátom SVE, boli potvrdené na esensej Európskej rade v roku 1994. Výmenou za súhlas

---

¹³ *El País*, El acuerdo consolida la política de cohesión en la Unión Europea, según el gobierno, 27.3.1999.

¹⁴ *El País*, España quiere acelerar las negociaciones de ampliación de la UE, 21.11.2000.

¹⁵ Napríklad v roku 1998 španielske zahraničné investície v Latinskej Amerike prevyšovali investície v štátoch EÚ. Zrov. *Expansión*, Iberoamérica absorbió más inversión española que la UE. 10.6.1998.

s predvstupovou stratégiou pre štáty SVE bolo prisľúbené vytvorenie euro-stredomorského partnerstva a v prvej polovici roku 1995 bolo na túto spoluprácu odsúhlasených 70% z celkovej čiastky určenej pre štáty SVE (European Council 1994; Closa – Heywood 2004: 119). Zároveň bol iniciovaný proces dohovorov o liberalizácii obchodu medzi EÚ a Mercosurom, Mexicom a Čile (Piedrafita 2005: 7). Španieli využili svoje predsedníctvo v roku 1995 na ďalšie posilnenie vzťahov s oboma regiónmi. Konala sa euro-stredomorská konferencia v Barcelone a bola podpísaná medziregionálna dohoda o obchode a ekonomickej spolupráci medzi EÚ a Mercosurom (Fernández – Morata 2003: 13). Španielsko teda kontinuálne vyžadovalo záruky v otázke spolupráce s týmito oblasťami zdôrazňujúc, že otváranie sa EÚ na východ bude sprevádzané prioritnou orientáciou EÚ zahraničnej politiky na Stredomorie a na Latinskú Ameriku.¹⁶ Môžeme preto vyhodnotiť, že Španielsko bolo ochotné súhlasiť s východným rozšírením „výmenou“ za garantovanie a skutočné rozvíjanie spolupráce s regiónmi pre Španielsko dôležitejšími, čo do existujúcich ekonomických väzieb.

Čo sa týka previazanosti španielskej ekonomiky so štátmi SVE možno povedať, že na začiatku deväťdesiatych rokov bola prakticky neexistujúca a ani s postupom zvyšovania previazanosti ekonomík štátov SVE s EÚ sa bilancia medzi Španielskom a týmto regiónom výrazne nezvýšila.¹⁷ Na začiatku deväťdesiatych rokov španielsky export do štátov SVE pohyboval okolo 1% celkového španielskeho exportu. Podobne, španielske priame investície v tomto regióne nepredstavujú veľký podiel z ich celkového objemu. V súvislosti s dopadmi rozšírenia na španielsky export vyvstáva i obava z konkurencie štátov SVE, keďže štruktúra zahraničného obchodu štátov SVE vo vzťahu k EÚ je veľmi podobná španielskej. Na konkurenciu citlivé sú najmä v poľnohospodárskych výrobkoch, metalurgickom priemysle (najmä oceľ a železo), konzumnej elektronike, výrobe automobilových komponentov a textilnom priemysle. Okrem iného by Španielsko muselo s týmito štátmi súťažiť o exportné kvóty EÚ. Navyiac, krajiny SVE sa vyznačujú lacnejšou pracovnou silou a geografickou blízkosťou k centru európskeho obchodu. Komparatívne výhody štátov SVE veľmi pravdepodobne vzbudia záujem zahraničných investorov a výrazny podiel priamych zahraničných investícií sa presunie do tejto oblasti (Consejo económico y social 2004: kapitola 3; 98-

---

¹⁶ *El País*, Una mirada hacia el Mediterráneo. 5.12.1999.

¹⁷ *Expansión*, Los PECO: ¿oportunidad o riesgo para el comercio de España? 16.11.2000.

103, 122, 128; Martín et al. 2002: 88). Z tohto pohľadu teda rozšírenie mohlo španielske ekonomické záujmy skôr ohroziť než naplniť.

S touto nie príliš pozitívnou vyhlídkou korešponduje aj to, že Španielsko podporovalo rýchle politické rozšírenie, no s dlhými prechodnými obdobiami, ktoré by znížili vyššie uvedené náklady pre španielsku ekonomiku. Po potvrdení finančnej perspektívy v Berlíne a otvorení jednaní aj s tzv. helsinskou skupinou kandidátov ale Španielsko prestalo pokladať rozšírenie za problém a naopak ho začalo pokladať za príležitosť a to i bez toho, že by sa základné vyhlídky v obchodnej oblasti zásadne zmenili.¹⁸ V tejto súvislosti bol vypracovaný i strategický plán (*Plán rozšírenia 2000*), v ktorom sú vykreslené možnosti, ako by španielske podniky mohli benefitovať z príležitostí, ktoré východné rozšírenie otvára. V rámci neho sa napríklad počíta s rozsahom trhu štátov SVE alebo s nárastom dopytu v tejto oblasti po stredomorských poľnohospodárskych produktoch.¹⁹ I napriek nie príliš pozitívnym vyhlídkam Španielsko k rozšíreniu zaujalo stanovisko, vďaka ktorému by svoju nevýhodnú pozíciu vylepšilo a čiastočne z neho mohlo benefitovať. I keď je otázne, do akej miery takéto vyjadrenia korešpondovali s reálnymi možnosťami, každopádne sa španielski predstavitelia snažili, aby rozšírenie bolo prezentované ako korešpondujúce so španielskymi ekonomickými záujmami (Torreblanca 2002: 7).

Na základe uvedených skutočností je možné tvrdiť, že rozšírenie bolo v súlade s dvomi hlavnými španielskymi záujmami ekonomickej povahy – zaistenie si dlhšieho obdobia príjmov z fondov EÚ a prehĺbovanie spolupráce s regiónmi španielskeho prioritného záujmu. Na druhú stranu však nie je jasné, prečo Španielsko ustúpilo v otázke reformy štrukturálnej politiky, ktorou si mohlo zaistiť ešte lepšie podmienky a ani to, prečo sa prestalo sústreďovať na krátkodobé náklady rozšírenia a začalo ho prezentovať ako príležitosť. Logika výhodnosti teda neposkytuje *úplné* vysvetlenie, prečo Španielsko rozšírenie podporilo. V jednaní Španielska, ktoré na prvý pohľad vysvetľuje logika výhodnosti je možné nájsť prvky, ktorých motivácia viac odráža pôsobenie identít a zdieľaných noriem než presadzovanie vlastných záujmov. V ďalších dvoch častiach bude detailne rozobraný vplyv dvoch typov identít na španielsku podporu rozšírenia EÚ na východ.

---

¹⁸ *El País*, Aznar: La ampliación es una oportunidad, no un problema. 12.12.1999.

¹⁹ *Expansión*, Comercio pone en marcha un plan para que las empresas españolas aprovechen la ampliación de la UE. 23.5. 1998; *Expansión*, España se lanza a la conquista de los Pecos. 4.12.1999.

4.2 Špeciálna zodpovednosť EÚ k štátom SVE

Nasledujúca analýza vychádza z predpokladu, že španielske rozhodnutie o rozšírení EÚ na východ bolo formované normatívnym prostredím Európskej únie, ktoré definovalo, čo je v súvislosti s ním *správne*. Okrem všeobecných noriem, ktoré EÚ charakterizujú ako celok, v otázke rozvíjania spolupráce so štátmi SVE mohla rozhodovanie štátov ovplyvniť konkrétna kolektívna identita EÚ. Podľa nej má Európska únia zodpovednosť za politickú a ekonomickú transformáciu štátov SVE. Pokiaľ táto identita pôsobí na aktéra konštitutívne, ovplyvňuje jeho záujmy a preferencie. Členský štát preto cíti povinnosť umožniť začlenenie stredo- a východoeurópskych štátov do štruktúr EÚ. Rozšírenie znamená prekonanie rozdelenia Európy a rozvoj demokracie, mieru a stability na európskom kontinente. Zároveň táto identita určuje vhodné správanie aktéra, ktorý sa ňou cíti viazaný. Za vhodné jednanie sa *nepokladá* vetovanie či opozícia voči tomuto kolu rozšírenia a nevýjdenie v ústrety požiadavkám štátov SVE kvôli národným záujmom členských štátov (Sedelmeier 2000).

Španielske vlády rozoznali svoju zodpovednosť podporovať zmeny prebiehajúce v strednej a východnej Európe po roku 1989, prehlbovať spoluprácu so štátmi SVE a pristupovať k ich problémom s pochopením.²⁰ Navyiac, so vzrastajúcimi apelmi štátov SVE na členstvo v Únii Španielsko začalo pripúšťať možnosť rozšírenia ako *vhodnej* úpravy vzťahov medzi EÚ a štátmi SVE. Napríklad Carlos Westendorp (1991-1995 štátny tajomník pre európske záležitosti) presadzoval názor, že nové demokracie potrebujú jasný odkaz o ich budúcom členstve v EÚ.²¹ Španielski predstavitelia následne východné rozšírenie kontinuálne opisovali v termínoch korešpondujúcich so špecifickou kolektívnou identitou, podľa ktorej rozšírenie slúži na prekonanie rozdelenia Európy. F. González ešte ako predseda vlády v roku 1994 napríklad podporu rozšíreniu vyjadril nasledovne (citované podľa Piedrafita 2005: 11):

„V horizonte nového storočia sa rozšírenie Európskej únie o štáty strednej a východnej Európy stane skutočnosťou. Európa bude uzmierená s vlastnou históriou a toto veľké znovuzjednotenie sa stane faktorom stability a bezpečnosti

---

²⁰ Zrovňaj so súhlasnými vyjadreniami španielskych predstaviteľov pri hodnotení výsledkov Európskej rady konanej v Štrasburgu 8. a 9. 12. 1989: DSCD, 20.12.1989.

²¹ *El País*, La ampliación no debe servir para cargarse la CE, 14.5.1993.

pre celý kontinent. Je to [rozšírenie] morálna, historická a geopolitická výzva, viac než výzva ekonomická alebo finančná.“

J. M. Aznar sa k uzavretiu predvstupových vyjednávaní na Európskej rade v Kodani v decembri roku 2002 vyjadril nasledovne:

„Rada prijala rozhodnutie, bezpochybné obrovského významu, ktoré spokojne môžeme označiť za historické, ktorým je rozhodnutie uzavrieť prístupové vyjednávania s desiatimi novými členskými štátmi od 1. mája 2004. Je to rozhodnutie významné, ktoré prakticky uzatvára proces, ktorý sme vždy chápali ako proces znovuzjednotenia Európy. Tento veľký historický proces znovuzjednotenia Európy po páde Berlínskeho múru vyvrcholil tu v Kodani a vyvrcholil s veľkým úspechom pre všetkých.“²²

Následne, v odpovedi na otázku o nákladoch, ktoré bude rozšírenie pre Španielsko znamenať zdôraznil, že síce rozšírenie daného rozsahu prinesie svoje problémy napríklad pre obchod, hodnota reunifikácie Európy ich ale ďaleko presahuje.²³

Prítomnosť špeciálnej zodpovednosti je však presnejšie možné posúdiť podľa zhody medzi predpokladom regulatívnej normy tejto kolektívnej identity a samotným jednaním Španielska. Predpokladom je, že v dôsledku jej pôsobenia sa i tie štáty, ktoré boli primárne zamerané na materiálne dôsledky rozšírenia, cítili viazané nemateriálnymi faktormi prepojenými s regulatívnou zložkou identity. Regulatívna norma totiž ovplyvňuje súbor možností, ktoré aktér môže vo svojej politike využiť, tým, že niektoré nástroje vylučuje ako *nevhodné* a naopak zdôrazňuje legitimitu nástrojov iných (Sedelmeier 2000: 171-172). V prípade skúmanej identity sa jedná o normu, ktorá predpisuje neblokované a nevetované rozšírenia EÚ o štáty SVE zo strany členských štátov kvôli vlastným záujmom ako správanie *vhodné* pre členský štát EÚ vis-à-vis žiadateľom z východu Európy.

Piedrafita (2005) v tejto súvislosti argumentuje, že Španielsko nepokladalo možnosť veta či zásadného blokovania východného rozšírenia *ako takého* za vhodný a legitímny nástroj presadzovania vlastných záujmov. Podľa nej Španielsko pokladalo rozšírenie za danú vec ako aj to, že sa v ňom Španielsko musí angažovať (Piedrafita 2005: 10).²⁴ Na druhú stranu to ale Španielsku nebránilo v niektorých momentoch

---

²² Tlačová konferencia (2002), 13.12.2002.

²³ Tamtiež.

²⁴ Na tomto mieste ale vyvstáva otázka, *prečo* sa Španielsko chcelo angažovať. V odstavci, ktorý interpretuje motívy Španielska z racionalistickej perspektívy bolo uvedené, že Španielsko aktívne rozšírenie podporovalo, pretože nechcelo zostať na okraji európskych udalostí bez možnosti ich ovplyvňovať tak, aby korešpondovali s jeho záujmami. Na druhú stranu cez perspektívu špeciálnej zodpovednosti, ako aj národnej identity, môže aktívny postoj odpovedať *vhodnostnému jednaniu*.

použiť hrozbu veta v otázkach pre Španielsko podstatných, ktorých vyriešenie podmieňovalo možnosť zrealizovania rozšírenia.

V prípade východného rozšírenia sa stretávame s niektorými kritickými momentami, kedy Španielsko hrozilo blokováním procesu rozšírenia, pokiaľ by neboli zohľadnené jeho záujmy. Španielsko bolo pripravené vetovať dohodu o financovaní východného rozšírenia na Európskej rade v Cardiffe v roku 1998, pokiaľ by členské štáty chceli takúto dohodu prijať bez predchádzajúcej dohody o financovaní EÚ v období 2000-2006. Španielsky minister zahraničných vecí A. Matutes pred konaním zmienenej Rady zaujal v tejto otázke pevné stanovisko, ktoré podporovala i opozičná PSOE:

„Pokiaľ sa nedosiahne všeobecný konsenzus o týchto otázkach [štrukturálnych fondoch a Kohéznom fonde], a pokiaľ Európska komisia nepredloží správu s kalkuláciami reálnych nákladov nových pristúpení, Španielsko nebude akceptovať žiadnu čiastku na financovanie rozšírenia, i keby to malo oddialiť vstup východoeurópskych krajín do európskeho klubu na neurčito.“²⁵

Podobne Španielsko hrozilo vetovaním inštitucionálnej reformy v Nice v roku 2000, za účelom dosiahnutia väčšej váhy španielskeho hlasu v EÚ. Ako v predchádzajúcom prípade, keby nedošlo k dohode, rozšírenie by nebolo uskutočniteľné (Piedrafita 2005: 14). Aj priamo pri predstupových vyjednávaniach so štátmi SVE Španielsko, obávajúc sa straty európskych fondov, v roku 2001 hrozilo odmietnutím požiadavky Nemecka na zavedenie sedemročnej prechodnej doby na voľný pohyb pracovníkov z nových členských štátov (Piedrafita – Torreblanca 2005: 44). K použitiu veta však v prvých dvoch prípadoch nedošlo, pretože španielske požiadavky boli naplnené. Posledný zmieneny príklad predstavuje výnimku, kedy Španielsko veto nepoužilo a to i bez toho, aby získalo záruky na naplnenie svojho záujmu. V nasledujúcej časti bude tento postoj stručne priblížený a interpretovaný.

O tom, že regulatívna norma špeciálnej európskej kolektívnej identity v rozhodovaní a jednaní Španielska zohrala úlohu svedčí skutočnosť, že Španielsko prejavovalo veľkú obavu z toho, aby nebolo ostatnými členskými štátmi vnímané ako štát, ktorý je proti rozšíreniu, a ktorý kladie svoje krátkodobé záujmy pred záujmy členských štátov. Španielsko si veľmi zakladá na svojom medzinárodnom obraze a na

---

²⁵ *El Mundo*: Aznar vetará cualquier pacto para financiar la ampliación de la UE en la Cumbre de Cardiff. 4.6.1998.

tom, ako je vnímané. Pri kladení rôznych, zdanlivo tvrdých podmienok či už pri jednaniach o *Agende 2000* alebo neskôr pri predvstupových jednaniach s kandidátskymi štátmi sa Španielsko snažilo následne vyjasniť, že sa z jeho strany nejedná o odporovanie rozšíreniu.²⁶ Zrejme najvýraznejšou ilustráciou toho, že Španielsko nechcelo, aby ostatné členské štáty interpretovali španielske postoje ako opozíciu voči rozšíreniu kvôli vlastným záujmom, je vyjednávanie o spoločnej pozícii členských štátov v otázke voľného pohybu pracovných síl v júni 2001. V tejto otázke Španielsko ustúpilo požiadavke Nemecka bez toho, že by boli vopred splnené jeho vlastné požiadavky. Tento postoj bol španielskymi predstaviteľmi prezentovaný ako dôkaz španielskej úprimnej podpory rozšíreniu. Jednalo sa o to, že Španielsko spojilo jednanie o voľnom pohybe osôb, otázku dôležitú hlavne pre Nemecko, s reformou európskych fondov, španielskej primárnej starosti. Týmto krokom chcelo Španielsko dostať vysporiadanie regionálnej politiky naplánovaného na rok 2002 v dobe španielskeho predsedníctva pred vyjednávanie o rozpočet zaťažujúcej spoločnej poľnohospodárskej politiky. Zároveň malo urýchlenie jednania o tejto otázke Španielsku zabezpečiť lepšiu vyjednávaciu pozíciu, pretože v roli predsedajúceho štátu by sa muselo snažiť predkladať kompromisné riešenia a nemuselo by tak pre seba získať maximum. Vtedajší španielsky minister zahraničných vecí J. Piqué (2000 – 2002) pri viacerých príležitostiach zdôraznil, že Španielsko je síce proti sedemročnému prechodnému obdobiu pre voľný pohyb pracovných síl, ale že by mohlo byť „flexibilné“, ak by flexibilné bolo aj Nemecko v otázke fondov. Nakoniec ale Španielsko podporilo nemeckú prioritu i bez priamej záruky, že budú jeho nároky naplnené. Na vysvetlenie tohto kroku boli poskytnuté dva dôvody: „vždy sme tvrdili, že nie sme prekážkou pre rozšírenie“, a kvôli „prehnanej reakcii, ktorú sme zaznamenali v medzinárodnej tlači - obzvlášť v nemeckej - proti španielskej pozícii.“²⁷

Ďalším dôkazom o tom, že španielske rozhodnutie bolo ovplyvnené špecifickým normatívnym prostredím EÚ v otázke rozšírenia, je dôraz španielskych predstaviteľov na to, aby svojim požiadavkám vyplývajúcim z národného záujmu dali legitímnu formu. S týmto postupom sa môžeme stretnúť či už pri tom, keď Španielsko trvalo na reformovaní EÚ predtým, ako malo dôjsť k prijatiu nových členov, alebo pri obhajovaní

---

²⁶ Zrovňaj napríklad: *El País*, La UE fija un calendario para ampliarse a los países del Este desde el año 2002. 17.12. 1995; *El País*, Francia desafía a España y Alemania por la factura de la ampliación de la UE al Este. 9.12.1997.

²⁷ *El País*, España cede ante Alemania sin lograr una garantía sobre los fondos./Las ayudas europeas se discutirán en 2002. 31.5.2001. Zrovňaj aj: *ABC*, El gesto de España hacia Alemania da el primer impulso a la ampliación de la UE. 1.6.2001.

rovnocennej angažovanosti EÚ v oblasti Stredomoria a Latinskej Ameriky ako vo východnej Európe. Podobne sa snažila formulovať aj nároky na udržanie podielu z Kohézneho fondu, požiadavky, pre ktorú bolo Španielsko najčastejšie kritizované ako sebecký, rozšíreniu oponujúci členský štát.

Potrebu rovnocennej angažovanosti v oblasti Stredomoria ako v strednej a východnej Európe obhajoval v roku 1994 premiér González vykreslením oboch regiónov ako kľúčových pre bezpečnosť celej Európy/EÚ:

„Potvrdili sme [na Európskej rade v Essene] záväzok Únie týkajúci sa vyváženého postoja k východnej Európe a južného Stredomoria, ktoré sú hlavnými susednými regiónmi a od stability v týchto regiónoch závisí bezpečnosť Európy.“²⁸

Presadzovanie a obhajovanie nároku Španielska na zachovanie príjmov zo štrukturálnych fondov bolo interpretované ako „boj“ za dosiahnutie reálnej konvergencie medzi jednotlivými regiónmi EÚ a uchovanie princípu solidarity v EÚ. Podľa premiéra J. M. Aznara Španielsko obhajuje len to, čo je obsiahnuté v zmluvách EÚ a navyše tak robí pre dobro celej Únie:

„táto politika nie je prínosná len pre tie štáty, ktoré môžu prijímať z fondov vychádzajúcich z konceptu ekonomickej a sociálnej súdržnosti, z politiky súdržnosti, ale pre celú Európsku úniu. Ukazuje sa to v rôznych ekonomických analýzach, ktoré sa robia v rámci Únie. (...) Všetko, čo prispieva k reálnej konvergencii príjmov neprosieva len niektorým, ale všetkým členským štátom.“²⁹

Dokonca bol uplatnený argument, že Španielsko v tejto otázke jedná aj v mene budúcich členov EÚ:

„veľmi intenzívne sme obhajovali štrukturálnu politiku a politiku súdržnosti. Nielen preto, že ich potrebujeme my, ale preto, že musia byť zachované pre budúce členské štáty.“³⁰

Pocit špeciálnej zodpovednosti EÚ voči štátom SVE vysvetľuje španielske rozhodnutie rozšírenie podporovať. V jednaní Španielska je identifikovateľné pôsobenie regulatívnej normy tejto identity, kedy Španielsko demonštrovalo svoju podporu rozšíreniu a jednalo tak, aby nebolo ostatnými aktérmi vnímané ako štát oponujúci rozšíreniu. Nie je ale možné s istotou tvrdiť, že špeciálna kolektívna identita formovala preferencie Španielska o rozšírení. Viac pravdepodobné je, že Španielsko vyhovel

---

²⁸ DSCD, 21.12. 1994, s. 6287.

²⁹ Tlačová konferencia (1998c), 16.6.1998.

³⁰ DSCD, 30.3. 1999, s. 12 049.

norme *nevetovať rozšírenie* s ohľadom na vlastnú reputáciu v EÚ, na ktorej si veľmi zakladá.

Presnejšie vysvetlenie, prečo Španielsko rozšírenie podporovalo, ponúka rámec španielskej solidarity so štátmi SVE založenej na kolektívnom vedomí pristupovania Španielska do EÚ: „jednalo by sa o nevysvetliteľný egoizmus, keby Španielsko oponovalo procesu podobnému tomu, ktorý mu dovolil vstúpiť do Európy“.³¹ V nasledujúcej stati bude analyzované, aký vplyv zohrala podobná skúsenosť Španielska ako je tá štátov SVE na rozhodnutie o východnom rozšírení EÚ.

4.3 Podobná historická skúsenosť Španielska so štátmi SVE

„Žiadny štát nerozumie aspiráciám štátov strednej a východnej Európy lepšie ako Španielsko“ – takto by sa dal zhrnúť španielsky diskurz o východnom rozšírení. Španielsko spája s členstvom v EÚ svoju historickú premenu, demokratizáciu, ekonomickú transformáciu a potvrdenie svojej plnohodnotnej európskej príslušnosti. Analogicky, štáty strednej a východnej Európy, ktoré sa dostali z područie komunizmu majú rovnaký morálny nárok benefitovať z európskej integrácie a mieru, prosperity a demokracie, ktoré sa jej postupom rozširujú. Španielski predstavitelia si boli tohto morálneho záväzku vedomí a v zdôvodňovaní rozhodnutia podporovať rozšírenie ho náležite reflektujú. Táto časť predstaví empirické dôkazy, ktoré naznačujú, že v rozhodovaní Španielska o rozšírení EÚ o štáty SVE zavážila historická skúsenosť, ktorej základné rysy sú zhodné so skúsenosťou štátov SVE, a ktorá ich viedla k vyslovovaniu politickej podpory tohto kroku.

V období od počiatku historických zmien v roku 1989 približne do roku 1992 Španielsko vyjadrovalo uznanie štátom SVE v ich odhodlaní smerovať k demokracii, no v popredí malo úvahy o náprave „nespravodlivých“ podmienok vlastného členstva v EÚ, takže i postoj k prehĺbovaniu vzťahov s týmito štátmi bol skôr zdržanlivý (Torreblanca 2000: 4). V dôsledku stále intenzívnejšieho naliehania štátov SVE a ich jednoznačného vyjadrenia zámeru usilovať o členstvo v EÚ³² sa však Španielsko cítilo povinné zmierniť svoj postoj v prospech rozšírenia (Piedrafita 2007: 205). Rozhodnutie Európskej rady v Kodani v roku 1993 o umožnení členstva štátom SVE po splnení tzv.

---

³¹ *El Mundo*: Piden la ampliación de la UE. 29.7.1998.

³² V roku 1993 Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Slovensko tento zámer vyjadrili v tzv. kodaňskej deklarácii (zrov. Plechanovová 2005: 118).

kodaňských kritérií teda Španielsko plne podporilo. Na jednu stranu tento postoj čiastočne vysvetľuje prijatie tzv. kodaňských kritérií, ktoré predstavovali určitú garanciu pre španielske obavy (ekonomické dopady, fungovanie EÚ), no na druhú stranu zavážil aj pocit solidarity so štátmi SVE. Čo je podľa Španielska treba brať do úvahy v súvislosti s východným rozšírením vystihuje vyjadrenie vtedajšieho španielskeho ministra zahraničných vecí Javiera Solanu (1992-1995):

„pre východoeurópske štáty je Európa snom, tým istým akým bola pre Španielov v šesťdesiatych rokoch. Pre nich je Európa, teda Európska únia, územím slobody a prosperity..., preto vytrvalo klopú na naše dvere...Nepochybne, solidarita je tým princípom, ktorý má viesť politiku EÚ...[...] Berúc do úvahy pozíciu Španielska som presvedčený, že musíme týmto štátom pomôcť vstúpiť do Európskej únie pri čo najvýhodnejšom tempe pre ich ekonomiky, ale zároveň musíme ochraňovať záujmy členských štátov.“³³

Akokoľvek, Španielsko zaujalo k rozšíreniu opatrný postoj a zaradilo sa k tým štátom, ktoré ho z ekonomických a inštitucionálnych dôvodov nechceli uponáhľat'.³⁴ Španielsko bolo následne „jednoznačne za“ predvstupovú stratégiu prijatú na Európskej rade v Essene v roku 1994, a ktorá „otvára cestu k pristúpeniu týchto európskych štátov“³⁵, no stále necháva otvorený časový horizont pristúpenia. V súlade s morálnym záväzkom bola formovaná i politika premiéra Gonzáleza, ktorú presadzoval počas španielskeho predsedníctva v roku 1995. Jej cieľom bolo presadzovať rýchlu *politickú* integráciu *všetkých* kandidátov na členstvo v EÚ, i keď s dlhými tranzitívnymi obdobiami, ktoré by ochránili španielske ekonomické záujmy.³⁶

Na Európskej rade v Luxemburgu v decembri 1997 už Španielsko trvalo na rozdelení posudzovania finančnej stránky rozšírenia od politickej, teda aby sa najprv rozhodlo o otvorení procesu rozširovania, a až následne sa navrhol jeho finančný rámec.³⁷ Pri informovaní poslaneckej snemovne o výsledkoch prijatých na luxemburskej Európskej rade o „významnom rozhodnutí“ zahájiť predvstupové jednania s prvou skupinou kandidátskych štátov J. M. Aznar vyjadril osobnú hrdosť nad tým, že mohol Španielsko reprezentovať na summite, ktorý maže nespravodlivé hranice európskeho kontinentu vytýčené na Jalte. Vďaka prijatému rozhodnutiu štáty SVE

---

³³ *Diario de Sesiones del Senado [DSS]* 18.11.1993, prevzaté od: S. Piedrafita: *Setting EU Enlargement Policy: Spain's Preferences for an Inclusive Process*, s. 209-210.

³⁴ *El País*, Los socialistas europeos apoyan sin reservas la ampliación de la CE, 21.6.1993.

³⁵ DSCD, 21.10.1994, s. 6288.

³⁶ *El País*, Los quince tratarán de marcar el ritmo de la ampliación hacia el Este europeo. 14.12.1995.

³⁷ *El País*, Aznar reitera que hay que separar la ampliación de la UE de su financiación, 10.12.1997; *El País*, Aznar acude a Luxemburgo con el apoyo sin fisuras del PSOE. 12.12.1997.

zavŕšia ekonomickú a politickú transformáciu a plne zakotvia v Európe slobôd, do ktorej patria hodnotami, kultúrou a históriou. Ďalej potvrdil, že španielska vláda rozhodne podporila zahájenie predvstupových jednaní so štátmi SVE (s čo najväčším počtom z nich), pretože k nim cíti „špeciálnu citlivosť“.³⁸ V následnej diskusii tento diskurz uplatnilo viacero vládnych i opozičných poslancov. Napríklad podľa lídra opozície, socialistu J. Almunia majú európske inštitúcie otvoriť dvere pre štáty, ktoré ašpirujú na integráciu do spoločného projektu Európy, presne tak ako na ňu ašpirovalo Španielsko v minulosti, keď uniklo z temnoty Frankizmu. Preto socialistická strana PSOE plne súhlasila s výsledkami zmienenej Európskej rady (Jáuregui 2005: 110).

V období, keď sa na Španielsko hrnula vlna kritiky za tvrdé postoje pri vyjednávaní Agendy 2000, španielsky kráľ Juan Carlos znovu potvrdil španielsku podporu rozšíreniu v prejave v Európskom parlamente v decembri 1998. Jeho prejav obsahuje ako prvky vyššie zmieňovanej špeciálnej kolektívnej identity EÚ k štátom SVE, tak aj solidarity, ktorá pochádza zo španielskej národnej identity. Kráľ predniesol, že Európa má morálnu povinnosť prekonať svoju minulosť a dosiahnuť znovuzjednotenie kontinentu, pričom by podľa neho bolo neodpušiteľné, keby sa „pätnástka“ stala klubom pre privilegovaných. Členské štáty majú zodpovednosť za štáty, ktoré sa nedávno začlenili do demokratického modelu a prechádzajú zložitým obdobím. Následne v svojej argumentácii porovnal štáty SVE so Španielskom v období tranzície a pripomenul, aké je dôležité pri tak zásadných zmenách počítať s podporou bezpečnejšieho, stabilnejšieho a prosperujúcejšieho prostredia. Práve z tohto dôvodu, tvrdil Juan Carlos, bolo Španielsko od prvého momentu zástancom rozšírenia EÚ.³⁹

Slávnostný akt podpisu prístupových zmlúv v apríli 2003 s ôsmimi štátmi SVE, Maltou a Cyprom využil španielsky premiér Aznar na pripomenutie záväzku Španielska a celej EÚ ďalej pracovať na rozšírení o Bulharsko, Rumunsko a „ďalších priateľov“ (t.j. Turecka), pričom opäť evokoval ich príbuznosť so španielskou skúsenosťou:

„Teraz je tiež moment, aby sme sa neuzavreli do seba, ale aby sme očakávali priateľov, ktorí sa k nám chcú pridať, našich priateľov Rumunov a Bulharov, ďalších priateľov, ktorí môžu nasledovať tú istú cestu, akú pred rokmi prešlo

---

³⁸ Parlamentný prejav (1997), 17.12.1997; Zároveň zrov. P. Jáuregui: *Spain's Special Solidarity with the East*, s. 109-110.

³⁹ *El País*, Rotunda apuesta del Rey por la ampliación de la Unión Europea a los países del Este. 8.10.1998.

Španielsko, Portugalsko alebo Grécko, ktorú dnes završuje desať nových štátov, a ktorú skúsia sami.⁴⁰

Pri analýze dokumentov sa taktiež ukázalo, že diskurz vytvorený v španielskom prostredí bol podporovaný a udržovaný i z vonkajšieho prostredia. Uplatňovali ho ako kandidátske štáty, tak aj členské štáty EÚ. Pri bilaterálnych stretnutiach, ktorými si predstavitelia kandidátskych štátov zaistovali španielsku podporu svojho členstva v EÚ obzvlášť zdôrazňovali, ako im Španielsko slúži za model pri riešení problémov súvisiacich s prechodom k demokracii a problémov ekonomického charakteru. Taktiež sa inšpirujú postupmi, ktoré Španielsko uplatnilo pri vyjednávaní s EÚ o podmienkach členstva. Príkladom môže byť návšteva zvláštneho veľvyslanca Maďarska pre EÚ Georga Habsburga v Madride, ktorej cieľom bolo poučiť sa zo španielskych skúseností z prístupových jednaní s EÚ, ktoré, ako zdôraznil, sú veľmi podobné maďarským.⁴¹ V rovnakom duchu sa niesla aj oficiálna návšteva J. M. Aznara v Poľsku v januári 1998. Poľský premiér Jerzy Buzek zvýraznil, že Španielsko je historicky s Poľskom úzko spojené a sympatizuje s ním a ocenil španielsku podporu členstva v EÚ:

„Tieto podobnosti [medzi Španielskom a Poľskom] sa týkajú predovšetkým procesu prechodu k demokracii. V Španielsku tento proces prebiehal pred viac ako desiatimi rokmi a my môžeme využiť španielske skúsenosti o tom, ako vytvárali svoju demokraciu a nezávislosť. Taktiež rozvoj španielskej ekonomiky nám môže slúžiť za príklad. [...] Pokiaľ ide o procesy prispôsobovania sa Európskej únii a NATO, vymenili sme si skúsenosti a môžeme sa veľa naučiť zo španielskych vyjednaní. Počítame so silnou podporou Španielska v celom procese našej integrácie do Európskej únie. Chcem vás uistiť, že Španielsko plne podporuje postoje a úsilie Poľska začleniť sa do Európskej únie a do NATO.“⁴²

Aj slovenský minister zahraničných vecí Eduard Kukan pri návšteve Španielska v roku 1999 jednak ocenil španielsku aktívnu podporu slovenskej aspirácii na členstvo v EÚ, jednak nezabudol v tejto súvislosti zmieniť, aká podobná je cesta oboch štátov do EÚ, ktorú Španielsko prechádzalo nedávno, a z ktorej sa Slovensko môže poučiť.⁴³

Tento diskurz zároveň používali aj predstavitelia členských štátov, obzvlášť v momentoch, keď sa Španielsko sústredilo na ekonomickú stránku rozšírenia a na zaistenie si záruk, aby nenieslo príliš veľký podiel nákladov. Na úrovni EÚ bolo južné

⁴⁰ Inštitucionálny prejav, 16.4.2003.

⁴¹ ABC, Hungría promueve en Madrid su integración en la Unión Europea, 13.2.1998.

⁴² Tlačová konferencia (1998a), 20.1.1998.

⁴³ ABC, Kukan: Eslovaquia espera entrar pronto en la UE, 4.11.1999.

rozšírenie často pripomínané ako referenčný bod uplatnenia solidárneho prístupu k žiadateľom o vstup do EÚ. Ilustrujú to slová H. Kohla na tlačovej konferencii po pravidelnom stretnutí medzi predstaviteľmi Nemecka a Španielska vo februári 1998. V odpovedi na otázku, koľko bude rozšírenie Španielsko stáť, a či sa bude musieť vzdať príjmov z Kohézneho fondu upriamil pozornosť na španielsky vstup do EÚ a na to, ako z členstva Španielsko všeobecne profituje. Síce financie tvorili dôležitú súčasť úvah o rozšírení EÚ o Španielsko a Portugalsko, išlo predovšetkým o solidaritu, o koncept vzájomnej pomoci. O to musí ísť aj pri prijímaní kandidátov zo strednej a východnej Európy:

„bojovali sme za to, aby Španielsko vstúpilo do Európskej únie a budeme bojovať za to, aby sa taktiež Poľsko mohlo pripojiť k Európskej únii.“⁴⁴

Interpretovanie členstva v EÚ ako nástroja demokratizácie a modernizácie, ktoré potrebujú zvlášť štáty, ktoré sa nachádzajú na nízkom stupni ekonomického a politického vývoja, pôsobilo ako silný normatívny rámec, ktorý Španielsko muselo zohľadniť ak nechcelo hlboko poškodiť svoju reputáciu medzi členmi EÚ.

Okrem vysvetlenia, prečo Španielsko súhlasilo s rozšírením EÚ, sa ponúka aj možnosť prostredníctvom konceptu španielskej skúsenosti vysvetliť španielsky tvrdý postoj počas vyjednávania. Súčasťou španielskej skúsenosti z pristupovania do EÚ totiž boli zdĺhavé vyjednávania, v ktorých členské štáty neváhali presadzovať národné záujmy a mnohé dosiahnuté podmienky neboli pre Španielsko príliš výhodné. Na jednu stranu teda rozšírenie podporovali, no na druhú stranu v ich chápaní boli súčasťou rozšírenia náročné vyjednávania, v ktorých sa každá strana snaží presadiť pre seba čo najlepšie podmienky. Ako dokazuje samotný španielsky prípad, nakoniec sú to kandidáti, ktorí sa musia uspokojiť s ponukou členských štátov. Počas hľadania dohody na Európskej rade v Kodani v roku 2002 o množstve prostriedkov určených pre kandidátske štáty po rozšírení Španielsko odporučilo kandidátom, aby sa uspokojili s tým, čo im sú členské štáty ochotné ponúknuť. Zdôvodnenie, prečo by mali byť spokojné bolo, že „Španielsko vstúpilo do EÚ za horších podmienok ako sú tie, ktoré sa im [kandidátom] teraz ponúkajú.“⁴⁵

---

⁴⁴ Tlačová konferencia (1998b), 24.2.1998.

⁴⁵ *El País*, Aznar adopta una actitud defensiva ante los nuevos socios, salvo en lo que se refiere al ingreso de Turquía, 13.12.2002.

Ako vyplýva z uvedeného, španielska skúsenosť vytvorená vo vzťahu k EÚ, či inak povedané kolektívne vedomie o úlohe Európskej únie pre vývoj španielskeho štátu, veľmi dobre vysvetľuje španielsku motiváciu rozšírenie o štáty strednej a východnej Európy podporovať. Je dôležité podotknúť, že dve vyššie analyzované identity – „európska kolektívna“ a „španielska skúsenosť“ – sa navzájom dopĺňajú a zosilňujú. Na jednej strane pocit zodpovednosti k štátom strednej a východnej Európy viedol Španielsko k tomu, aby rozšírenie neblokovalo a presadzovanie národných záujmov sa snažilo prezentovať ako *legitímnych* nárokov, ktoré sú sledované v mene EÚ ako celku alebo priamo v prospech kandidátskych štátov. Na strane druhej strane bola nielen v Španielsku veľmi silno evokovaná podobnosť medzi Španielskom a kandidátmi zo SVE, ale aj ostatné členské a kandidátske štáty pripodobňovali situáciu východného rozšírenia južnému. Pri takejto intenzite teda Španielsko nemohlo rozšírenie nepodporiť bez úplnej diskreditácie.

Záver

Diplomová práca sa zaoberala skúmaním španielskeho rozhodnutia podporiť rozšírenie Európskej únie o štáty strednej a východnej Európy. Ako cieľ si stanovila zodpovedanie otázky, *prečo Španielsko podporilo východné rozšírenie Európskej únie*. Pri jej spracovávaní vychádzala z teoretických predpokladov racionalizmu a konštruktivismu a ako konkrétne analytické nástroje skúmania jednaní štátu poslúžilo rozlíšenie dvoch logík - *výhodnosti a vhodnosti* (March – Olsen 1989, 1998). Analýza možných dôvodov sa opierala o metodologický rámec vysvetľujúcej jednopřípadovej štúdie, ako hlavná metóda výskumu bola použitá metóda zhody a pri skúmaní noriem a identít boli poznatky zo sekundárnej literatúry doplnené a prehĺbené použitím diskurzívnej analýzy.

V rámci vystavaného výskumného rámca bolo analyzované, či existovali ekonomické záujmy, pre ktoré malo Španielsko dôvod východné rozšírenie podporiť a ďalej či toto rozhodnutie bolo výsledkom pôsobenia špecifických noriem a identít. Výskumu bola podrobená i otázka, ktorá z noriem toto rozhodnutie ovplyvnila. Ako relevantné boli vybrané normy obsiahnuté v kolektívnej identite EÚ postulujúcej špeciálnu zodpovednosť k štátom SVE a normy spájané s podobnosťou španielskej skúsenosti vo vzťahu s EÚ a skúsenosťou štátov SVE.

Uskutočnená analýza nepotvrdila zhodu medzi predpokladom, že Španielsko východné rozšírenie podporilo, pretože existovali ekonomické záujmy, ktoré by Španielsko vďaka rozšíreniu mohlo maximalizovať. I keď Španielsko chcelo rozšírenie využiť na presadenie svojich kľúčových záujmov, na dosiahnutie tohto cieľa nevyužilo všetky dostupné prostriedky a v niektorých zásadných momentoch ustúpilo v prospech rozšírenia, a to i bez toho, aby takýto krok viedol k väčšiemu naplneniu španielskych ekonomických záujmov.

Naopak, analýza potvrdila zhodu medzi predpokladom o vplyve noriem a identít na španielske rozhodnutie. Pôsobením európskej kolektívnej identity Španielsko nepokladalo možnosť rozšírenie vetovať za legitímny nástroj a vlastné národné záujmy „obaľovalo“ do argumentov tak, aby boli ostatnými členmi a kandidátmi vnímané ako záujmy kolektívne. Súčasne sa potvrdil i vplyv španielskej historickej skúsenosti, pretože Španielsko rozšírenie interpretovalo ako morálny nárok štátov SVE, ktorý samo Španielsko pre seba presadzovalo v nedávnej dobe. O tom, že táto identita zohrala

skutočne kľúčovú úlohu v španielskom rozhodnutí svedčí i skutočnosť, že ako členské štáty EÚ tak aj kandidáti prevzali diskurz obsahujúci jej normy a rozšírenie taktiež interpretovali v jej duchu.

Bola teda vyvrátená hypotéza číslo 1 a potvrdená hypotéza číslo 2: a) Španielsko jednalo podľa logiky vhodnosti a podporilo rozšírenie EÚ, pretože takéto jednanie bolo v súlade so špeciálnou identitou, ktorú EÚ diskurzívne vytvorila vo vzťahu k štátom SVE *alebo* b) Španielsko podporilo rozšírenie EÚ, pretože takéto jednanie bolo v súlade s podobnou historickou skúsenosťou Španielska so štátmi SVE. Navyiac sa ukázalo, že predpokladaný vzťah medzi identitami, ktoré boli identifikované ako kľúčové pre španielske rozhodovanie nie je vzťahom „bud’ – alebo“. Naopak, analýza diskurzu ukázala vplyv oboch identít, ktoré sa vzájomne dopĺňajú a umocňujú.

I napriek tomu, že logika výhodnosti nevysvetľuje dostatočne rozhodnutie Španielska rozšírenie podporiť, vďaka jej použitiu sa ukázalo, že sa Španielsko snažilo maximalizovať zisky z rozšírenia, k podpore ktorého ho ale viedli normatívne dôvody. Španielsku pri rozšírení nešlo len o jednanie v súlade s očakávaniami o *vhodnom* jednaní členského štátu EÚ a štátu, ktorý sa sám nedávno nachádzal v porovnateľnej situácii, ale aj o maximalizáciu vlastných ekonomických záujmov. Je preto možné skonštatovať, že v skúmanom prípade došlo k určitej interakcii logík jednania. Ponúkajú sa štyri možnosti vzájomného vzťahu logík:

- 1) *Jasná logika prevláda nad nejasnou logikou;*
- 2) *Jedna logika riadi jednanie pri dôležitých rozhodnutiach, druhá potom slúži na doladenie rozhodnutí;*
- 3) *Vzťah logík sa vyvíja v čase;*
- 4) *Jednou logikou sú obsiahnuté i prvky jednania logiky druhej.*

Najvhodnejšou na vysvetlenie španielskeho prípadu sa zdá byť možnosť číslo dva. Za „dôležité rozhodnutie“ tak dosadíme rozhodnutie, či má alebo nemá Španielsko podporiť východné rozšírenie. Toto hlavné rozhodnutie bolo výsledkom pôsobenia identít a noriem v nich obsiahnutých – pri európskej kolektívnej identite nemožnosťou rozšírenie zamietnuť a pri podobnosti situácie nemožnosťou odopierať členstvo a jeho benefity štátom, ktoré prechádzali podobnou cestou, akou si prešlo Španielsko samo. Toto rozhodnutie ale bolo potvrdené čiastočným naplnením ekonomických záujmov, ktoré si Španielsko v procese vyjednávaní ako zisk-maximalizujúci aktér vymohlo, no možnosti jeho strategického jednania boli ohraničené normatívnym rozhodnutím o podpore rozšírenia. Táto skutočnosť potvrdzuje závery, ku ktorým sa dochádza

v debate medzi racionalizmom a konštruktivismom a to, že ani jeden prístup nie je schopný poskytnúť uspokojivé vysvetlenia nielen rozšírenia východného, ale i všeobecne.

Pri skúmaní vplyvu európskej kolektívnej identity sa ukázala veľká snaha španielskych predstaviteľov prezentovať španielske nároky spôsobom, ktorý by ostatné štáty mohli pokladať za legitímny. V tejto súvislosti je potrebné do pozornosti vrátiť Schimmelfennigov (2001, 2003) argument o strategickom používaní normatívnych argumentov za účelom presadenia vlastných záujmov. Podľa neho môžu aktéri v inštitucionalizovanom prostredí účelovo používať argumenty, ktoré korešpondujú s kolektívnou identitou a normami danej inštitúcie. Zároveň je ale možné hľadať vysvetlenie tejto skutočnosti v koncepte argumentatívnej logiky, podľa ktorej je jednanie aktérov vedené normami, avšak existuje priestor na to, aby aktéri svojou argumentáciou zdôvodnili výber vhodnej normy pre danú situáciu. Zásadný rozdiel medzi týmito konceptami spočíva v pripustení miery vplyvu noriem na jednanie aktéra. Zatiaľ čo Schimmelfennigova argumentácia má bližšie k logike výhodnosti, pri argumentatívnej logike nie je cieľom aktéra maximalizovať exogénne dané preferencie, ale vo svetle lepšieho argumentu je ochotný svoje preferencie zmeniť (Risse 2000a: 7). Posúdenie, do akej miery Španielsko používalo normatívne argumenty utilitárne a nakoľko pramenili z internalizácie noriem a ich vedomej aplikácie však už nie je predmetom tejto práce.

Rozsah práce

Počet slov (vrátane poznámok pod čiarou): 24 381

Počet znakov bez medzier (vrátane poznámok pod čiarou): 153 999

Počet znakov s medzerami (vrátane poznámok pod čiarou): 178 312

Summary

The main objective of this Master's thesis *Spain's attitudes towards Eastern Enlargement of the European union* was to explain the decision of Spain to support the Eastern enlargement of the European Union. Through the application of the congruence method the analysis has revealed that the logic of consequences does not explain the Spanish decision. On the other hand, both selected identities which stand for logic of appropriateness do explain the decision. However, the relationship between the influence of EU's special collective identity and Spanish historical experience on Spain's decision is not "either – or". Rather, these two identities reinforce each other. The analysis has also shown the possibility that a different logic – logic of arguing or strategic use of normative arguments might have been at play as well.

Prílohy

Príloha 1: Chronológia procesu východného rozšírenia

štát	Európske dohody (mesiac/rok)	Prihláška	Začiatok prístupových jednaní (mesiac/rok)	Ukončenie jednaní (mesiac/rok)	Vstup do EÚ (mesiac/rok)
Česká republika	10/1993	19.1.1996	3/1998	2/2003	5/2004
Estónsko	6/1995	24.11.1995	3/1998	2/2003	5/2004
Maďarsko	12/1991	31.3.1994	3/1998	2/2003	5/2004
Lotyšsko	6/1995	13.10.1995	2/2000	2/2003	5/2004
Litva	6/1995	8.12.1995	2/2000	2/2003	5/2004
Poľsko	12/1991	5.4.1994	3/1998	2/2003	5/2004
Slovensko	10/1993	27.6.1995	2/2000	2/2003	5/2004
Slovinsko	6/1996	10.6.1996	3/1998	2/2003	5/2004

Spracované podľa Avery 2004: 37

Zoznam použitej literatúry

A. Neperiodická literatúra

- ADLER, E. (2002). Constructivism and International Relations. In CARLSNAES, W.; RISSE, T.; SIMMONS, B. A. *Handbook of International Relations*. London: SAGE Publications. s. 95-119.
- AVERY, G. (2004). The enlargement negotiations. In CAMERON, F. (ed.). *The Future of European Integration and Enlargement*. London, Routledge.
- BASSOLS, R. (2007). *Veinte años de España en Europa*. 2. edición revisada. Madrid : Editorial Biblioteca Nueva.
- BENEŠ, V. (2008). Diskurzivní analýza. In: DRULÁK, P. a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. s. 92-124.
- BENNETT, A.; GEORGE, A. L. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- CLOSA, C.; HEYWOOD, P. M. (2004). *Spain and the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.
- DÍEZ MEDRANO, J. (2003). *Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom*. Princeton: Princeton University Press.
- DÍEZ MEDRANO, J. (2007). La opinión pública española y la integración europea (1986 – 2006). In MORATA, F.; MATEO, G.; *España en Europa, Europa en España*. Barcelona: Fundación CIDOB. s. 205 – 236.
- DRULÁK, P. (2003). *Teorie mezinárodních vztahů*. Vyd 1. Praha: Portál.
- GRABBE, H.; HUGHES, K. (1998) *Enlarging the EU Eastwards*, London: Pinter.
- GRANELL, F. (2000). Europe's Evolving Economic Identity: Spain's role. In GILLESPIE, R.; YOUNGS, R. (Eds.). *Spain: the European and International Challenges*. London: Frank Cass Publishers.
- JÁUREGUI, P. (2005). Spain's Special Solidarity with the East: The Influence of the Collective Memory on Spanish Attitudes to EU-Enlargement. In EDER, K.; SPOHN, W. (Eds.) *Collective memory and European identity: the effects of integration and Enlargement*. Aldershot: Ashgate.
- KARLAS, J. (2008). Komparativní případová studie. In: DRULÁK, P. a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. s. 62-91.

- KOŘAN, M. (2008). Jednopřípadová studie. In: DRULÁK, P. a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. s. 29-61.
- KRATOCHVÍL, P. (2008). *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál.
- MARCH, J. G.; OLSEN, J.P. (1989). *Rediscovering Institutions*. New York: Free Press.
- NUGENT, N. (2004). *European Union Enlargement*. London: Palgrave. Macmillan.
- O'BRENNAN, J. (2006). *The Eastern Enlargement of the European Union*. Vyd. 1. Abingdon: Routledge.
- PLECHANOVÁ, B. (2004). *Institucionální vývoj Evropské unie od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření*. Praha: Karolinum.
- POLLACK, M. A. (2004). New Institutionalisms and European Integration. In WIENER, A. – DIEZ, T. (Eds). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. s. 137-155.
- POLLACK, M. A. (2006). Rational Choice and EU Politics. In JØRGENSEN, K. E; POLLACK, M. A.; ROSAMOND, B. (Eds). *Handbook of European Union Politics*. London: SAGE Publications. s. 31-55.
- PRESTON, CH. (1997). *Enlargement and Integration in the European Union*. London: Routledge.
- RISSE, T. (2004). Social Constructivism and European Integration. In WIENER, A. – DIEZ, T. (Eds). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. s. 159 – 176.
- SCHIMMELFENNIG, F. (2004). Liberal Intergovernmentalism. In WIENER, A. – DIEZ, T. (Eds). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. s. 75 – 94.
- SCHIMMELFENNIG, F. (2009). Integration Theory. In EGAN, M.; NUGENT, N.; PATERSON, W. E. (Eds). *Research Agendas in EU Studies: Stalking the Elephant*. Basinstoke: Palgrave. s. 37 – 59.
- SEDELMEIER, U. (2000). The EU and Eastern Enlargement: risk, rationality, and role compliance. In COWLES, M. G.; SMITH, M. (Eds.) *The State of the European Union – risk, reform, resistance and revival*. Oxford: Oxford University Press. s. 164 – 185.
- SEDELMEIER, U. (2005). Eastern Enlargement. In WALLACE, H.; WALLACE, W.; POLLACK, M.A. (Eds.) *Policy-making in the European Union*. Vyd. 5. Oxford: Oxford University Press. s. 401-428.

- WÆVER, O. (2004). Discursive Approaches. In WIENER, A. – DIEZ, T. (Eds). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. s. 197 – 205.
- ZEHFUSS, M. (2004). *Constructivism in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

B. Periodická literatura

- ADLER, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*. Vol. 3, č. 3, s. 319 – 363.
- BARBÉ, E. (1996). De la ingenuidad al pragmatismo: 10 años de participación española en la máquina diplomática europea. *Afers Internacionals*, č. 34-35. s. 9-29.
- BENEŠ, V. (2005). Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, č. 4, s. 5-27.
- CHECKEL, J. T. (1999). Social Construction and Integration. *Journal of European Public Policy*. Vol. 6, č. 4, s. 545 – 560.
- CHECKEL, J. T. (2005). International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework. *International Organization*. Vol. 59, č. 4, s. 801-826.
- CHRISTIANSEN, T.; JØRGENSEN, K. E.; WIENER, A. (1999). The Social Construction of Europe. *Journal of European Public Policy*. Vol. 6, č. 4, s. 528 – 544.
- CLOSA, C. (2001). The Domestic Basis of Spanish European Policy and the 2002 Presidency. *European Studies*, č. 16, December. Dostupný z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1491023 (13.5.2010).
- CONSEJO ECONÓMICO Y SOCIAL (2004). *Efectos de la próxima ampliación de la Unión Europea sobre la economía española*. Madrid. Informe 1/2004. Dostupný z: <http://www.ces.es/informes/2004/inf0104.pdf> (13.5.2010).
- DÍEZ - NICOLÁS, J. (2003). Spaniard's Long March Towards Europe. *South European Society and Politics*, Vol. 8, Issue 1-2, s. 119-146.
- FIERKE, K.M.; WIENER, A. (1999). Constructing institutional interests: EU and NATO enlargement. *Journal of European Public Policy*. Vol. 6, č. 5, s. 721-742.
- FINNEMORE, M.; SIKKINK, K. (1998). International Norm Dynamics and International Change. *International Organization*. Vol. 52, č. 4., s. 887-917.

- FRIIS, L. (1998). "The End of Beginning" of Eastern Enlargement – Luxembourg Summit and Agenda-setting. *European Integration online Papers*. Vol. 2, č. 7.
- HALL, P. A.; TAYLOR, R. C. R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *MPIFG Discussion Paper*, č. 6. s. 1-32.
- HERRANZ, A. (2004). Dimensioning the criticisms of the Spanish policy towards Eastern enlargement. In BARBÉ, E (Eds.). *Spain in Europe 1996-2004*. Monografías del Observatorio de Política Exterior Europea, N° 3, marec. Dostupný z: <http://www.iuee.eu/pdf-publicacio/119/Pnd7kQHBOIR2fLlfiYPJ.PDF> (13.5.2010).
- JILEVA, E. (2004). Do Norms Matter? The Principle of Solidarity and the EU's Eastern Enlargement. *Journal of International Relations and Development*. Vol. 7, s. 3-23.
- JUPILLE, J.; CAPORASO, J. A.; CHECKEL, J.T. (2003). Integrating Institutions: Rationalism, Constructivism, and the Study of the European Union. *Comparative Political Studies*. Vol. 36, č. 1-2, s. 7- 40.
- KEOHANE, R. O. (1988). International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly*. Vol. 32, č. 4, s. 379-396.
- KUNDERA, M. (1984). The Stolen West or The tragedy of Central Europe. *New York Review of Books*. 26. April.
- LASAS, A. (2008). Restituting victims: EU and NATO enlargements through the lenses of collective guilt. *Journal of European Public Policy*. Vol. 15, č. 1., s. 98-116.
- MARCH, J. G.; OLSEN, J.P. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*. Vol. 52., č. 4., s. 943-969.
- MARCH, J. G.; OLSEN, J.P. (2009). Logic of Appropriateness. *ARENA Working Papers*, č. 4.
- MARTÍN, C.; HERCE, J.A.; SOSVILA-RIVERO, S.; VÉLAZQUEZ, F. (2002). *La ampliación de la Unión Europea: Efectos sobre la economía española*. Barcelona, La Caixa. Dostupný z: www.estudios.lacaixa.es (13.5.2010)
- MAYHEW, A. (2000). Enlargement of the European Union: An Analysis of the Negotiations with the Central and Eastern European Candidate Countries. *SEI Working paper No. 39*. Dostupný z: <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp39.pdf> (13.5.2010).
- MORATA, F.; FERNANDÉZ, A. M. (2003). The Spanish Presidencies of 1989, 1995 and 2002: from Commitment to Reluctance towards European Integration. In:

- Elgström, O. (Eds.) *European Council Presidencies: A Comparative Perspective*. London: Routledge. 173 – 190.
- MORAVCSIK, A. (1993). Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 31, č. 4, s. 471 – 524.
- MORAVCSIK, A. – VACHUDOVA, M.A. (2003). National Interests, State Power, and EU Enlargement. *East European Politics and Societies*. Vol. 17, č. 1, s. 42-57.
- NEUMANN, I. B. (1998). European identity, EU expansion and the integration/exclusion nexus. *Alternatives*. Vol. 23, č. 3., s. 397 – 416.
- PIEDRAFITA, S. (2005). The EU Eastern enlargement. Policy Choices of the Spanish Government. *European Integration online Papers*. Vol. 9, č. 3. s. 1-21.
- PIEDRAFITA, S. (2007). Setting EU Eastern Enlargement Policy: Spain's Preferences for an Inclusive Process. *South European Society and Politics*. Vol. 12., č. 2. s. 203 – 220.
- PIEDRAFITA, S.; TORREBLANCA, J. I. (2005). Three Logics of EU Enlargement: Interests, Identities and Arguments. *Politique européenne*. Č. 15, s. 29-59.
- PLÜMPER, T.; SCHEIDER, CH. J. (2007). Discriminatory European Union Membership and the Redistribution of Enlargement Gains. *Journal of Conflict Resolution*. Vol. 51, č. 4, s. 568 – 587.
- RISSE, T. (2000a). Let's argue!: Communicative Action in World Politics. *International Organization*. Vol. 54, č. 1, s. 1 –39.
- RISSE, T. (2000b). *Rational Choice, Constructivism, and the Study of International Institutions*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington D.C., 31.8-3.9. 2000. Dostupný z: http://www.uned.es/dcpa/old_Doctorado_1999_2004/Torreblanca/Cursodoc2003/primerasesion/Risse2001.pdf
- RUANO, L. (2003). The Common Agricultural Policy and the European Union's Enlargement to the Eastern and Central Europe: A Comparison with the Spanish Case. *EUI Working Papers*. RSC. No. 3. Dostupné z: http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/03_03.pdf (13.5.2010).
- SCHIMMELFENNIG, F. (1999). The Double Puzzle EU Enlargement: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East. *ARENA Working Paper no. 15, June*.

- SCHIMMELFENNIG, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*. Vol. 55, č. 1, s. 47-80.
- SCHIMMELFENNIG, F. (2002). Liberal Community and Enlargement: An Event History Analysis. *Journal of European Public Policy*. Vol. 9, č. 4, s. 598 – 626.
- SCHIMMELFENNIG, F. (2003). Strategic Action in a Community Environment. The Decision to Enlarge the European Union to the East. *Comparative Political Studies*. Vol. 36, č. 1-2, s. 156 – 183.
- SCHIMMELFENNIG, F.; SEDELMEIER, U. (2002). Theorizing EU enlargement: research, focus, hypotheses, and the state of research. *Journal of European Public Policy*. Vol. 9, č. 4, s. 500-528.
- SEDELMEIER, U. (2003). EU Enlargement, Identity and the Analysis of European Foreign Policy: Identity Formation Through Policy Practice. *EU Working Papers, RSC*, č. 13.
- SJURSEN, H. (2002). Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 40, č. 3, s. 491-513.
- SZMOLKA VIDA, I. (2008). El apoyo de los españoles al proceso de integración europea: factores afectivos, utilitaristas y políticos. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. No. 122, Abril – Jún, s. 55-88.
- SZMOLKA VIDA, I. (1999). *Opiniones y actitudes de los españoles ante el proceso de integración europea*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- TORREBLANCA, J. I. (1999). España y la ampliación: mito y realidad. *Economía Exterior*. č. 11, s. 111-118. Dostupný z: http://www.uned.es/dcpa/Profesores/126IgnacioTorreblanca/126Publicaciones/torreblanca_economia_exterior_1999.pdf (13.5.2010).
- TORREBLANCA, J. I. (2002). Accommodating interests and principles in the European Union: The case of the Eastern enlargement. In Sjurzen, H. (Eds.) Enlargement and the Finality of the EU. *ARENA Report*, č. 7, s. 18-52. Dostupný z: <http://www.iuee.eu/pdf-publicacio/117/aGxEb2U9FfpGdNHbrib.PDF>
- VIÑAS, A. (2000). The Enlargement of the European Union: Opportunities and Concerns for Spain. *Mediterranean Politics*. Vol.5, Issue 2, Summer, s. 76-92.
- WENDT, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*. Vol. 46, č. 2, s. 391 – 425.

C. Dokumenty

Periodiká

- ABC* (1998). Hungría promueve en Madrid su integración en la Unión Europea, 13. febrúar.
- ABC* (1998). Bruselas aprueba sin cambios la reforma del aceite y el Gobierno insiste en que utilizará el veto. 19. marec.
- ABC* (1999). Kukan: Eslovaquia espera entrar pronto en la UE, 4. november.
- ABC* (2001). El gesto de España hacia Alemania da el primer impulso a la ampliación de la UE. 1. jún.
- El Mundo* (1998). Aznar rechazará la Agenda 2000 hasta el último minuto. España cree que los nuevos requisitos para acceder al Fondo de Cohesión son ilegales, 14. abril.
- El Mundo* (1998). España vetará la ampliación de la UE si se pretende hacer a su costa. 4. jún.
- El Mundo* (1998). Aznar vetará cualquier pacto para financiar la ampliación de la UE en la Cumbre de Cardiff. 4. jún.
- El Mundo* (1998) Piden la ampliación de la UE. 29. júl.
- El País* (1989). Los motivos de Moncloa, 3. december.
- El País* (1990). González, Genscher y Delors intentan apaciguar los temores que suscita la unificación alemana. 3. marec.
- El País* (1993). La ampliación no debe servir para cargarse la CE, 14. máj.
- El País* (1993). Los socialistas europeos apoyan sin reservas la ampliación de la CE, 21. jún.
- El País* (1995). La UE fija un calendario para ampliarse a los países del Este desde el año 2002. 17. december.
- El País* (1995). Francia desafía a España y Alemania por la factura de la ampliación de la UE al Este. 9. december.
- El País* (1995). Los quince tratarán de marcar el ritmo de la ampliación hacia el Este europeo. 14. december.
- El País* (1997). Aznar reitera que hay que separar la ampliación de la UE de su financiación, 10. december.
- El País* (1997). Aznar acude a Luxemburgo con el apoyo sin fisuras del PSOE. 12. december.

- El País* (1998). Rotunda apuesta del Rey por la ampliación de la Unión Europea a los países del Este. 8. október.
- El País* (1999). El acuerdo consolida la política de cohesión en la Unión Europea, según el gobierno, 27. marec.
- El País* (1999). Una mirada hacia el Mediterráneo. 5. december.
- El País* (1999). Aznar: La ampliación es una oportunidad, no un problema. 12. december.
- El País*, España quiere acelerar las negociaciones de ampliación de la UE, 21.11.2000.
- El País* (2001). España cede ante Alemania sin lograr una garantía sobre los fondos./Las ayudas europeas se discutirán en 2002. 31. máj.
- El País* (2002). Aznar adopta una actitud defensiva ante los nuevos socios, salvo en lo que se refiere al ingreso de Turquía, 13. december.
- Expansión* (1998). El gobierno no apoyará que la UE sacrifique la cohesión por la ampliación, 15. apríl.
- Expansión* (1998). Comercio pone en marcha un plan para que las empresas españolas aprovechen la ampliación de la UE. 23. máj.
- Expansión* (1998). Iberoamérica absorbió más inversión española que la UE. 10. jún.
- Expansión* (1998). España se lanza a la conquista de los Pecos. 4. december.
- Expansión* (2000). *Los PECO: ¿oportunidad o riesgo para el comercio de España?* 16. november.

Parlamentné záznamy

- Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados [DSCD] (1989). *Comparencia del Gobierno para informar sobre la Cumbre del Consejo Europeo celebrada en Estrasburgo los días 8 y 9 de diciembre*. Pleno y Diputación Permanente. 20. december, č. 6, IV. Legislatura, dok. 210/000001, s. 175 – 201.
- DSCD (1990): *Comparencia del Gobierno para informar sobre la Cumbre del Consejo Europeo de Dublín*. Pleno y Diputación Permanente. 27. jún, č. 47, IV. Legislatura, dok. 210/000011, s. 2286 – 2313.
- DSCD (1994). *Comparencia del Gobierno ante el pleno de la Cámara para informar sobre el Consejo Europeo de Essen los días 9 y 10 de diciembre*. Pleno y Diputación Permanente. 21. december, č. 117, V Legislatura, dok. 210/000016, s. 6286 – 6333.

DSCD (1999). *Comparencia del Gobierno ante el pleno de la Cámara para informar sobre la reunión del Consejo Europeo celebrada los días 24 y 25 de marzo de 1999 en Berlín*. 30. marec, č. 226, VI Legislatura, dok. 210/000034, s. 12 017 – 12 058.

Diario de Sesiones del Senado [DSS] (1993). *Intervención del Ministro de Asuntos Exteriores. Comisión de Asuntos Exteriores del Senado*. 18. November, s. 17 – 21.

Prejavy a tlačové konferencie

Inauguračný prejav (1989). *Felipe González Márquez, Congreso de los Diputados, 4 de diciembre de 1989*. Dostupný z:

<http://www.lamoncloa.es/Presidente/PresidentesDeLaDemocracia/Investiduragonzalez1989.htm> (13.5.2010).

Inštitucionálny prejav (2003). *Discurso del Presidente de gobierno, José María Aznar, en el acto de la firma del tratado de adhesión de diez nuevos países a la Unión Europea*. 16. apríl. Dostupný z:

<http://www.jmaznar.es/discursos/pdfs/01677A1677.pdf> (13.5.2010).

Parlamentný prejav (1997). *Intervención del Presidente de gobierno José María Aznar en el Pleno del Congreso de los Diputados para informar del Consejo europeo celebrado en Luxemburgo*. 17. december. Dostupný z:

<http://www.jmaznar.es/discursos/pdfs/00340A0340.pdf> (13.5.2010).

Tlačová konferencia (1998a). *Conferencia de prensa conjunta del presidente del gobierno, José María Aznar, y del primer ministro de Polonia, Jerzy Buzek*. 20. január. Dostupný z: <http://www.jmaznar.es/discursos/pdfs/00357A0357.pdf> (13.5.2010).

Tlačová konferencia (1998b). *Conferencia de prensa conjunta del presidente del gobierno, José María Aznar, y del canciller alemán, Helmut Kohl, al término de la cumbre*. 24. február. Dostupný z:

<http://www.jmaznar.es/discursos/pdfs/00379A0379.pdf> (13.5.2010).

Tlačová konferencia (1998c). *Conferencia de prensa del presidente del gobierno, José María Aznar, al término del Consejo Europeo*. 16. jún. Dostupný z:

<http://www.jmaznar.es/discursos/pdfs/00485A0485.pdf>

Tlačová konferencia (2002). *Conferencia de prensa del presidente del gobierno, José María Aznar, al término del Consejo Europeo*. 13. december. Dostupný z:

<http://www.jmaznar.es/discursos/pdfs/01555A1555.pdf> (13.5.2010).

Ďalšie dokumenty

20 Years of Spain in the European Union 1986 – 2006 (2006). Madrid: Royal Institute Elcano and European Parliament Office in Spain. Dostupný z:

<http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/3cc45b804f0189cb92cef63170baead1/20%20years%20of%20Spain.pdf?MOD=AJPERES> (13.5.2010).

European Council (1993). European Council in Copenhagen 21-22 June: Conclusions of the Presidency. Dostupný z:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf (13.5.2010).

European Council (1994). European Council Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen: Presidency Conclusions. Dostupný z:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm (13.5.2010).

Rímske zmluvy, Dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc>

Zmluva o Európskej únii, (92/C191/01). Dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11992M/word/11992M.doc>

Projekt diplomovej práce

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

PROJEKT DIPLOMOVEJ PRÁCE NA TÉMU:

Postoj Španielska k východnému rozšíreniu Európskej únie

autorka: **Martina Podhorová**
obor a ročník: **Mezinárodní vztahy, 1. roč.**
akademický rok: **2008/2009**
vedúcií práce: **PhDr. Jan Karlas, M. A., Ph.D.**
dátum odovzdaniaí:
Súhlasím s vedením diplomovej práce:

PhDr. Jan Karlas, M. A., Ph.D.

Úvodná časť

1. Vymedzenie témy

Vo svojej diplomovej práci sa zameriam na postoj Španielska k tzv. východnému rozšíreniu Európskej únie (EÚ), presnejšie na rozhodnutie Španielska toto rozšírenie podporiť, i napriek mnohým výhradám a podmienkam, ktoré Španielsko v procese vyjednávania predkladalo.

Teoretická reflexia správania sa štátu môže byť kategorizovaná do dvoch základných prístupov – racionalistického a konštruktivistického, pričom každý vyzdvihuje iný aspekt jednania štátu. Pohľad týchto prístupov reflektuje i rozdelenie Marcha a Olsena, predstaviteľov sociologického inštitucionalizmu, ktorí identifikujú dva druhy logiky jednania politických aktérov, a ktoré bude v tejto práci použité na vysvetlenie španielskeho postoja (March, Olsen 1998). Jedná sa o *logiku výhodnosti* a *logiku vhodnosti*. Logika výhodnosti, založená na racionalistickom pohľade na MV predpokladá, že aktéri majú stabilné preferencie, podľa ktorých následne racionálne zvažujú alternatívy jednania a volia si tú, ktorá prinesie maximálny úžitok. Podľa logiky vhodnosti aktéri pôsobia v inštitucionálnom rámci, ktorý cez pravidlá a normy ovplyvňuje ich identitu. Dané normy a pravidlá slúžia ako návod k vhodnému správaniu. Aktéri sa preto snažia, aby jednali v súlade s týmito normami. Konštruktivisti sú navyše toho názoru, že logika vhodnosti prevažuje nad logikou výhodnosti.

Uvedený teoretický rámec posluží ako základ pre hľadanie alternatív vysvetľujúcich španielsku podporu rozšíreniu. Na jednej strane bude teda analyzované, či Španielsko vo svojom rozhodovaní jednalo ako úžitok maximalizujúci aktér, a na strane druhej, či bol jeho postoj ovplyvnený normami (a ak áno, akými).

Nakoľko sa diplomová práca zameria na hľadanie možných faktorov/príčin, ktoré by poskytli vysvetlenie španielskeho „áno“ východnému rozšíreniu, bude využitá metodológia prípadovej štúdie.

2. Zdôvodnenie výberu a významu témy

Rozšírenie EÚ je kľúčový politický proces z hľadiska jednotlivých členských štátov ako aj organizácie samotnej. Vzhľadom k rozsahu a politickým okolnostiam si východné rozšírenie zasluhuje detailnú pozornosť. Teoretická reflexia tejto otázky sa zaoberá nielen skúmaním faktorov a predkladaním vysvetlení toho, prečo sa EÚ ako

celok rozhodla rozšíriť o štáty SVE, ale aj postojom jednotlivých štátov a ich motivácie. Španielsko predstavuje špecifický prípad, pretože patrí medzi štáty, ktoré mali voči východnému rozšíreniu najväčšie výhrady. Španielsko zastávalo skôr zdráhavý postoj, dokonca si tiež kládlo mnohé podmienky (ekonomicko-inštitucionálneho charakteru), za ktorých bolo ochotné dať svoj súhlas rozšíreniu. No zároveň je možné vysledovať v jeho správaní i deklarácie podpory a solidarity so štátmi strednej a východnej Európy (SVE). Vyústením takéhoto dvojznačného prístupu však nebolo vetovanie (a tým zablokovanie) rozšírenia, ale jeho podpora. Analýza španielskeho prístupu odhalí prípadné racionálne (t.j. ekonomické, strategicko-bezpečnostné, a.i.), či normatívne (aké normy, identity definujú jednanie?) motívy rozhodnutia dať rozšíreniu podporu.

3. Cieľ práce

Cieľom mojej diplomovej práce bude vysvetliť, prečo sa Španielsko rozhodlo podporiť rozšírenie EÚ o štáty SVE. Ako základný rámec pre identifikovanie možných príčin poslúžia dve logiky jednania politických aktérov – *logika výhodnosti* a *logika vhodnosti*. Vzhľadom k tomu, že sa práca zameria na hľadanie možných príčin španielskeho súhlasu s rozšírením, jej cieľom bude vysvetlenie.

Ako už bolo zmienené vyššie, pre dosiahnutie stanoveného cieľa bude ako metodológia použitá prípadová štúdia, ktorá vyžaduje stanovenie teoreticky relevantných premenných:

závislá premenná: postoj Španielska k východnému rozšíreniu (t.j. súhlas/veto)

nezávislé premenné:

logika výhodnosti:

- **španielske ekonomické záujmy**

logika vhodnosti:

- **historicko-kultúrna skúsenosť Španielska**
- **európska kolektívna identita.**

Uvedené premenné sú založené na konzultovanej literatúre o španielskej motivácii. Výber premenných reprezentujúcich logiku vhodnosti vychádza z konštruktivistického predpokladu, že sa aktéri rozhodujú na základe noriem a pravidiel, ktoré majú pôvod v aktérových subjektívnych postojoch, historicko-kultúrnej skúsenosti a zapojenia sa do inštitúcií. Pri hodnotení normami ovplyvneného správania sú v literatúre venujúcej sa Španielsku najčastejšie spomínané zmienené dva normatívne aspekty, ktoré mohli viesť španielske správanie. Čo sa historicko-kultúrnej skúsenosti týka, Španielsko

pristupovalo do EÚ na veľmi nízkej ekonomickej a politickej úrovni. Jeho cieľom bolo „vrátiť sa do Európy“ a členstvo v EÚ malo pomôcť politickej a ekonomickej transformácii. Druhá „vhodnostná“ nezávislá premenná – európska kolektívna identita – vyjadruje možný vplyv EÚ na identitu Španielska v súvislosti s jeho pôsobením v inštitucionálnom prostredí EÚ.

Cieľom diplomovej práce teda bude zistiť, aký vzťah existuje medzi stanovenou závislou a nezávislými premennými.

4. Výskumná otázka

Prečo Španielsko podporilo tzv. východné rozšírenie Európskej únie?

5. Metóda spracovania témy

Pri spracovávaní zvolenej témy bude použitá **jednoprípádová štúdia**, vďaka ktorej je možné vypracovať príčinné vysvetlenie určitého špecifického prípadu. Prípádová štúdia umožňuje zistiť, či určitá nezávislá premenná ovplyvňuje závislú premennú, a pokiaľ áno, tak akým spôsobom. V tomto prípade bude skúmaný vzťah medzi už vyššie uvedenými premennými, konkrétne postojom Španielska k východnému rozšíreniu EÚ (závislá premenná) a španielskymi ekonomickými záujmami, historicko-kultúrnou skúsenosťou a európskou kolektívnou identitou (nezávislé premenné vyjadrujúce dve logiky jednania).

Za účelom bližšej špecifikácie premenných vyjadrujúcej logiku vhodnosti bude použitá **diskurzívna analýza**. Aktéri totiž prostredníctvom jazyka vytvárajú významy, sprostredkujú hodnoty a normy a sociálne skupiny vo vzájomnej interakcii formujú svoje identity. Diskurzívna analýza tieto významy analyzuje a interpretuje, čo následne umožňuje pochopiť a vysvetliť správanie aktérov. Skúmaný diskurz bude chápaný ako relatívne ucelený súbor výrokov, ktorý sa sústreďuje na normatívne dôvody Španielska podporiť rozšírenie. Presné stanovenie hodnôt, ktoré môžu jednotlivé premenné nadobúdať (operacionalizácia) bude predmetom samotnej diplomovej práce.

Ako spôsob zberu empirického materiálu budú analyzované celoštanielske denníky (El Mundo, El País, ABC; najmä pre účely diskurzívnej analýzy) v bližšie špecifikovanom časovom horizonte. Zároveň budú rozobrané kľúčové prejavy španielskych vládnych predstaviteľov a sekundárna literatúra.

Predpokladaná osnova práce

Úvod:

- vymedzenie témy, zdôvodnenie výberu témy, cieľ práce, výskumné otázky, prehľad literatúry, použitá metóda spracovania témy

Stat':

- teoretické ukotvenie (racionalistický a konštruktivistický pohľad)
- špecifikácia analytických kategórií
- analýza periodík, prejavov a sekundárnej literatúry

Záver:

- zhrnutie výsledkov analýzy a zodpovedanie výskumnej otázky

Zoznam literatúry

Obecné zdroje:

Burchill, S. et al. (2001). *Theories of International Relations*. London: Palgrave.

March, J., Olsen J. (1989). *Rediscovering Institutions: The Organization Basis of Politics*. New York: The Free Press.

Norman, K. D., Lincoln, Y. S. (eds.) (2005). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.

Pelkmans, J., Gros, D., Ferrer, J. N. (2000): Long-run economic aspects of the European Union's eastern enlargement. WRR Working Documents, No. W109, 207 stran, <http://www.wrr.nl/admin/pdf/werkdocumenten/w117.pdf>.

Wetherell, M., Taylor, S., Yates, S.J. et al. (2001). *Discourse Theory and Practice. A Reader*. London: Sage

Monografie:

a) Neperiodická literatúra

Bassols, R. (1995). *España en Europa: Historia de la adhesión a la CE 1957-1985*. Madrid,

Estudios de Política Exterior.

Diez, Thomas (eds.) (2004). *European Integration Theory*. 1st ed. New York – Oxford: Oxford University Press, p. 159–176.

- Marks, M. P. (1997). *The Formation of European Policy in Post-Franco Spain: The role of Ideas, Interests and Knowledge*. Aldershot: Avebury.
- Mayhew, A. (1998). *Recreating Europe: The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University, 403 stran.
- Risse, T. (2001). A European Identity? Europeanization and the Evolution of Nation-State Identities. In: Green Cowles, M., Caporaso, J., Risse, T. (eds.) *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. Ithaca, London: Cornell University Press, s. 198-216.
- Risse, T. (2004). Social Constructivism and European Integration. In: Wiener, A., Diez T.
- Sedelmeier, U. (2001). The EU and Eastern Enlargement: Risk, Rationality and Role-Compliance. *The State of the European Union, Volume 5: Risk, Reforms, Resistances and Revival*, edited by M. Green Cowles and M. Smith. Oxford: Oxford University Press.
- Stake, R. (1995). *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Torreblanca, J. I. (2001). *The reuniting of Europe: Promises, negotiations and compromises*. Aldershot: Ashgate.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research. Design and Methods*. Thousand Oaks, SAGE Publications.

b) Periodická literatura

- Baldwin, R. E., Francois, J. F., Portes, R. (1997): The costs and benefits of eastern enlargement: the impact on the EU and central Europe. *Economic Policy*, No. 21 (April 1997), s. 125–176, <http://faculty.london.edu/rportes/research/BFP.pdf>.
- Diez, T. (1999). Speaking Europe: the politics of integration discourse. *Journal of European Public Policy*, 4/1999.
- González Márquez, Felipe (1992-1993). La Europa que quiere España. *Política Exterior* 30.
- González Márquez, Felipe (1995/1996). Pilotar Europa hacia su rumbo. *Política Exterior* 48.
- Checkel, J. T. (1999): Social construction and integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4, p. 545–560.

- Checkel, J. T., Moravcsik, A. (2001). A Constructivist Research Program in EU Studies?. *European Union Politics*, 2 (2): 221-249.
- Christiansen, T., Jørgensen, K. E., Wiener, A. (1999). The social construction of Europe. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4, p. 528–544.
- López Moreno, L. (1999). La ampliación de la UE, consideraciones para la política comercial común y de España", *Información Económica Española*, 776.
- March, J., Olsen J. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*, 52 (4): 943-969.
- March, J., Olsen J. (2009). The Logic of Appropriateness. *Arena Working Papers*, WP 04/09.
- Marcussen, M., Rise, T., Engelmann-Martin, D., Knopf, J., Roscher, K. (1999). Constructing Europe? The evolution of French, British and German nation state identities. *Journal of European Public Policy*, 4 special issue/1999.
- Martín, C. et al. (2005) La ampliación de la Unión Europea: Efectos sobre la Economía Española. *Revista de los estudios europeos*. 41: 3-34.
- Moravcsik, A. (1993). Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No. 4, p. 473–524.
- Oreja, M. (1990). España en Europa. *Política Exterior* 52: 95-105.
- Risse, T. et al. (1999). To Euro or Not to Euro? The EMU and Identity Politics in the European Union. *European Journal of International Relations*, 2/1999.
- Schimmelfennig, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*. Winter 2001, 55(1), p. 97-119.
- Schimmelfennig, F., Sedelmeier, Ulrich (2002). Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research. *Journal of European Public Policy*, 9 (4): p. 500–528.
- Torreblanca, J. I. (1999/2000). España y ampliación: mito y realidad. *Economía Exterior* 11, 111-118.
- Torreblanca, J. I. (2001) Principios, intereses, instituciones y preferencias: un análisis de la racionalidad de la ampliación de la Unión Europea. *Revista Española de Ciencia Política*, 4: 71-95.

Torreblanca, J. I., (2002) Accommodating interests and principles in the European Union: The case of the Eastern Enlargement. In *Enlargement and the Finality of the EU*, edited by H. Sjursen. Oslo: ARENA; 7-33.

Torreblanca, J.I. (2003) The Enlargement acquis and external strategy: a prelude to deliberative foreign policy? European Consortium for Political Research ECPR Conference, Symposia No. 9 *The International Role of the European Union*: Marburg, 20 September 2003.

Tremosa, S.P. (2005). The EU Eastern Enlargement: Policy Choices of the Spanish Government. *European Integration online Papers* (EIoP) Vol. 9, No. 3.

Viguera, E. (1999). Las negociaciones para la ampliación: la posición española. *Boletín Económico, ICE*, 2629: 21-42.

Viguera, E. (2001). Posturas y perspectivas ante la ampliación". *Economía Exterior* 16: 69-81.

c) Pramene a ostatné zdroje

tlač

ABC

El Mundo

El País